

SALA
DE
LECTURA

România literară

SĂPTĂMÎNAL
AL
UNIUNII SCRITORILOR

Joi, 23 august 1990

(Anul XXIII)

34

23 AUGUST:

Istoria furată

PIERZÎND un titlu care i se atribuisese impropriu, acela de zi națională, 23 august nu încetează a mai fi, prin aceasta, o zi istorică. Este însă timpul, într-adevăr, după decenii de mistificare, să i se restituie semnificația reală, aceea care decurge din evaluarea corectă, deplin edificată, a evenimentelor legate de ea.

De fapt se știa de mult, dar acum, după decembrie '89, se știe și mai bine, se vede în toată limpezimea, că versiunea oficială despre 23 august acreditează un fals, acoperirea o asumare frauduloasă, o uzurpare și o de-ținere. Istoria fusese confiscată, furată.

Peste tot unde au fost impuse în Europa de est, după război, regimurile comuniste au operat la fel, adică prin măsliuire și furt. Prin furtul istoriei. Mobilul: compunerea unei imagini despre venirea la putere în temeiul căreia să se poată invoca, mai târziu, o legitimitate în fapt inexistentă. Asmuțiți asupra României de ocupantul străin, vociferanți și cinici, aroganți până la sfidare, cei patru sute sau cinci vor fi fost atunci, nu eu mult mai mulți, în orice caz, în această țară, au pretins că au făcut totul la 23 august, că armata, regele, toată opoziția politică la dictatură s-ar fi conformat cu docilitate planului lor de insurecție, conceput de mult, pregătit în taină în toate amănuntele etc., etc. Erau deci autorii principali ai lui 23 august, ai Insurecției, ai Eliberării, ai Revoluției, nu-i așa? ai Revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă. Autori și, desigur, legațari. Proprietari și beneficiari. Și-ar fi putut spune emanați, dacă termenul ar fi fost, pe atunci, de uzanță.

Ce s-a petrecut cu adevărat la 23 august 1944, ce forțe politice au fost în prima linie, în ce împrejurări au acționat și sub ce imperative, cu ce riscuri și cu ce urmări imediate și de durată, toate acestea sînt consemnate în documente pe care autorii furtului de istorie le-au ținut multă vreme ascunse, așa cum se știe. Sau le-au supus interpretărilor deformante, de cele mai multe ori, atunci cînd au socotit, la anume răstimpuri, că este cazul, parțial, să le facă publice. Cu toate acestea, din alăturări de fragmente, din lecturi printre rînduri, din comparații și recompuneri, și mai ales din ce s-a tipărit în afara țării și a putut parveni aici, din astfel de operațiuni infinit anevoioase, eroice, s-a putut ajunge la o reprezentare apropiată de adevăr despre 23 august. În ultimele luni în special, multe date noi au ieșit la lumină și se așteaptă fructificarea lor în lucrări de anvergură.

O foarte prețioasă mărturie în legătură cu 23 august oferim azi cititorilor „României literare” publicînd interviul cu M.S. Regele Mihai, de pe acum o figură istorică. Multe lucruri din ce ne spune se știau, le-a mai comunicat, altele nu, dar însemnătatea textului stă în faptul că pentru prima oară le împărtășește, și apar, într-o publicație din România. Dincolo de faptele pe care le evocă, dramatice prin ele însele, impresionează omenscul mărturisirii, naturaletă, firescul. A fost în miezul evenimentelor care au oprit pustiirea țării, le-a decis evoluția într-o covârșitoare măsură, și poate spune, totuși, atât de simplu: un act politic cum au fost și altele în istoria noastră. O lipsă de orgoliu, și de emfază, cu adevărat și în toate felurile regale.

Meritele istorice se cuvin recunoscute cui sînt de drept. Iar istoria națională retrocedată cui aparține: poporului român.

G. Dimisianu



SIMONA PREDESCU : Compoziție

Ilustrăm acest număr cu lucrări din EXPOZIȚIA TÎNERETULUI '90, deschisă în sala de expoziții a Teatrului Național.

IN EXCLUSIVITATE

M.S. REGELE MIHAI:

„Românii trebuie să cunoască adevărul”

● Ce s-a întîmplat la 23 august 1944 ● Pătrășcanu, Vișinski și rolul P.C.R. ● Alegerile din '46 ● Pe pașaport, la plecarea din țară, scria: „Dacă expiră în timpul călătoriei, pașaportul rămîne valabil numai pentru înapoierea în țară” ● În 1990, o viză retrasă

În paginile 12-13-14, un interviu acordat Doinei Uricariu pentru „România literară”

Un soi de îndărătnicie

INTR-UNA DIN SPLENDIDELE POVESTIRI ALE LUI ISAAC BASHEVIS-SINGER (traduse de curind în românește de Anton Celaru și despre care România literară a publicat o recenzie acum ceva timp), e vorba despre un bărbat bun la suflet și arătos la trup, Mendl, pe numele lui, care este gropar într-un oraș. Mendl nu este un gropar ca oricare altul: el are vocație. Poate să pară curios că există un astfel de talent. Fapt este că Mendl își face meseria cu devotament și nu găsește că viața lui ar avea vreun rost în afara ei. Dumnezeu îl blagoslovește cu cinci fiice, una mai frumoasă decît alta, vesele și harnice, în pofta mediului în care cresc și a morților pe care trebuie să-i vadă zilnic. Se mărită toate foarte bine și, bogate, ajungînd ele, îi trimite lui Mendl bani, pe care groparul nu știe să-i folosească decît dăruindu-i la rîndul lui, celor săraci. Murindu-i soția, Mendl e silit să se mute în oraș și să se lase de săpat gropi în cimitir. Este, cum se zice, un om cu stare. Se însoară a doua oară. Dar nimic nu-i mai iese acum lui Mendl, de unde înainte vreme totuși îi ieșise de minune. Fetele nu-i mai trimite bani, nevasta cea nouă îi este steapă și leneșă. O molimă de holeră decimează ocașul, doctorul și farmacistul fug și rămîne Mendl să îngrijească bolnavii și să îngroape morții. După ce molima trece (fiind-o și pe nevasta lui de a doua), conecetătenii vor să-i mulțumească bravului bărbat și-l întreabă ce doriță are. „Să fiu din nou Mendl-groparul” răspunde el spre uimirea generală. Imolîndu-l-se dorința, omul își reia

meseria, cu aceeași pasiune și se poate spune că înflorește din nou. Fetele îi trimit iarăși bani, lumea îl prețuiește, el dă de pomană sărmanilor și, bineînțeles, își vede calm și devotat de săpatul gropilor lui. Cînd simte că i se apropie sfîrșitul, își sapă singur groapa. „Și ce tîlc au toate astea?” întreabă cineva pe povestitorul din istorioara lui Bashevis-Singer. „O fi fost un fel de îndărătnicie”, își dă altu-l cu părerea. Iată o definiție posibilă pentru vocație: un soi de îndărătnicie. Nu contează ce faci: contează s-o faci cu plăcere și pricepere și, la limită, să nu mai poți trăi fără s-o faci. Mendl-groparul este, în ciuda meseriei lui, intrucitva neobișnuit, un om stăpînit de o puternică vocație. Este ceva obsesiv și demonic aici, ca în orice talent. Omul netalentat este cu mult mai disponibil: se apucă de orice și se leapădă de orice. Omul de vocație e un posedat care nu poate (nu știe, nu vrea) să facă altceva decît lucrul pentru care are chemare. Somajul îl ucide.

POVESTIREA LUI BASHEVIS-SINGER MI-A AMINTIT DE O CATEGORIE DE OAMENI, una din puținele, care a reușit să trăiască din vocația ei chiar și în timpurile cele mai rele ale dictaturii: scriitorii. Ceaușescu a izbutit să scoată la somaj pe actori, pe instrumentiști, pe toți artiștii care depindeau de o formă instituțională, fiindcă ce alt-

ceva decît somaj (mascăt, e drept) era folosirea lor la „Cîntarea României” ori în spectacolele grotestice de pe stadioane, care conduceau la mutilarea talentului lor. Scriitorii au avut șansa de a putea scrie și pentru sertar. Și, chiar dacă n-au recurs la samizdat, fiindcă s-au publicat pînă aproape de sfîrșitul dictaturii multe lucruri curajoase ori critice, nu putem vorbi de somaj literar. În condiții grele, mereu amenințați de cenzură (care se manifesta și prin reducerea titlurilor și a tirajelor), necontenit supravegheați de ochii vigilenți ai autorității politice, scriitorii au putut totuși să-și exercite meseria și să-și valorifice vocația. Cu totul neașteptat este însă ceea ce se petrece astăzi, la opt luni de la revoluție. Pe de o parte, nereglementarea tipăririi cărților, — în circumstanțele pieței libere și a perpetuării unor forme etatizate la un loc cu apariția altora particulare — a determinat scăderea alarmantă a producției de carte. Z. Ornea, în editorialul din numărul precedent al revistei noastre, și alții, cam în toată presa, au analizat atent acest aspect. Pe de altă parte (și acestui aspect i s-a acordat înfinit mai puțină atenție), mulți scriitori și-au lăsat profesia literară spre a se ocupa de politică sau de publicistică politică. Această „trădare” a vocației a desprins de masa lor de lucru numeroși scriitori actuali. În afara eseistilor și a criticilor, prea puțini

scriitori își mai fac meseria în acest moment. Cu excepții laudabile, romancierii n-au mai scris la romanele lor iar poezii au uitat gustul poeziei. Majoritatea speră în reeditări. Înainte de a ne întreba cum va arăta literatura de mîine, trebuie să căutăm leac acestei nevroze care ne-a cuprins pe toți. Nu este în nici un fel în discuție necesitatea ca scriitorul să fie prezent în actualitatea politică și socială. Viitorul democrației românești se află și în minile scriitorilor. Așa cum dintre ei s-au ales atîta disidenți și rezistenți la regimul trecut, e normal să se aleagă acum și cîteva din conștiințele civice cele mai active. Dar vocația scriitorului rămîne scrisul literar și nevroza de care am pomenit ne sărăcește literatura. Aminarea întoarcerii la masa de scris nu poate rămîne fără consecințe. Ce nu scriem astăzi, nu vom mai scrie mîine. Vom scrie, sigur, altceva, dar pierderea nu este mai puțin irecuperabilă. Nevroza cu pricina se manifestă și prin crearea de alibiuri. Auzim pe poezi spunînd că nu scriu poezii, pentru că e mai util să scrie articole politice. Oricît de utilă ar fi prezența lor politică, ea nu trebuie să-i oprească de la a scrie poezii. Trebuie să devenim conștienți de nevroza noastră și s-o învingem. Să ne regăsim adevărata vocație. Care, ca și noblețea, obligă. Numai așa va supraviețui cultura. E foarte laudabil că unii scriitori —

exemplele sînt cunoscute — au contribuit așa zicînd nemijlocit la istoria națională, ca politicieni ori ca lideri de opinie publică. Dar cei mai mulți au intrat în istorie prin intermediul literaturii. Nu vrem să diminuăm cu nici un chip rolul celor dinții, ci doar să-l reamintim pe al celor din urmă: cu alte cuvinte, să nu uităm că Eminescu n-a fost doar gazetarul strălucit de la Timpul ci, și poetul Luceafărului și că ministrul Maiorescu a întemeiat critica românească. SE POATE ÎNTÂMPLA ÎN CAZURI EXTREME, DESIGUR ȘI NENOROCIREA ca vocația reprimată să se răzbu-ne. Și, fiindcă am început cu o povestire a lui Bashevis-Singer, să sfîrșim la fel. Există în povestirea Hahamul unul din aceste cazuri extreme. Ioină-Meir e făcut să devină rabin, dar unele împrejurări nefavorabile, îl împing spre meseria de haham. Omul născut pentru cele ale sufletului, cititor al cărților sfinte își trece astfel viața, sacrificînd păsări și animale. „Ioină-Meir voia să fugă de cele lumești, dar cele lumești se țineau după el. Un iz de măcelărie pătrunsese în nările lui și acolo rămăsese. A încercat să uite totul cu ajutorul Torei, dar, de la o vreme, i-a intrat în cap că și Tora e plină de treburi pămîntesti”. Sfîșiat astfel între vocația sa, spirituală, nobilă, și treaba pe care o făcea zilnic, Ioină-Meir înnebunește și se sinucide. Doamne, păzește-ne pe robii tăi care ne-am părăsit vocația ca bietul haham din Kolo-mir!

N. M.



NE Scriu CITITORII

Stimate domnule director,

Îngăduiți-mi să vă vorbesc despre avatrarul unei anecdote. Mă refer la „gluma” pe care colaboratorul dv. Florin Mugur, prețuitul poet, cronicar și editor, a inserat-o, cu un prealabil retuș, în articolul său „Bicicliștii” („Rom. lit”, nr. 25/1990, p. „Actualitatea”).

O reproduc, pentru a vă scuti de căutarea ei în revistă: „Îmi amintesc de o glumă din timpul războiului, cu un ins care perorează de la tribuna unei adunări: «Pentru ce n-a plouat la timp? Din vina străinilor de neam. Pentru ce nu se vinde decît piine neagră? Din vina străinilor de neam. Pentru ce, numai ieri, șapte accidente de tramvai? Din vina străinilor de neam». «Și a bicicliștilor!» observă, cu voce tare, cineva din sală. «Bicicliștii? De ce tocmai bicicliștii?» se miră oratorul. «Și de ce tocmai străinii?»...

Mai mult decît un zîmbet sălcu nu poate stîrni istorioara asta — și numai printre cei care nu o cunosc în versiunea ei originală, născută cu mult timp în urmă (era „veche” în anii celui de-al doilea război mondial). Rescriînd-o, dl. Florin Mugur a lipsit-o de adresa ei tragicomică. Pur și simplu, nu se mai știe „despre cine (și despre ce) e vorba în propozițiune”. Veritabilii ei eroi erau (și au rămas), probabil că o știți și dv., „evreii”, nu „străinii de neam”, cum se spune în articolul „Bicicliștii”. Autorul anonim al anecdotei — adversar glumet, dar încărcat de obidă, al iudeofobiei — n-ar fi pus niciodată, de dragul figurăției literare, semnul egalității între „evrei” și „străinii de neam”. Fapt este că, astăzi, o asemenea suprapunere — căreia, bănuiesc, dl. Florin Mugur i-a atribuit cel mult un sens ironic — reia ceea ce spun cu toată seriozitatea (dacă se poate vorbi aici de seriozitate) unii publiciști de extrema dreaptă.

De ce a recurs, totuși, autorul articolului „Bicicliștii”, cunoscut ca un om de spirit, la această substituție? Am impresia că d-sa nu s-a vindecat pe deplin de tabu-ul teoretizat de Hrușciov (pe consacrat făgaș stalinist) și aplicat cu înverșunare la noi, sub dictatură: despre evrei era interzis să se pomenească în presă, la radio și televiziune, în adunări — iar antisemitismul, instituționalizat prin directive șoptite, dar cit se poate

de eficient, era înfăptuit în răstimpuri, cu o supremă ipocrie, numai de Ceaușescu și numai în așteptarea unor recompense în valută forte.

Conformîndu-se și acum (din inertă? din falsă pudoare?) acestei interdicții, dl. Florin Mugur i-a frustrat pe evrei de o postură în care — după altele bancuri triviale (de tipul „Ipc și Stru!”) — se bucură, în fine, de o înțelegere justițiară, într-o expresie umoristică, a condiției lor de „tați ispășitori”. Cititorii, la rîndul lor, au fost tipați de spectacolul, destul de rar, al unei tîlle la adresa absurdității și lașității antisemitismului.

Cu aleasă considerație,

ANTON CELARU

P.S. Cu totul în afara celor de mai sus:

Vă mulțumesc călduros pentru publicarea recenziei consacrate volumului „Ghimpl-netotul și alte povestiri” de Isaac Bashevis-Singer, pe a cărui copertă interioară figurez ca traducător. Precizez că știu doar din auzite de apariția recenziei, deoarece, la patru zile de la ieșirea de sub tipar a numărului 31 al revistei, el nu a ajuns încă la mine (ca abonant); nici măcar la oficiul poștal (nr. 10), în aria căruia locuiesc, nu a fost de găsit.

Sunt o foarte veche abonată a Revistei „România literară”, săptămînal al „Unirii Scriitorilor”.

Am citit în „România literară” de joi, 26 iulie 1990, pagina 23, sub titlul „N. Iorga, la Milano” o informație prețioasă despre apariția recentă în Italia sub auspiciile „Centrului italo-român de studii istorice” din Milano, a unui volum din scrierile lui Nicolae Iorga „În traducerea fiicei sale Bianca Cavallotti Valota-Iorga”.

Socotesc că este bine să atrag atenția asupra unei erori și anume că Bianca Cavallotti-Valota-Iorga nu este fiica profesorului N. Iorga.

În realitate, Bianca este nepoată de fiică a Profesorului Iorga și anume este fiica Magdalenei Iorga, una din cele trei fiice ale Profesorului: Magdalena, Lilianna și Alina.

Am fost studenta Profesorului N. Iorga în anii 1927—1931, la Istoria Universală și studentă Prof. C.C. Giurescu la Istoria Românilor. Am fost colegă cu Lilianna Iorga la aceste cursuri universitare, am cunoscut Familia Iorga și pe copiii Profesorului:

1. Mircea, inginer, cu studiul de specialitate la Torino, în Italia, fost în ul-

timii săi ani profesor la Politehnica din București, decedat.

2. Ștefan, doctor în medicină, decedat. 3. Magdalena. A făcut un an studii de pictură la Paris, căsătorită cu inginerul italian Cavallotti din Milano. Căsătoria civilă și religioasă a avut loc în București și Magdalena-Magda și-a urmat soțul în Italia, la Milano. Nu mai știu nimic despre Magdalena, aș fi fericită să știu că trăiește, ar avea astăzi vîrsta de 75—80 ani. Între copiii Magdalenei se numără și Bianca. Este profesoară universitară, specialitatea istoria (ca bunicul său, Profesorul Iorga). A fost inițiatorea înființării „Centrului italo-român de studii istorice” din Milano, în cadrul căruia desfășoară o bogată activitate. Bianca Cavallotti-Valota, fiica Magdalenei Iorga și nepoată a Profesorului N. Iorga, a fost, cîteva ani în urmă, în România, participînd la un „Congres de Istorie” care a avut loc la București.

4. Lilianna, licențiată în „Istoria Universală” și „Istoria Românilor”, decedată acum cîteva ani în urmă, a fost căsătorită cu învățătorul D. Pippidi și din această căsătorie a rezultat Andrei Pippidi, omul nostru de înaltă cultură (urmăresc cu deosebit interes articolele semnate de Andrei Pippidi în săptămînalul „22” editat de „Grupul pentru dialog social”). Lilianna Iorga-Pippidi, avînd specialitatea Istoria, s-a îngrijit și ea, „citit a fost posibil un timp”, de apariția unora din operele tatălui său, marele nostru învățat N. Iorga.

5. Valentin, arhitect, decedat.

6. Alina, decedată acum cîteva ani în urmă, a fost căsătorită cu un profesor universitar argentinian, care a făcut parte un timp, din Personalul Superior al Ambasadei Argentinene la București.

Alina și-a urmat soțul în Argentina. Aceștia au fost copiii marelui nostru Profesor N. Iorga.

MARGARETA HUBEZEANU-CORNETTI

Către confratele cititor,

● CA modest traditor într-ale condeiului, am dedicat mai mulți ani studiului operei și personalității marelui cărturar Nicolae Iorga. Aceste strădănii s-au concretizat într-un volum aflat în curs de apariție, bucurîndu-se de referate po-

zitive din partea unor eminente personalități ale istoriografiei românești, cit și mai multe articole și studii.

Ajungînd la concluzia că un bogat material informativ se pierde cu fiecare zi ce trece, m-am hotărît să adun, în limita posibilităților mele, tot ceea ce privește personalitatea și activitatea lui N. Iorga, convins fiind că astfel se realizează un act de cultură și patriotism.

Pentru aceasta am făcut apel — în scris sau verbal — la mulți dintre cei ce l-au cunoscut personal pe Nicolae Iorga sau dețin amintiri interesante aflate prin intermediul unor terțe persoane. Rezultatele au fost mai mult decît îmbucurătoare, amintirile culese îndreptățindu-mă să pregătesc chiar un volum cu astfel de amintiri. Între timp, Institutul de Istorie din Cluj mi-a publicat cîteva secvențe din amintirile respective în anuarul său.

În acest context mă adresez și Domnului-Tale, stimate confrate cititor, rugîndu-te a-mi nota ceea ce crezi dumezeata că păstrezi în amintire mai interesant despre Nicolae Iorga. Paginile semnate de dumezeata vor constitui o cinste deosebită pentru mine ca îngrijitor al volumului și un mare câștig pentru cultura română.

Te rog, de asemenea, să ai amabilitatea a-mi nota și adresele celor ce consideri dumezeata că ar putea oferi informații (amintiri) interesante despre Nicolae Iorga.

Pr. ALEXANDRU STĂNCULESCU-BIRDA
1521 Birda — Mehedinți România

PE SCURT. Ing. Alexandru Miloș (Timișoara) Regretăm, dar nu vă putem expedia numerele din revistă solicitate. Nu le mai avem nici noi. Un cititor cărunt (lași). Dacă vă veți decide să vă dezvăluiți numele, vă vom publica. Nu împărțim ideile dv., dar le respectăm. Și, cum v-ați convins deja, probabil, publicăm și texte cu care nu sîntem de acord. Totul este ca ele să fie motivate și exprimate într-un limbaj intelectual, așa cum sînt, bunăoară, ale dv. Gabriela Bozac (Cluj). N-am înțeles exact despre ce e vorba. Abonamentele la revista noastră au rămas, pînă la 31 dec., la prețul de 5 lei pe exemplar, prin urmare nu era necesară nici o diferență. De încurcături create de difuzare, nu răspundem.



MIRCEA STĂNESCU : Compoziție

Jurnal bucureștean

LINIȘTEA a fost instaurată, legalizată inerta, Piața Universității este iarăși deșertică — trecem grăbiți, cu ochii-n pământ, conștiința noastră se rușinează să ia act de sine, șocul trecut — prezent ne marchează pentru rușinea, căințarea, în alt viitor.

Cruci scheletice, gunoarie istorice, foi volante la zi — vintul răsfioiește file, întrebări, și le face praful și pulberea urbei, deșertăciunea, aici unde totul devine ușor, băscălia...

După negrele armate ale ordinei, totul a reintrat în „normal” — bișnițarii și-au reluat locul — eroii așteaptă degeaba un monument, în răspintia crucilor scheletice, sărace. Doar scrisurile impregnate în piatră, devenite piatră, în memoriam, doar ele amintesc Revoluția — ele și grămezile de ceară scursă, luminări arse pentru suflul morților tineri — și chiar a-i pomeni azi, a spune încă revoluție, în acest haos așezat — e blasfemie. Să-i amintim doar în sinele nostru vinovat iarăși de lașitate, să nu-i chemăm la pomenirea de azi, să nu mniem zei pământului — să ne rugăm fără popi, fără cădelnițări, în tăcere. Singe peste singe, scrum peste scrum, morți peste morți — poate sunt, vor fi de ajuns în acest sfârșit de veac.

LINEȘTE — apatie — moarte.

Iubim eroii morți, doar acei eroi care și-au aflat liniștea de veci, lăsându-ne nouă liniștea cea de toate zilele.

Urbea huzurește la televizor, vizionează filme multicolore și „actualități”, meciuri, mode, miss București — Miss Moartea — prognoze optimiste de viitor. Încă nu au început romanele de ore tirzioare. Nu-i timpul trecut !

Am început să întilnesc iar nebunii orașului. Nebunii pestriți, blinzi, îmbrăcați aiurea, gesticulind surdomutește, grandilocvent.

Mai înainte, în Piața Rosetti venea o nebulă care ținea discursuri, adevărate dizertații pe teme istorice, cirmite spre absurd ; dacă o ascultai atent, găseai schepsisul — logica ! Ah, unde este nebuna aceea de altădată să-și țină discursul la megafonul central ? Incepe să fie o moarte — o liniște de moarte — liniștea cerută intruna de oamenii „de bine”. Liniștea care rumegă și ne rumegă pașnic, bucolic. În liniștea asta galbenă, în torpoarea caniculară, poți să tot întreb, să urla întrebări, să tot somezi, să expiezi întrebând ! Nimeni nu-ți răspunde — ori se va da un răspuns peste alți cincizeci de ani, cind va fi voie să se știe.

Cind noi, cei care am întreat, vom fi din nou praful și pulberea, la Porțile Orientului unde...

DINCOLO, Fintina Golanilor secată. Un tinăr doarme cu fața în jos. Pe marginea bazinului : „Libertate pentru Marian Munteanu”... Betonul și scrisul, friabile, curind indescifrabile. Toți și nici unul pentru toți, pentru nici unul, ori, cum se spune la noi : „morții cu morții, viii cu viii”.

Stai în soare, pe un ghizd de fintină secată — marginea îngustă îți dă vertij ca și cum adincul — înaltul nu ar fi doar de o palmă. Secate...

Pictorița mi-a arătat ultima ei pinză numită **Piața Universității**. Patrate — patruleter galbene — un la-

birint comunicant — Incomunicant, figuri punctiforme în mișcare, ochiul transfocator la în cătare de sus, sensul aglomerării, mișcării. Portretul abstract al mulțimii de semne, pictograma în galben. Acolo, în mijlocul mijlocului.

Ochiul mecanic, memoria mecanică — aparat de filmat, de memorizat fără participare — obiectivarea ochiului de sus — să-i spunem Istoria.

Acest labirint din labirinturi — galben cu figuri, fugă în fuga sufocată de inerția vicleană din jur — pinza înrămată — limitată — **inrămată**...

Și într-o noapte, întorcându-mă mai târziu acasă și trecind prin Piața Universității, văd un grup mic, nu mai mult de treizeci de oameni, înconjurați de polițiști. Și o mașină a poliției oprită aproape de ei, gata să-i ducă — și nu știu ce s-a întâmplat, nu știu cum au luat sfârșit protestele lor sau poate numai închinăciunea la troițele morților (troi-țe, pronunță un domn zimbăreț de la emisiunea Actualități...), accesul acolo imi este interzis — trec mai departe de răspintia aceluiași cruci uscate, sărace, blestemate să ne aducă în minte-amintele, cu mîntea omului de pe urmă.

ORAȘ chinult — mila și sila pentru ce a mai rămas. Vin seara cu tramvaiul pe Calea Călărașilor, prin locuri pe unde ți-e frică să treci de unul singur, noaptea. Mormane de moloz, maidane cu bălării, „țara nimănu”, pină spre Dudești, Căuzași, Labirintului...

Undeva, prin margini, casele rămase, cu ferestre luminate mizer. Jur-împrejur, nici o lumină — tramvaiul trece fantomatic printr-o beznă pustie, printr-o spaimă intactă. Nu mai există străzi pe aici — de ce ar mai fi lumini ? Așa mai bine, dosite în întuneric — resturi de oraș, resturi de lume !

Doamne, acest sfârșit de istorie reînnoindu-și sfârșitul, de cite ori a încercat să înceapă altfel, această istorie oarbă, în țara chiorilor ! Pustiu, pustiiuri concentrice, și-n mijloc, **faraonia** cu fintini arteziene, cu monștri și flori hidoase — guri festive apei gindită a urla osanale la cer.

Așa cum și-au părăsit încași cetățile zigate, locuite de cine știe ce molimă, duh blestemat, așa ar fi trebuit să fugim de aici, lăsind doar clopotele bătute de vînt în turle ruinate...

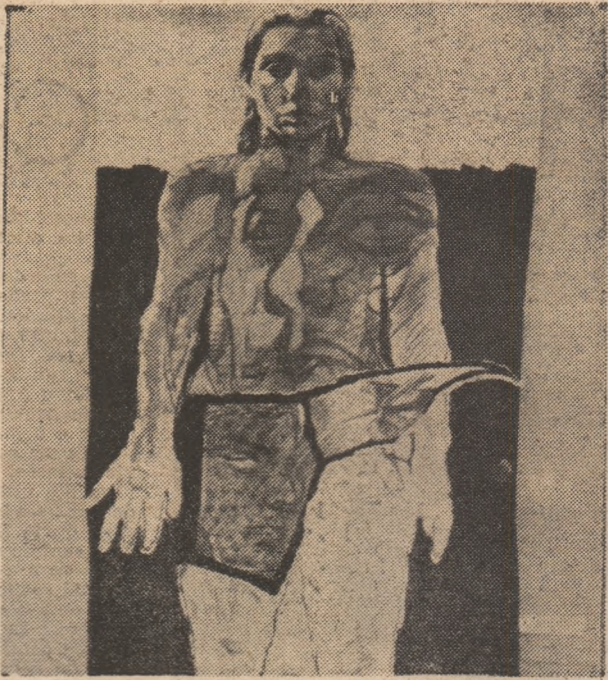
Ajung acasă, casa din vecinătatea demolărilor, beznei — fug, mă împiedic în moloz — moloz.

Mă urmărește, de o vreme, ideea teribilă a poetului Leonid Dimov : soția lui mi-a spus că vroia să-și adune ultimele poeme într-un volum cu titlul — **Moloz** — (**Plumb și Moloz**, cuvinte obsedante răspunzîndu-și, însoțindu-se în poezia orașului contemporan).

Veșnic „inspirati” de ruinele, de restul orașului, de ceea ce trăim aici și acum, într-un prezent inert, măcinat ; acest amorf teribil, plin de rezonanță : **Moloz** — cutremure, **Moloz** — istorie, **Moloz** — poezie. **Moloz** !

Iulie 1990

Florența Albu



STELA LIE : Desen



IOSEF BARTHA : Pictură-obiect

(Im)pactul cu diavolul

IN 1974 mi s-a propus prima oară să devin membru de partid. Eram student în primul an, eram naiv, mă consideram de stînga, eram convins că am să le pot eu arăta cum trebuie să se facă o politică de tip comunist... Nu se stinseseră încă ecourile eroicului an '68. Puteam, deci, să intru liniștit și să-mi văd de ale mele. Viața mea s-ar fi desfășurat altfel. Nu-i poți cere unui om ca la douăzeci de ani să fie în toate mințile. Și, cu toate astea, am refuzat. Motivul a fost pueril. Nu mi-au plăcut ceilalți trei candidați. Eu — alături de ei ? ! Niciodată !

Uite așa se decide destinul unui om, din frondă, prostie, la supărare, în urma unui gest necugetat. Zeii pariază pe cite un astfel de ogar și apoi se distrează. În sistemele vii, ca și în cibernetică, existența este scutită de eroare, în sensul că programul se derulează pină la capăt, conform informației prelucrate. Omul pare să fie singura ființă pentru care eroarea joacă un rol deosebit. Toată istoria umanității imi apare acum ca un șir neîntrerupt de erori (subtile, găunoase, strălucitoare, singeroase) în funcție de care existența individului capătă greutate. Aici, în vecinătatea imediată și inevitabilă a greșelii consimțite văd eu esența demonismului. A persevera este drăcesc. Subconștientul extins al totalitarismului presupune de fiecare dată aberația în decizie, anormalitatea în manifestare. „Tovarăși, numai cine nu muncește nu greșește !” — iată un refren ridicol dar care a făcut posibile toate relele cunoscute la noi. Hei-rup-ismul, epurările, indicațiile prețioase, faraonis-

mul, munca în zadar. Toată lumea știa cum merg lucrurile, toată lumea trăia, din plin, urmărele. Gîndirea, atît cîtă era, ajunsese să justifice și să ocrească dezastul.

Cred că tot așa ne putem explica pactul cu diavolul, pact iscălit cu singe de milioane de români. Nu ne aflăm în fața așa-zisei rinocerizări, în care conștiința de sine este anulată, ci a tratatului de neagresiune (citește **colaborare**) încheiat cu un drac de mina a șaptea, un diavol meschin. Era suficient să nu-ți faci cruce în prezența lui. La ieșirea din închisoare, „politici” erau obligați, sub semnătură, să țină legătura cu organele. Pentru promovare se pretindea adeziunea. Pentru o mai liberă circulație și o iluzorie normalitate, delatiunea părea suficientă. Și încă nu cunosc toate formele prin care Puterea își subordona indivizii. Mi se pare stupid ca o mină de imbecili să fie slugăriți și adulați de atitea mii de inteligențe net superioare. Dar ce mai contează. Cînd Mefisto obține suflul lui Faust, treaba este decisă. Singura speranță a celor înșelați era moartea necurată-lui. Și în felul acesta au resimțit cei mai mulți dispariția lui Ceaușescu. Da, dar pină la Dumnezeu te mîncă sfinții.

A-ți imagina diavolul unic este eroarea monoteistă. Binele neexistînd în formă pură, absolută, răul poate și el exista sub infinite înfățișări. Pentru intelectualul care a greșit o dată, care a **semnat**, disperarea începe să incoltească din clipa în care este preluat, prelucrat de noile forțe moștenitoare. Manuscrisele nu ard nicioda-

tă, spunea Bulgakov, nici actele nu ard, deci nici dovezile trădării. Ni s-a vînturat în decembrie gogorița cu arhivele scrumite, pentru a vedea, puțin mai târziu, că, acolo unde este nevoie, documentele reapar vil și nevătămate. În mod curios, ele reapar numai în cazul liderilor opoziției. Putem, deci, presupune că Puterea, așa democratic-originală cum se pretinde, are aceleași apucături și aceeași moralitate cu cea defunctă.

Acest lucru nu a fost înțeles la timp de toată lumea. Numai așa ne putem explica de ce, la scurt timp de la Revoluție, o serie de scriitori, artiști, gazetari, intelectuali pe care îl știam ca fideli regimului „sinistru și odios”, s-au lansat cu atîta furie împotriva comunismului. Pentru ei, dispariția lui Ceaușescu a însemnat, implicit, ștergerea datoriilor, puțința mintuirii. Tîrziu, greu, vinovat, aceștia și-au inchipuit că se poate porni din nou la drum. Ei, iată că nu se poate. Două cauze întrevăd în această blocare. Prima rezidă în chiar tentația morbidă de a greși. A doua în structura implacabilă a Puterii, inoculată în mecanismele de gîndire ale unor oameni politici care, pină mai ieri, ne apăreau ca providențiali.

Nu știu ce surprize ne va rezerva viitorul, dar știu, măcar acum, că istoria nu o fac masele. Factorul de decizie este întotdeauna restrîns ca număr și rareori îl putem numi în cunoștință de cauză. Dar pentru ca decizia să fie eficientă, ei i se robesc mii și milioane de indivizi. Povara tartorului celui mare este preluată de horde de drăcușori de serviciu, mai inventivi și, uneori, mai nemiloși decît stăpînul lor. (Im)pactul cu diavolul nu e greu de observat. Poți fi chiar tu, ipocrit cititor, seamănu-l meu, fratele meu ! Ai grijă !

Florin Iaru

Dilatarea timpului

— fragmente —

Uriaș imi apar: totul — doar mintea unui romantic nebulon ar putea să-l cuprindă —
Mater Deorum ! infinitesimalul însuși văzut prin ale morții ocheane imi deveni obsesie

nerenunțînd la cite fără nume, s-ar crede că nu am iubit și nici nu am urît cu-adevărat, mai treacă — zici — și se întîmplă cum se întîmplă, sau cum se spune că a fost

(îndepărtîndu-ne de cuvinte, disprețuîndu-le, ne îndepărtarăm de esență)

drumul era unic, însă mulți se rătăciseră-n ei înșiși (cei dispăruți vor fi înțeleși — dar cînd imaginea despre noi va fi reală, cînd ne vom fi stîns, ciți — și de unde — să vadă ?)

uriaz imi apare totul — pină și inexistentul — iar această formă a demenței dorința de a recompune lumea sau paradisul mă neantizează

(1975)

* * *

Calvar — spună alții — însă mania de a lăsa în urmă semne cumplit pe cei puternici îi robește

încît eu mai curînd am străbătut o fastuoasă cale, nopți ca de înviere m-au copleșit învrăbindu-mi nălucirea, un singe trosnînd imi năvălea spre margini

cînd Luna ca un chip de tinărd nordică ilumina cortegiul din jurul catedralei

preamărit fie cel care-mi dădu afurisenia, pentru că înainte de a mă duce-n stomacul enorm al mării cuvîntul l-am trăit ca pe-o revoltă

abia din somn mai aruncînd un vag suris acestei lumi,

am și uitat ce mi-a promis iar dacă numai prin ceea ce și-a inchipuit

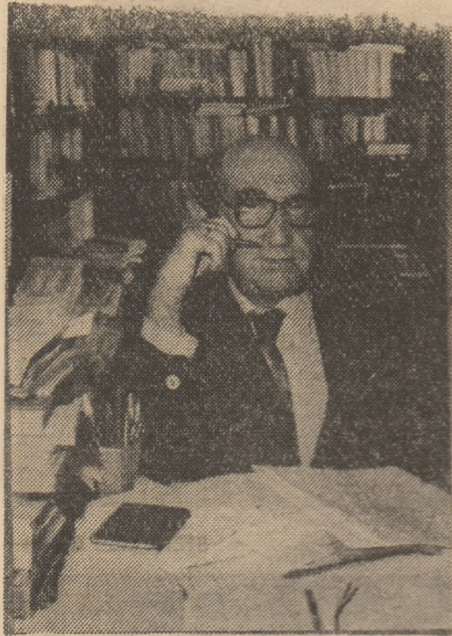
m-a lăsat pradă rătăcirii, fiul chiar de-i netrebnic ajungă-i mîngiere

știu : zei nu plîng pentru că nu cunosc iubirea, dar un cuvînt îngropat în sexul ierbos al pămîntului meu va rodi pururi și tuturor alor mei le va aduce aminte că din îndepărtate ceruri, din marmoră oglînda, în clipe anume, ca o adiere asupra lor se clatină

(1981)

Ioanid Romanescu

Construind



IN LUMEA criticilor, și a istoriei literare, „miturile vii” (altfel spus, autoritățile depline) sunt, firește, mult mai puține decât în aria creațiilor de literatură. Dar, tocmai din această cauză ele sunt mai puternice, au o influență, adeseori, decisivă, iar forța lor este mai puțin una captatorie, de influență „hipnotică”, și mai mult una de infuzare (și direcționare) a subtextului psiho-artistic. E de ajuns, în acest sens, să ne gândim, în vremurile noastre, la un Labiș, Nichita, Marin Preda, Ivasiuc sau Radu Petrescu, față de Paul Georgescu și Ov. S. Crohmăniceanu, într-o perioadă, și Nicolae Manolescu, în alta. Reguliile jocului se știu (nimeni nu practică, aici, ruleta rusească, șahul rămâne sfânt), totul e complementar, direcția nouă fiind, de obicei, o înfrângere „à mi-chemin” a autorității critice cu literatura în căutare de autoritate.

Revenind: în lumea criticilor și a istoriei literare sunt câteva repere, de acum, cvasilegendare. „Ape au secăt în albie”, în multe locuri au „răsărit pădure și cetate” (ori s-au dărâmat și una și alta), s-au „vestețit pe cer, în depărtări”, atâtea și atâtea stele (în toate sensurile, astrale sau terestru-galonate ale cuvintului), dar „te-vele” acestor „crini” continuă să ne farmece, că vrem sau nu, cu „tăria parfumurilor” lor. E vorba de sutele de „causeries de jeudi”, cind suflarea scriitoricească telefona în zori, cu invariabilul „de cine scrie azi Manolescu?”. E vorba de anii și anii în care, vinerea dimineață, aceleași telefoane zbirnău „all over the country” cu invariabilul „de cine înjură azi Barbu?”. E vorba de anii și anii în care, simbăta dimineață, gîfiam conspirativ în aceleași receptoare, cuvintele tenebroase: „ai auzit aseară?” (după „Actualitatea românească” de vineri seara...). După cum mai poate fi vorba de alte vorbe: cine l-a auzit, de-a lungul anilor, pe Ion Pop, M. Papahagi, I. Vartic sau A. Sasu pronunțînd „Profesorul”, înțelegea bine că obiectul venerației era „lancea lui Ahile”, Mircea Zăciu fiind singurul universitar din regnul literar care beneficiază de acest sacru apelativ (la R. Munteanu era, oarecum, altceva), egalat doar în mediul medical. Sau: chipurile întrebătoare ale prozatorilor optzeciști, de după fiecare cenă: „și ce-a zis Croh?”. Și, fără îndoială, exemplificările pot continua, cu Al. Zub și Al. Călinescu la Iași, cu L. Clocărie în Timișoara, cu E. Negrici la Craiova, Ioana Em. Petrescu în rîndurile junei eminescologii clujene s.a.m.d.

O astfel de autoritate este, în istoria literară, Z. Ornea. Întotdeauna cînd vezi șopocînd înfierbîntat doi istorici (literari, dar chiar și propriu-zisi), conservatori sau liberali, ultraspecializați sau amatori, moldoveni, regăteni, ardeleni, să știi că, indiferent de tenchilul vorăvelei lor, nu se poate să nu se ajungă la: „te-ai uitat în Zigu? ce zice-n chestia asta?”; ori: „ai vorbit cu Ornea? Poate ți-o publică el, la cînd o publică el, la Răpeanu sau e sigur, iar Dacia-l prea departe”; sau: „întreabă-l pe Zornea, el știe precis!”; sau: „nu te duce direct la văduvă [e vorba de rudele pensionare ale divilor, moștenitoarele drepturilor de autor] vezi c-o știe Zigu, să-i ceară el”. Poate nu-i potrivit ce spun, nu cadrează cu di-chisul articolelor aniversare, dar toate acestea „fac bursa” unei valori individuale. Ele sînt, de fapt, legenda fotografiei. Poza (scrisul) e moft, natura valorii o dă, în esență, intensitatea traficului oralizat al numelui.

Z. ORNEA face, așadar, 60 de ani, pe care, sperăm, și-i va serba dînd dedicații pe vol. doi din *Viața lui C. Stere*, ori semnînd editarea primelor volume din *În preajma revoluției*, titlu ce vine de se leagă cu tot ce ne-a înconjurat și ne înconjoară. Ca și cu viața editorului. Nu se poate închipui o altă manieră de aniversare, judecînd după munca de-o viață a lui

Z. Ornea! El a devenit demult o bibliotecă, răscolită, adnotată cu extaz sau agonie, cu încrîncenare sau beatitudine, subliniată cu toate culorile posibile (ce-l drept, verdea și roșul predomină). Este o instituție a istoriei literare. O instanță, venerată ori contestată, însă indubitabil și fără excepție recunoscută, fie că-l vorba de Tiberiu Avramescu sau Ilie Bădescu, de Al. Săndulescu sau Liviu Antonescu. De M. Iorgulescu sau M. Ungheanu. Aliat sau adversar, nu importă, e o instanță absolut de neocolit.

Z. Ornea este, pe de altă parte, și istoria vie a însăși istoriografiei literare românești din ultimii 40 de ani. Ba, încă, atît de mult s-a identificat cu epoca și temele sale, de la 1870, la 1940, că ajungi să te miri cum de nu l-a cunoscut pe Maiorescu, cum de n-a stat la o bere cu Gherea, ascultînd șaptele de taină ale lui Racovski, cum de n-a luat parte la tulburarea gene-roșilor de la 1899, cum de nu s-a numărat printre consilierii lui Ionel Brătianu, sau cum de n-a „devenit huligan” ca Mihail Sebastian, citîndu-l pe Vadim et comp. Nu mi s-ar părea deloc bizar (și cred că nici domniei sale) să-l întreb: „ce fel de om era Argetoianu?”, „ce l-ai spus lui Madgearu atunci?”, sau „cînd l-ai întîlnit prima oară pe Lăscăr Catargiu?”. Pentru că patima istoriei literare, a istoriei mici, de culise și eterne travestiri politicești, exersată cu fervoare o viață întreagă, te duce la un fel de energie mediu-mnică. Numai confreria divinilor nebuni de la Biblioteca Academiei știe asta, numai ei cunosc ce înseamnă magnificul acestei evadări din timp, cînd, după zece ore, ieși pe stradă direct la 1800 sau 1900 și, venind acasă leșinat, cu ochii-n plo-neze și cu încheietura minii drept anchilozată, îi spui, cum nu se poate mai natural, soției: „ce zici că-a făcut azi lorga-n parlament?”.

De bună seamă, se poate vorbi de operă, înții de toate, de toată această muncă uriașă, de erudiție și precizie, însumind politologie, sociologie, economie politică, istoria partidelor și a doctrinelor, istorie comparată și psihologie. De sintezele atît de cunoscute (și de bărtănite, în toate bibliotecile, mari și mici, ale țării), *Ju-nime și jzminismul*, *Sămîntorismul*, *Poporismul*, *Tărînimul*, de cele trei biografii, unice la noi, ca amploare și specific (Maiorescu, Gherea, C. Stere), despre sutele de cronici ale edițiilor, rămase în ziare ori cuprinse în *Confesiune*, *Actualitatea clasicilor*, *Interpretări*, care au stimulat din plin, ani și ani, bietele fapturi cvasi-martiriale, care sînt textologii editori, flagelîndu-i cu dragoste răbdătoare întru depășirea apatiei, mai mult sau mai puțin alimentată de papucul de cenușă-reasă oferit cu sadică grație de către oficialitate. Se poate vorbi de „contribuțiile documentare”, de opera tacticianului, a strategului editorial care ne-a umplut o bibliotecă, străbătînd toate meandrele deceniilor fatidice, în numele continuității, al rezistenței profesionale cu orice preț, strecurîndu-se și luptînd pentru fiecare croșetă, într-un război al nervilor niciodată just și deplin evaluabil din afară, adeseori condamnat pîripit. Se poate vorbi — de ce nu? — despre chinul supravie-tuirii fizice și psihice, în arhive și fonduri documentare, pline de interdicții și de frig, de beznă, rea voință și deposeitate de cele mai elementare dotări tehnice, de multi-plicare s.a.m.d. După cum, desigur, trebuie vorbit de acea impunătoare „proba a labirintului”, care este *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, carte a cărei adevărată și fecundă posteritate abia începe, fiind noi, cu toții, acum într-o ciudată înflorire a... deceniului patru.

Însă, cum omul e serbat astăzi și, cum drumul lui Z. Ornea a mers de la ideal, fapte și teorii, către misterul personalității, e mai nimerit să-i acordăm acum dreptul cezariic. Tomurile dedicate lui Maio-

rescu, Gherea și Stere, dincolo de faptul că reprezintă suma cercetărilor de-o viață, sînt, în subtext, dacă nu oglinda autorului, în orice caz — ramele acesteia. Între istoricul literar și subiectul său de studiu se petrece un transfer de personalitate, în ambele direcții lucrul se cunoaște. Fascinația politicului, a literarului determinat, într-un fel sau altul de Context, e prezentă la tot pasul în opera lui Z. Ornea: „Socialul, Istoria, Politica copleșesc Literarul, îl asediază, determinînd modificări de structură. Nu este, desigur, o determinare cauzală directă. E adesea mult și complicat mediată”. Ea, această fascinație, se simte bine printre contradicțiile lui Maiorescu, unde sinuosul omenesc tensionează pasional rectitudinea așiată; după cum jubilează simpatetic față de etica afectuos-pragmatică, bonom-flexibilă și univalent-cabrată a eului gherist, care caută mereu ceea ce alții au pierdut, configund ceea ce, incontestabil, în fatumul istoriei va fi ireversibil desfigurat; ca și în labirintica simfonie, plină de stridențe și straniu etajată, a sufletului lui Stere, agrest și casant, delicat cu trufașă perfidie, descusind principiile în numele unui ideal autodevorant. Biograful expune, înțelege, nuanțează, și evaluează. Acceptă surmențele juneiții, nu scapă fisurile temperamentale, cărora le infuzează necon-tenit justificări, e solid dar cu înțelepciunea acumulată de bătrînețea subiecților. Adorînd *faptul împlinit*, Z. Ornea e, în istoria literară, cam ceea ce era Miron Petrescu pentru discipolii năbădăioși din romanele lui Paul Georgescu. Fără alintatului cinism al aceluia, dar inzeștriat, de natură și de viață, cu aceeași privire pan-tocratică, lent cuprînzătoare, pentru care generala „oboseală morală” devine spectru al disperării. Absorbția pe orizontală este dublată, în cazul celor trei „vieți”, de incursiunile verticale, făcute fie cu compasiune și discernămint... partizan, fie cu voluptatea malitiei vătuite, uneori ambiguo în explicații, dar mereu esențial în ceea ce implică. Ceea ce pasionează comentariul, dincolo de enormele aluvii documentare, atent, elocvent și efervescent dissociate și ordonate, este veșnica luptă a eticului cu politicul. Este nesfîrșita „luptă de la Peniel” a istoricului literar. Sfîdarea, și chiar anihilarea, celui din-ții factor de către cel din urmă. Pe de altă parte, realismul atitudinii, rațiunile fatalmente obiective, narcotizează pînă la disoluție idealismul principiilor, orice la-mento pe această temă este, pe cît de legitim, pe atît de superfluu. Din această perspectivă, cele trei masive monografii propun, în subtext, un studiu de „patologie politică” românească, a cărui alcătuire devine din zi în zi mai presantă.

NU e nici pe departe singurul element declanșator oferit de bibliotecă-Ornea. Dintre atâtea altele (relațiile vieții politice cu evoluția ideilor literare, dublul emblema al doctrinelor de import, constrînd prin demontare și malformînd prin întemeiere, necesitatea corelării elementului subiectiv cu manifestările sale oficiale s.a.) opera lui Z. Ornea este un veritabil cap de pod în dezvoltarea politicii culturale românești — a ideologiei literare, mai corect — din ultimele decenii. („Stere nu era un politicianist avid de putere, nu voia democrație conducătorii... El elabora doctrina, proiecte, programe, strategii”). „Generația mea, acum cînquantenară [deja sexagenară, n. n.] s-a trezit la viața intelectuală prin 1943—1950. Cei mai mulți dintre noi am absolvit facultatea în prima jumătate a deceniului al șaselea. Erau ani grei și frumoși totodată, în care entuziasmul se armoniza — ciudat — cu ne-drumăria... Pentru tinerii studioși ce eram noi atunci, Tudor Vianu și Mihail Ralea reprezentau un ideal de personalitate”.

Dacă adăugăm aici vorba lui Mihail Se-bastian — „un critic se definește mai mult prin aversiunile, decît prin adevăratele lui” — vedem clar nodul gordian, în cazul de față. Pe Ralea și Vianu îi uneau „convinceriile lor democratice de stînga (și) ra-tionalismul lor filosofic”. Iată, implicit, și autoportretul istoricului literar. Forțată în acest spirit, „viziunea despre lume și viață” a autorului a traversat două deserte-turi: falimentul roșu, început (e un fel de-a spune) în 1917 și falimentul negru, instaurat în Münchenul lui 1933. Numai că, între cele două fanatismuri, la fel de singeroase, unul mai bestial ca altul, istoricul literar a preferat... „dubul originar” al celui dintîi. Fobia, pe drept cuvînt exasperată, față de dreapta a propulsat îndoita ideea de stînga, nescutită de accente idilizante. La aceasta s-a adăugat, ca de-cisivă fatalitate, lugubru elan traco-pri-mitivo-naționalist, emanat din subteranele ceausismului, care-a înfipt piroanele naționalismului antinațional, isterizînd toate fibrele bunului simț. *Tradiționalism și mo-dernitate* a fost, dincolo de profesionalis-mul ei, și o replică dată aflului de „spi-rit primar agresiv”. Cum să eviți extre-mele în plină criză de extremism? Ni-meni nu are dreptul să acorde vot de blam declarativului partizanat intelectual profestat de Z. Ornea. Aici, problema e de opțiune și-atît. A vedea lucrurile din aval în amonte sau invers. A privi, adică, as-censunea dreptei românești interbelice de la 1920 la rebeliunea legionară, urmînd, deci, firescul cronologiei, cu tot ce pre-sune aceasta, circumstanțe atenuante, disocierile necesare (unu-i Crainic, altul I. Petrovici, unu-i A. C. Cuza, altu-i M. Vulcanescu, una-s nicadorii, alta crite-rioniștii, etc.), ori din ianuarie 1941 îndă-răt, și atunci totul devine condamnat. Z. Ornea a optat pentru această din urmă alternativă, riscînd întrebarea legitimă: de ce, atunci, nu și citim și toată istoria socialismului de la tot ce a urmat asasi-nării lui Kirov înapoi, dînd socialismului utopic... tot ce-i al gulagului? Este ceea ce, cu încrîncenare, dorim să clarifice „Tradiționalism și modernitate în decenul al patrulea”. Pentru că Z. Ornea nu ne poate lăsa așa! După vol. doi din Stere, domnia sa trebuie să continue sinteza din 1980 și, bineînțeles, să facă „acoperișul” în-tregii opere, adică planul studiului dedi-cat evoluției mentalității politice româ-nești de la 1840 la 1940!

Ca orice operă de adevărată construc-ție, lucrarea de-o viață a lui Z. Ornea provoacă, stimulează, adică. Oferă un tip fertil de erudiție, opus tipului sterilu-vionar, care e util și-atît. Erudiția con-textelor oferă cheia de la poarta cea mare a Textului și, citeodată, chiar cheia că-mării de taină. E o idee cu care tinerețea se deprinde greu, fascinată, cum e, de speculația jubilativă. Modelul de construc-ție-Ornea, dincolo de acceptarea sau respingerea unor finalități, premise etc., este unul din cele mai sigure pe care le avem. Faptul că omagiul de față provine de la un împătîmit al generației „tineraru-lui spiritual”, în ce reprezintă aceasta ca tragică împlinire în ratare, poate să pară paradoxal. Dar, între atîtea și atîtea forme ale cultului inculturii și ale frene-ziei demoniac-distructive, de care am avut și avem parte, o operă ce exaltă construc-ția solidă, consecventă, arhiprofesională și cultul bibliotecii nu inspiră numai respect, ci și admirație. În rest, zică hulitorii ce-or vrea, Cioran (să mă ierte Z. Ornea de re-ferință!) avea dreptate: „Naționalismul românesc a fost aproape totdeauna reac-tionar, adică n-a iubit niciodată România în sensul ei ideal și în finalitatea ei ul-timă. În loc să-și fi pus întrebarea: ce trebuie să devină România, ei nu s-au în-trebat decît: ce trebuie să rămînă”.

Dan C. Mihăilescu

MIC DICȚIONAR

AGENTE. Frecvența absolută a acestui cuvînt a crescut năvalnic în Estul Europei ultimelor decenii ori de cîte ori acolo a izbucnit vreo criză. Și de crize, slavă Domnului, această parte a lumii n-a dus lipsă. Agenții mișună pretutindeni, își fac de cap dacă nu sînt identificați la timp; ei pîndesc o clipă de neatenție pentru a destabi-liza (alt cuvînt îndrăgît) puterea popu-lară. Sînt, bine înțeles, străini, dar își asigură complicități nefaste în rîndul autohtonilor, plătiți în valută și atrași pe calea pierzaniei cu ajutorul unor mijloace ignobile, de care orice om normal ar trebui să se ferească indig-nat — cum ar fi mîncarea, băutura sau îmbrăcămintea.

Suprema intrupare sonoră a acestei viziuni asupra existenței s-a făcut printr-o singură frază, rostită la tele-viziune într-o seară de ianuarie, în plină iarnă. Din păcate, a trecut poate neobservată, dar ea avea o greutate în aur pe terenul filozofiei politice: pentru că aparținea primului și ulti-mului comunist autentic din România, lui Constantin Pîrvulescu.

Vorbînd despre dușmanul său, des-

pre N. Ceaușescu, moșneagul cu aer de bunicuț ce-și ocărta cu blîndețe nepoțelii a rostit cuvintele revelatoa-re: Ceaușescu a fost un „agent străin”, adică un „agent al reacțiunii”. Între sistemul de gîndire al dictato-rului român și sistemul de gîndire al singurului personaj care îndrăznise să i se opună public identitatea era per-fectă. Nu puteai strecura între ele nici măcar un fir de păr.

Troțki și Buharin au fost pentru Stalin agenți german și englez; Liu Șao Ti a fost pentru Mao agent ame-rican; mulțimea leșită cu sutele de mii pe străzile din Leipzig și Dresda a acționat, pentru Honnecker, la în-demnurile agenților vest-germani; Constantin Pîrvulescu însuși a fost pentru Ceaușescu agent sovietic, iar Silviu Brucan agent american; revolta de la Timișoara, pentru același, a fost la rîndul ei opera funestă a unor „a-genți străini”. Evident, porniți pe această pantă nu ne-am mai opri nici-odată. Dar Ceaușescu, produsul pur și logic al comunismului, transformat în agent al reacțiunii — el de unde pro-venea în mintea lui Pîrvulescu? Din

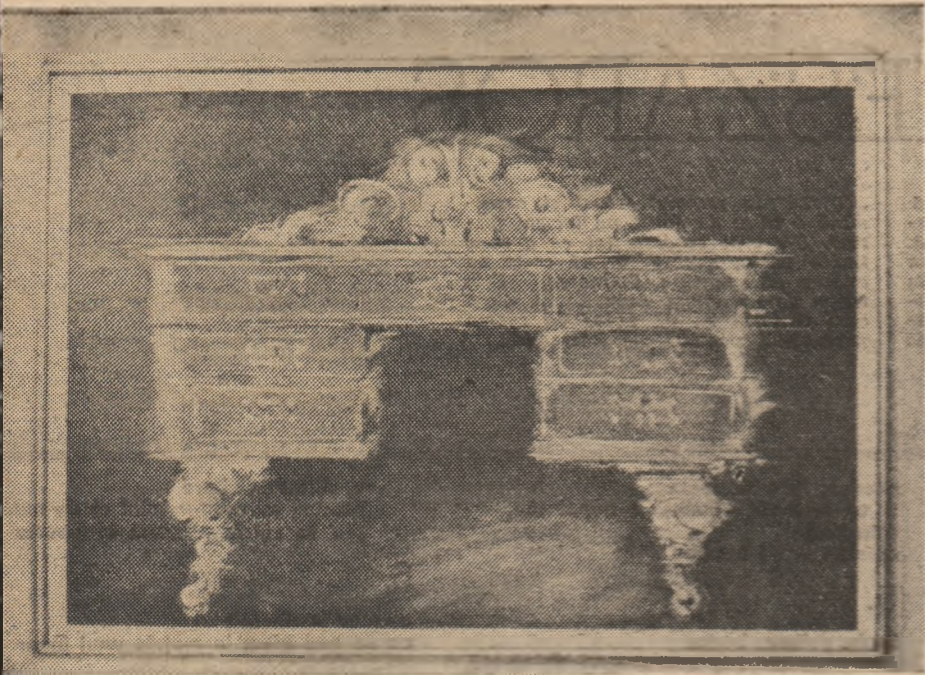
care țară? Nu se știe bine, nu con-tează, era agentul Reacțiunii cu ma-jusculă, al răului absolut.

Agenții acționează nu numai sincro-nic, ci, în situații speciale, apelează la diacronie: cînd nici o etichetă con-temporană nu poate fi lipită pe frun-tea „agentului”, el se definește în manieră retro — e cazul „legionarilor” reapăruți brusc în iunie 1990, după ce nimeni nu mai știuse ceva de ei din 1941. Între logică și viziunea agentu-rală asupra lumii nu trebuie să existe prea multe lucruri în comun. Se pare că e o regulă a jocului.

Comunismul este, probabil, doctrina politică pentru care orice însucces pro-priu se explică prin acțiunea perfidă a agenților externi. La noi, totul e perfect: la ceilalți — totul e putred. De unde, infiltrarea perversă a mor-bului și proiectul politicii devenite în acest caz virusologie generalizată.

De la Freud încoace, psihologii știu că obsesia bolii este ea însăși simp-tomul unei boli psihice. Foarte grave și practic incurabile.

Mihai Zamfir



FERENCZI KAROLY : Scriinul

Cuvintele blochează cuvîntul



IN NOAPTEA de 23 noiembrie 1923, Urmuz se întindea pentru ultima oară cu Demetrescu-Buzău, grefier la Curtea de Casație. Nu putem ști cum s-a desășurat misterioasa înmormîntare. Se pare, totuși, că cei doi nu aveau prea multe să-și spună. Se deschidea între ei un abis irezolvabil, un vid existențial pe care viața nu-l arta.

A doua zi jurnalele anunțau că un funcționar își pusese capăt zilelor „într-un boschet de la soșea”. Mai adăugau, spre revolta puținilor prieteni, că nefericitul era „binișor îmbrăcat”.

De atunci — și mai ales din 1930, cînd prin grija avangardiștilor de la „unu” scrierile i-au fost adunate în volum —, personajul „binișor îmbrăcat” a intrat în uitare lăsînd loc abstracției ciudate și glorioase: Urmuz.

Despre viața lui Demetrescu-Buzău nici astăzi nu știm prea multe. E drept, Eliza V. Voroveanu, sora grefierului de la casație, ne-a lăsat niște amintiri. Dar silueta desprinsă din ele nu conșună cu spiritul scrierilor urmuziene. Ni se spune, de pildă, că „paginile bizare” ar fi fost concepute doar pentru amuzamentul familiei și al citorva prieteni intimi. Mai mult, că ele ar fi fost rodul voioșiei sufletești — pe care noi, cititorii de astăzi, n-o aflăm în aerul mai degrabă straniu al schițelor.

E plauzibilă ipoteza că sora lui Demetrescu-Buzău a încercat să-și „absolve” fratele de ceea ce credea ea că ar fi fost o „proastă reputație”. Simțul comun e strîns în spate de extraordinar și nu precupește nici un efort pentru a reveni pe terenul normalității. Depozitițiile sint, din această pricină, măcar în unele privințe îndoielnice. Cei care au văzut manuscrisele lui Urmuz vorbesc de numeroase variante, de reveniri nemăsurate în căutarea cuvîntului propriu, a expresiei potrivite. E greu de presupus că mai întîi autorul e spontan, comun în joacă, fără nici un efort, scurte texte cu care își amuză amicii, iar apoi reia aceleași bucăți în scris, chinîndu-se să le dea o formă desăvîrșită. E adevărat, și unii critici au crezut că se află în fața unui ioc: proza lui Urmuz ar fi „semnul creatiei minore și încă haotice a unui incențor care n-a născut și mijloacele denline ale artei snre a-si fixa o personalitate trairică...” afirmă Pomnillu Constantinescu: „simple elucubrații premeditate, fără un

sens prea înalt”, adaugă și Călinescu. Nu trebuie să uităm însă că pentru majoritatea cititorilor noștri de ieri și din epoca romului urmuzian se situa undeva la mîna artei. Cultura noasra încă nu era pregătită să digere astăzi de „bizari”. Au fost totuși și scriitori care apreciau scrierile lui Urmuz (Ion Barbu, Lucian Boz) încercînd, eventual, să le apropie de formule literare în circulație (terpersicius vede în el un autor de povestiri fantastice). Tudor Arghezi îl ajută să debuteze, tot el furnizîndu-ne cîteva informații despre personalitatea autorului. În căutare de precursori, avangardisti îl ridică pe Urmuz pe piedestal, strîngîndu-și rîndurile în jurul numelui său. Deasupra celor citorva scrieri urmuziene s-au depus programele literaturii de avangardă, programe care creează impresia, falsă, că și autorul nostru și-a conceput scrierile după indicațiile lor. Eticheta avangardistă ascunde astfel ceea ce a constituit într-adevăr fenomenul Urmuz. Să nu uităm condițiile apariției acestui fenomen, într-o cultură de formulă mai mult tradițională, aflată în momentul care precede o epocă de maximă înflorire a mișcărilor novatoare (perioada interbelică, să nu uităm, încă nu devenise, în momentul concepției „paginilor bizare”, ceea ce cunoaștem noi astăzi), fără modele, fără sugestii, fără a bănuși că în această direcție se va deschide orizontul larg al literaturii europene.

Nu ne putem apropia de ceea ce am numit fenomenul Urmuz atîta vreme cît nu vom îndepărta locurile comune care l-au ținut imediat după intrarea sa în circuitul literar.

Iată prima din afirmațiile care par a nu avea nevoie de nici o demonstrație: Urmuz e părintele avangardismului românesc. Și, într-adevăr, sint destule trăsături care îl apropie de avangardisti. Ceea ce însă îl desparte de aceștia e, pe de altă parte, și mai important — pentru că ne arată că motivațiile creației urmuziene nu sint aceleași cu ale avangardistilor. La Urmuz nu aflăm spiritul provocator, stridentele, zgomotul, întretinute cu abilitate de avangardisti. În loc să-și vîntosească răul în vorbă sau să scrie poeme invectivă, grefierul intră în panică la ideea că s-ar putea



COSTEL IACOB : Pasăre mecanică

În numele nenorocului

DACĂ ar trebui să clasific durerile pe care le cunosc, unul dintre nrimele locuri ar fi ocupate de durerea încercată, de fiecare dată, la aflarea unei noi plecări definitive din țară. De fiecare dată, și indiferent cît de des se întîmplă, sentimentul care mă străbate este unul de acută, aproape intolerabilă singurătate și frustrare, ca și cum aș fi părăsit eu personal, ca și cum mie însămi mi s-ar răpi în felul acesta încă o șansă de solidarizare. Pentru că fiecare plecare mă rănește și îmi apare ca un zdrobitor argument că nu avem țara de a căuta — și, cu atît mai puțin, de a găsi — soluții de salvare colectivă, că — așa cum spunea, cu multe decenii în urmă, un gînditor destul de cinic pentru a rosti un asemenea adevăr — românii sint înclinați să se salveze fiecare pe cont propriu.

N-am îndrăznit niciodată să-i judec pe cei ce încercau să se salveze astfel, dar m-am întrebat adesea dacă reușeau oare într-adevăr să o facă. Și n-am fost în stare să-mi răspund decît printr-o nesfîrșită, atotdizolvantă tristete. N-am fost în stare să-mi răspund, de altfel, nici măcar dacă salvarea — de orice fel ar fi ea — este posibilă. Unii pleacă, probabil, calculînd totul cu grijă și gîndindu-se numai la ei înșiși: alții pleacă, dimpotrivă, cu disperare, după ce i-au analizat, înfricoșăți și descumpăniți, pe ceilalți; dar, cu siguranță, nimeni nu pleacă înainte de a i se fi părut că a epuizat toate posibilitățile de a rămîne, nimeni nu-și părăsește casa înainte de a nu se mai fi simțit acasă în ea. Căci, în mod evident, plecarea definitivă din țară este o formă de renunțare și deznădejde, opusă speranței de a rămîne și de a lupta împreună cu ceilalți, o accentare definitivă a sîmîrăității și o sceptică, descurajată alternativă la solidaritate. Faptul că, dintre sutele de mii de cereri de plecare definitivă din țară înregistrate după ultima vizită a minerilor la București, o parte au fost retrase, în urma marilor manifestații albe pentru eliberarea arestaților, dovedește cît de puternică este legătura dintre speranță, solidaritate și nerenunțare, cît de mare este dorința oamenilor de a crede că nu este totul pierdut.

Fac parte dintre cei învățați să se compare mereu cu cei mai slabi, nu cu cei mai puternici decît ei, și să suferă în nentrul minsurilor. Ei nentrul plusurile care rezultă din comparație. De aceea, poate, nu mi-am pus niciodată problema plecării. Din această definitivă opțiune, însă, îmi amintesc sentimentul de sfîșietoare umilire și neputință pe care ani de zile l-am trăit, privind cum din jurul meu dispar tot mai multe nume, cum golul se face tot mai mare și mai de neumîlut, cum tot mai multe opere se intrerup brutal pentru a fi continuate — cît de inotetic? — într-o altă lume, care avea toate calitățile, cu excepția celeia de a ne aparține. Numai dărimarea bisericilor vechi mi-a dat sentimentul irevocabilului în mai mare măsură decît această împrăștiere de inteligente, decît această risipire de valori. Și primul meu gînd în euforia din decembrie a fost că, printre neumăratele minuni pe care aveam să le trăim, va fi și nesperata recuperare a acestor inestimabile pierderi, întoarcerea acasă a celor ce curseseră din țară cum curge singele din rană. Faptul că nu s-a întîmplat așa, faptul că minunile ce păreau atît de posibile au fost înlocuite de tururi de magie neagră, nu dovedește că n-am avut dreptate, ci că n-am avut noroc.

În numele acestui nenoroc, vă îmulor, nu plecați, tineri și tinere jîgîniți de ură, insultați de violență, răniți de corupție, tineri și tinere, înarmați cu flori și îmbrăcați în alb, care nu vă mai simțiți acasă în laboratoarele devastate și-n bibliotecile profanate! Nu plecați, nu smulgeți sufletului nostru responsabil încă o generație, nu învățați arta fugii în locul aceleia, înfinit mai plin de bucurie, a solidarității și nerenunțării! Tinerii intelectuali ai țărilor civilizate își exersează tinerețea și intelectualitatea oornind — asemenea misionarilor secolelor trecute — spre alte colțuri, mai nefericite, de lume, ca să ajute și să predea civilizația și iubirea. Voi nu trebuie decît — stringîndu-vă tot curajul, tinerețea și intelectualitatea de care sinteți în stare — să rămîneți acasă și să faceți din acest loc pîngărit o casă care să vă semene. Nu plecați! Atîta timp cît mai există pe aceste pămînturi un singur om care suferă — oricît de puțin și-ar înțelege suferința și oricît de puțin ne-ar înțelege solidaritatea — locul nostru este alături de el. În numele nenorocului.

Ana Blandiana

afla despre preocupările sale... literare. Urmuz nu vrea să scandalizeze, nu-și face din epatarea cititorului un program, existența lui publică e extrem de discretă. Așadar una din principalele trăsături ale arisului de avangardă — voința de a scandaliza — îi lipsește.

Avangardiștii își fac un merit din „a nu fi înțeleși”. Cu cît erau mai puțin înțeleși, cu atît mai autentică era opera lor; publicul, socotesc avangardiștii, este conformist prin definiție — intoxicat de locuri comune nu e în stare să descopere singur noutatea autentică a noii arte, deci trebuie imbrincit, șocat, scos prin orice mijloace din apatie. Un scriitor de avangardă pe înțelesul tuturor e un nonsens, e proba cea mai sigură că nu este vorba de artă de avangardă autentică.

Urmuz, de teamă să nu-și incurce prea mult cititorii, îi cere lui Arghezi să-i intituleze primul text publicat „pagini bizare”, eventual să-l însoțească de o notă explicativă. Intenționa, în feul acesta, să diminueze șocul pe care l-ar fi produs scrierile sale. Ne putem imagina un adevărat autor de avangardă căutînd să înlătorească dificultățile de lectură? Apoi Urmuz publică puțin și tîrziu, atunci cînd nu mai era foarte tînăr, nu mai era la vîrstă răsturnării tuturor valorilor. Matur, îi lipsește și setea de publicitate a tinerilor săi discipoli.

DACĂ trăsături caracteristice avangardei lipsesc la Urmuz, care sint totuși originile straniilor sale scrieri? Pentru că „monștrii” paginilor bizare sint într-adevăr originali. Ei nu se trag din „monștrii” lui Jerry (alcătuiți, o spune chiar autorul lui Ubu, din elemente dispartate), nici din universul oniric kafkian (pentru a mă opri la autori alături de cîțiva prieteni lui Urmuz). Aligazy & Grummer, „doi simpatici negustori de geaman-dane, din strada Doamnei”, au existat, cum se știe, în realitate. Ca și personajele lui Caragiale, cele urmuziene au, într-un anumit sens, „modele” în lumea înconjurătoare. (Și limbajul alcătulește această lume înconjurătoare). Iar arta sa, tot ca aceea a lui Caragiale, folosește mijloace „clasice”. G. Călinescu a observat de la început acest lucru: tot el observase și o deosebire importantă pentru definirea relației Urmuz-Caragiale: părintele lui Stamate nu este, cum s-a crezut, un exolorator al inconstientului — inconstientul fixează în primul rînd automatisme, reflexe verbale: scrierile lui Urmuz, aș spune, nu sondează inconstientul, ci sint o luare în răspăr a locurilor comune — a pericolelor care amenință inconstientul colectiv.

Dacă n-ar fi trăit și scris independent de mișcările artistice de avangardă sau moderniste de aiurea, Urmuz ar putea fi asimilat acestora cu ușurință. Din fericire a scris înaintea unora, și fără a-l cunoaște pe alții. Absurdul nu devenise

încă, atunci cînd el își concepe schițele, formula multiplicată, banalizată, „produsă” în canoană, și cu procedee inusuriale. Cu privirea acomodată de arta modernă, care astăzi ne asaturează de peste tot, pînă și din scrierile detectiviste sau sf, imunizați de programele atitor revoluții arsunce, ne este greu să trecem dincolo de absurdul urmuzian, pe care îl vedem în sine, cultivat ca aare, ca altele alte procedee „moderne”.

Schițele lui Urmuz sint mai puțin și totodată mai mult decît texte produse pentru a răspunde unui program artistic: sint înainte de toate un avers-timent. Fenomenul Urmuz consutue un simptom, anunță o maladie a umanității care a intrat în era „discursului” — a discursului apreciat în el însuși, care se poate lipsi de corespondență în realitate. Omul e bolnav în spatele limbajului care se goleşte de sens; blocajul la nivelul cel mai evoluat al omeneacului — limbajul — spune ceva despre viață și despre moarte — nu despre istoria mișcării de avangardă.

Descrierile lui Urmuz sint executate în tehnică realistă — un realism răsturnat în absurd de limbajul uzat, redus la corectitudine gramaticală. Scrierile urmuziene pot trezi zîmbete — în fapt trădează spaima, dezorientarea. Că acestea sint stări specifice omului modern — nu mai e lucru întîmplător.

Cu toate aprențele Urmuz e departe de modernitatea detașată, ironică, gălăgioasă sau pur și simplu cinică, aceea care se admiră în timp ce batjocorește, în timp ce degradează semnificațiile existenței.

Moartea limbajului atrofiază monstruos relațiile dintre oameni; mediocritatea și stupiditatea cresc în voie la adăpostul clișeeilor care înlocuiesc gîndirea. Răutatea triumfă, simțul etic, valorile umane sint în totalitatea lor, devin, în cele din urmă, joc de vorbe goale.

Urmuz s-a rupt de Demetrescu-Buzău atunci cînd limbajul s-a dezintegrat, cînd angrenajul gîndirii a fost blocat de limba de lemn. Grefierul de la casație nu putea alege, scindarea conștiinței e o consecință inevitabilă. Au rămas schițele lui Urmuz, piatră de hotar, unitate de măsură a cuvintelor care mimează, a grotescului existenței în lumea discursurilor de tot soiul. Limba, incremenită în clișee, a trădat realitatea. În spațiul nostru spiritual schițele lui Urmuz rămîn ca un soi de substanță de control. Atîta vreme cît le mai percepem absurdul, mai putem reacționa; cînd el ar deveni normă, cînd absurdul vieții va întrece absurdul literaturii, drama va fi dusă pînă la capăt. Absurdul este contrariul speranței, su-ne Camus. Conștiința absurdului, distanța față de absurd, susține, însă, speranța.

Constantin Pricop

(Din Marginea și central)

Judith MÉSZÁROS

Judith Mészáros n-a publicat până acum nici o carte. Prezența ei în reviste a fost, de asemenea, sporadică. După știința mea, este doar a doua oară (după un grupaj de versuri în Contrapunct) când poezia ei vede lumina tiparului. Motivele acestei „discreții” tin de natura poeziei, socotită

„dificilă” în regimul trecut și exprimând o stare de spirit nu tocmai festivă. S-a citit aproape tot ce a scris tinăra poetă, a cărei primă carte va apărea la Editura Eminescu. Este vorba de un talent excepțional, după cum cititorul își va putea da seama parcurgind poemul alăturat. (N.M.)

ADA-KALEH

Motto :
„Cînd spiritul visează un fir de iarbă
nu vâ fie teamă de labele furnicii”

(CANTOS LXXXIII)

1.

alb fluviul
pielea sa pulberoasă întinsă-ntră nălucirea
de tărături
care se-apropie, își amestecă saliva
lăptoasă și iar
se-ndepărtează în ritmul suflării încete
de fum, prin prundișuri
roase pină la rădăcinile veghii
spongioasă albeată la ochiul bulbuc
al crabului
și spuma la gura zăbreliată a rocului
tot atîtea incolăciri unduioase
sub coaja nesfîrșită a visului alb
alb fluviul, albă absență
elitra străvezie a secundelor rezimă
unghia cerului alb
hulubăriile somnului, filiiere de aripi
în inima pietrelor cu burți-șifonate
imbibate cu lună și vînt
zdrănit, giulgiul teții ne-ngroapă :

care nu ne-am născut niciodată
și nu ne vom naște nicicînd

2.

sfișiere de fașe
la primul cîntat al cocoșului
somnul înalță un chip răvășit, ciupit
de lumina
năpirlită,
pielea cerului singurează cu verde
astrul brun-rotitor se prăvale

pe umede marmori vîntul bubos
îmi răsucesce zdrăntuțele falduri
lumina bate din aripi drojdioase
case roșii țînesc în aerul verde, lichid
împletite cu alge și șuvite de sare
crabul trece moale prin ferești
trandafirii de apă se aprind șiroind
pe verzile praguri

fluviul verde nechează cu gingii de mil
coame păduroase își scutură viermuiala
de vise
flăcărui zburătoare, înmugurite tăceri
arbori calzi respirînd prin burți de mătase
pietre bărbaoase, domoale zvîcnind
la-ncheieturi de muced blănițe

e ora înaltă, subțire, de păianjen
ferestrele cască privindu-se chiorș
ferborosesc nisipuri, se zvîrcolește marea
prinsă în urzeala de trupuri adormite
buhăita lumină-și sumete fustele largi,
răcoroase
un copilăndu aleargă pe dunele lichide
s-adune ouă moi de furnici :
îndrăgostite brațe de liană
trup zvult de lăcustă — un țipăt
verde-l despică

fragedă păstaie
în miinile cîntătoare ale soarelui

3.

te simt zvîcnind în venele mele deschise
fluviu solzos-azuriu
te simt răsucindu-te
în porturi subterane
noduri irizante și vii
te simt, o, te simt
și dintr-odată m-aprinzi — torță albastră
luminînd virtejuri de lumini

o, cascade de scoici izbucnind un arbore
foarte înalt
arbor fragil de-ncheieturi și de oase.
limba mea se amestecă-n limbile tale
ierboase
prelungeste-ți sărutul, o, inundă-mă iar
trupul meu se deschide — fruct împlinit —
pe din două
idol albastru, o, șarpe,
cotropește-mă iar !

spuma ușoară în jurul tălpilor mele
desculțe

lingușitor îți ridici brațe fierbinți de nisip
pină la genunchi îngropată-s în cîntec
pină la șolduri îngropată-s în vis
strivită de dulcea rușine
struguri sinilor tresată uimiți
o, cămășile tale de voluri foșnesc
în spălarea blindă a miinilor mele sărute
lacrima-rouă mi-alunecă încet pe obraz
încilicată în risul tău legănat și albastru
cu gîndul aiurea
adînc aplecată peste-al luminii pervaz

4.

fluviu cu solzii de aur și pene de-agavă
cîngători, inele de smircuri
și risul spumos al femeilor cu ochi

pîntece moi de hermină, leneșe șolduri
propite-n teighele zemoase
homari lipicioși, păstrăvi de ceață
șruguri plesniti — țita caprei
came de miel singerind peste marmori
coșuri de abur atîmind de brațe mușcate
— măr dulce-ntră dîntii tociți de tutun —
bice în aer, ropot ușor de bănuți de copite
măgăruși nisipoși, fără urechi, fără coadă
viermuiele de picioare, castele de praf
sfărîmate-n chiar clipa-nălțării
puradei zvăpăiați cu burțile goale
vrăbioare șchioape, mițe păduchioase
bumbi lucitori pe trepte muceșite
în răsăcări de labe mari, păroase
gitlejuri cu flegmă, spinări nădușite
risete înșurubate în aerul roz
degete cornoase dezmiardînd alunecări
de postavuri

dinți știrbi mestecînd baclavale de aur
buze păroase scuipînd pieziș semințe
de dovleac

o, viermuiala-aurită
sub priviri pofticioase, burtoase,
precum musca sub firele fine-ale lămpii
pe veci țintuită

hei, vînturi cu largi burdihane,
umflați-vă-n ritmul cobzelor noastre
înghițiți-ne dansul, pămîntul roșcat
duceți-l, duceți-l cit mai departe
sămînța sfîntă cu părul de aur
semănați-o-n înalțuri
semănați-o-n adîncuri
lăsați-o-n orice strigăt să-nflorească !
o, brațe vinjoase smulgînd din pîntec
de ape

plase vibrînd în care șerpi mustoși
își zbenguie cozile-albastre
o, bărci ne-nfricate, căptușite cu alge
și griji

nisipuri fierbinți — aur topit
spre care genunchii rotunzi ne îndeamnă
miini îngropate în umeda
dulcea povară
ca-n fustele-nfoiate și grele de sudoare
unde — caise pîrguite —
sub atingeri de fulger uscat
îmbujorate torsuri se răstoarnă

o, pămînt stors de roade, humus uscat
rupt din singele meu
din măruntaie
încovoiat sub strigătu-mi de aspră izbîndă
câtea adorată ce te dăruie mereu
o, lespezi, marmori, trepte tremuroase
cu piei bășicate, de sub care iarba
— barbă de mătase —

îfăște-un căpsor uimit-înlăcrimat
cu ochii mari, fugători de sopirlă
pistru de coaje roșii și crăpate
o, cer nesfîrșit ce te zbată între pleoape,
fluturi pestrîți țărnat cu zmeie line
o, nesfîrșită nesfîrșire !
îmi de apă zvîcnind, șerpuind,
amestecate cu visele noastre
păduri de aburi țîșnind de sub migdali
în corola drăgăstoasă a miinii,
o aur, sfînt picurat peste toate,
amestecat în salivă și vînt
o, soare pirjolit de-o iubire prea mare
sînt imens !

zvîcnesc în mine toate
și eu zvîcnesc, sămînță-n trupul tău,
Ada-Kaleh
ce nu cunoști hotare

5.

fluviu galben, borțos
umflat de putrede miluri, ierbi de otravă,
pești jupuți, fără cap, fără coadă

zvîcnind

în pîntecul veșted al mortului
zbucium de miini și picioare-ostoite,
țipătul mut încovoiat pe sub ape
o, galbene fluviu,
înfășat în urină și zoaie regale
mortăciune cu vîntele sacre, o, tu
neîncetat, neîncetat
te prăbușești în privirile-mi oarbe

he, voi palizi hăituitori ai speranței, voi,
pui de lele

în ce petec de umbră tîritu-v-ați hoitul
nevolnic
schilodit de-atîtea neputinți și în care
foșnire pleoapele voastre respiră miresme
de somnuri și vis ?

o, bastarzi ai istoriei, pastori de-ndoieli
și de spaime,

trageți peste inimă palma boțită a cerului,
dormiți

risul v-așteaptă la gura pocalelor grele
de ambră și singe

plînsul v-așteaptă-n morminți
voi sta să veghez în locul vostru

orașul--ruină
la ceasul topit ce se scurge în stînci
rezemat de galbene ziduri, pline de hohot

— dînti cabalini într-o gură de piatră —
amușinat de muște, ciini puroioși fără

labă,

vinat de miasme
în pietele strîmte răsucite-n scursori,
duhuri de latrine,
viermi grași de varză

o, părăsit
în doar a genunchilor mei sticloși tovrășie
ascuns în albe zdrănte și în barbă
și colindat de haita acritelor sudori
ce-mi lunecă pe zbirciuri,
încet, din treaptă-n treaptă,
o, mină răvășită prin timpuri vechi, coclite,
și tălpile buboase, arse adînc de sări
stau sfărîmat pe-o treaptă roasă-n

destrămare
cu soarele-ntr-o parte — smochină de
jăratec

o, părăsit !
bătrîn și singuratec
ha ! dar ce mișc-ocolo-n atîta neclintire ?
să fie umbra oare ? — să fie Dumnezeu ?
și mă ridic în bătu-mi din cămi și

chiparoase
o, putred lă e vîntul, putredă Ți-i lumina
— botul ei gălbios, colții de lepră uscată
rozindu-ne inima, gălbejită și ea,
unde, cheoguri, singele aprig

adoarme —
o, fiară mică, cu blană-i cojită,
Tu ești oare ?
și mă ridic și te-aștept
cu pumnul gol de vise

o, sfișiat de uitare
precum mireasa-n valul ei de nunta
pin' la călcie-nfășurat în moarte

6.

cu totul învălmășit
ca un nod irizat în mațele unui inger

scheunînd pe piatra roșcată a visului
aici trupul meu :

colonie de solzi
și limba păroasă

rătăcită-n dulceturi marine
hrubă lipicioasă

și herghelia muștelor de gînduri prinse
în negre

asfixiindu-mi bronhia peștioasă
aici nava mea, muceșită de alge
capul umflat, albastru, de mort
miini de corali, deget milos
cu undița singelui vinînd prin cîrnuri

crabii grași, pofticioși ai cuvintelor
aici eu, înecatul

în băltoaca înseingerată a serii
(țipătul lor compact răbufnea prin

ferastă

femeile își spălau pulpele albe în vin
părul de paie, în urină de cal
bărbații cu cămăși sfișiate-și jucau
mușchii încinși pe cînt de cutite
subrezi ciini cu boturi puroioase
în mijlocul pieții-adulmecau
un jgheab cu măruntaie putrezite)

o,
cînd spiritul visează un fir de iarbă

în rug

nu vâ fie teamă de labele de bronz
care vâ căl

7.

o, taci,
strigătul tău incolăcit pe brațele mele

înroșindu-mi carnea năpădită de uriaș
furn

o, taci, chiar și vîntul
și-a ascuns în miluri risu-i aspru

chiar și lumina
îndoită între degetele mele

singurează

taci, duioșie,
nu ți se deschide de-acum nici un spațiu
ființe de aer — atît, mîngierea
doar un piaptăn de-oțel încilic în șuvi

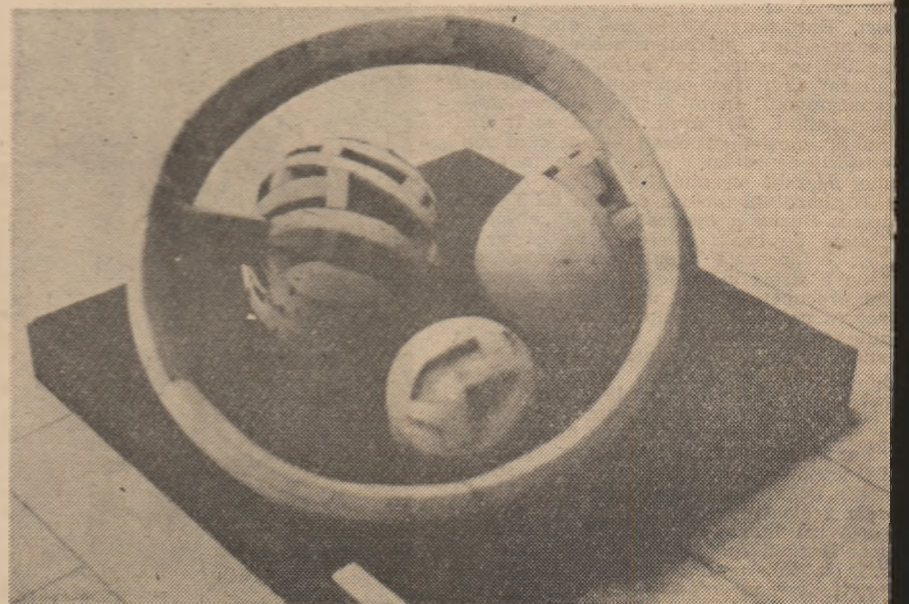
ire

noduri de amintiri
avînd gustul puroiului roșu
hălci de vis jupuți în galantarele

elocinței,

înălțare spre ciripitul nostalgic
al păsărilor din care doar scheletul alb
a răm

taci, potaie duioasă,
iată, fluviul roșu își scutură aripi de sim
macii palizi ai visului se-aprind
luna se rupe din coastele mele-nroșite
marea îmi moare uitată
pe umărul moale ce-n mine îl string



ALEXANDRU CIUTUREANU : Fot

Ștefan Baciuc și revista „Humorul”

UNA din coardele poetice care a vibrat, adesea, în numeroase poeme ale lui Ștefan Baciuc a fost și este aceea a umorului. De aceea nu trebuie să ne mire că — din octombrie 1944 până în decembrie 1945 — poetul a editat, în calitate de redactor principal, revista „Humorul”, despre care s-a scris prea puțin până în prezent, fiind, pe cit se pare, o imagine pierdută chiar și de poet în „timpul afund” al amintirilor sale de tinerețe!

„Humorul” — cu subtitlul „Revistă săptămânală ilustrată” — a scos primul său număr la 5 octombrie 1944, fără să menționeze, totuși, cine era redactorul publicității! Abia, odată cu numărul al doilea (din 12 octombrie 1944) apare, sus, pe frontispiciul revistei indicația: *Redactor — Ștefan Baciuc*. Poetul, pe cite știm, era ajutat în munca sa de un versat meșteșugar în editarea unei publicații de umor de calitate: *Al. Devechi* (care, sub pseudonimul *Aldev*, a editat împreună cu Ion Anestin, revista umoristică de mare succes „Gluma” între 1941—1944). În scurt timp, „Humorul” s-a impus ca o „serioasă” revistă de umor, atrăgând, în paginile sale, penele valoroase ale unor maeștri ai genului (ca de pildă: Gh. Braescu, Tudor Mușatescu, Mircea Ștefanescu, Al. Kirilescu ș.a.), cit și colaborările unei întregi falange de tinere talente de umoriști (cei mai mulți cu „state” de vechi colaboratori la revista „Gluma”), care semnavă, în genere, cu pseudonime fanteziste: *Miguel y Caramba* (poetul Mihai Dragomir), *Simbad Marinatul* (viitorul dramaturg Mircea Eneșcu), *Piticul Vesel* (viitorul compozitor Al. Pașcanu) ș.a. În primul număr al „Humorului”, într-un mic chenar, se trasau, în câteva cuvinte bine drămuite, obiectivele programatice ale revistei în condițiile timpului: „Revista aceasta nu e scoasă și scrisă de oameni veseli prin firea lor și nesimțitori la necazurile altora. Dar o vorbă veche spune că românul face haz de necaz. Facem la fel și noi, cu speranța că vom izbui să aducem o rază de bună dispoziție în sufletul cititorilor noștri.”

Cele patru pagini ale „Humorului” erau de obicei, structurate cam în felul următor: *prima pagină* — desene însoțite de scurte notații comice; versuri satirice de actualitate; mici anecdote, rubricate, adesea, sub titlul: „E voie să se spună...”; glume concentrate (unele sub formă de ghicitori cu aluzii tăioase!); *pagina a doua* — diverse materiale umoristice în proză și în versuri; „Poșta Humorului” (începând cu nr. 6); aforisme glumete („Fără să fie adinci, sint totuși profunde”, „Jurnal de bord”); *pagina a treia* era consacrată reproducerii unor scurte scrieri ale umoriștilor noștri de altă dată (B.P. Hasdeu, Tony Bacalbașa, G. Rănetti, G. Topirceanu ș.a.), precum și ale unor umoriști din alte țări; în sfârșit, *pagina a patra*, sub genericul „Stop!” publica tot felul de desene cu aluzii satirice sau comice, de diverse nuanțe.

La sfârșitul lui octombrie 1944, venind de la Vaslui la București, i-am dat lui Aldev un telefon, care m-a invitat să-l vizitez imediat la redacția revistei „Humorul”, de pe strada Carol nr. 10. Pe Aldev (Al. Devechi) îl cunoșusesem înainte de începerea războiului, și cu sprințul său și sub pseudonimul *Doru C. Vaslui*, am desfășurat o intensă și variată activitate publicistică umoristică în paginile revistei „Gluma”, unde, la un moment dat, am și fost proclamat titlularul rubricii „A la maniere de...”, unde am dat la iveală numeroase parodii. Reintilnirea cu Aldev, la redacția revistei „Humorul” mi-a prilejuit și marea plăcere de a-l cunoaște pe poetul Ștefan Baciuc, redactorul principal al publicației, care — prin ochelarii lui mari — își arunca nerăbdător privirile jucăuse, pentru a sublinia apăsător, ca o înțelegere complice, vorbele pline de haz și mustind de aprecieri spirituale asupra a tot felul de probleme, Aldev m-a rugat să continui la „Humorul”, colaborarea mea constantă realizată anterior la „Gluma”. Ștefan Baciuc a insistat și el în acest sens. Am promis — „pe cuvânt de umorist serios!” — precum mi s-a cerut! A doua zi, înainte de a mă întoarce acasă, la Vaslui, i-am adus la redacție o fabulă („Gisca”). Prins însă, la Vaslui de iuresul muncii de pregătire a redacției „Liceului de băieți” din localitate, am tot amînat trimiterea altor colaborări la „Humorul”, ceea ce a determinat ca, în nr. 7 al revistei (din 19 noiembrie 1944), o dată cu apariția fabulei mele „Gisca”, să mă trezesc somat la „Poșta Humorului”: „*Doru C. Vaslui*. Sint în așteptarea promisiunilor pe care ni le-ai făcut!”... Și, de astă dată, am început să trimit cu regularitate diverse scrieri umoristice revistei bucureștene: fabule, parodii, versuri hazlii, epigrame — dar numai până la 20 mai 1945, cînd, copleșit, mai ales, de activitățile didactice curente, n-am mai izbutit să mai expediez nimic revistei amintite!... Am urmărit, însă, cu mare interes și cu deosebită desfătare sufletească, fiecare număr al „Humorului” care, sub redacția lui Ștefan Baciuc, devenise o publicație de prestigiu bine meritată! Poetul a condus „Humorul” pînă

la 24 decembrie 1945, deoarece, plecînd în diplomație, în Elveția, a lăsat altora să continue redactarea revistei (care își încetează definitiv apariția în 1948).

În paginile „Humorului”, Ștefan Baciuc a scris numeroase proze și versuri cu tentă umoristică de calitate!... Unele texte sînt semnate de poet cu numele său. Ca de pildă: aforismele din grupajul „Dintr-un Jurnal de bord”, traduceri în versuri „dintr-un mare umorist sentimental: Erich Kästner” (*Întîlnirea promițerii, Dezvoltarea omului, Jurnalul unui bolnav de inimă*), unele versuri incisive-satirice (*Bronz în peniță*). Altele sînt iscălite cu diverse pseudonime, multe lesne de „decodificat” la o cercetare mai atentă comparativă a scriilor următoare ale revistei, atunci cînd Ștefan Baciuc nu mai era de mult în țară. (De pildă, pseudonimele de *Eu* sau *Cobra*). Versurile spumoase semnate *Eu* sînt încărcate de o vervă comică remarcabilă, turnată într-o formă poetică de marcă! Iată, spre exemplificare, poezia *Mister* (publicată în nr. 5 al revistei, apărută la 5 noiembrie 1944):

MISTER

Un cetățean s-a sinucis
Și, nelăsînd nimica scris,
Călătoria lui spre cer
E-nvăluită de mister.

Sosește domnul procuror
Să ia un interogator
Vecinului, un pantofar,
Unicul martor ocular:
— Te rog să fii drăguț să-mi spui
De ce s-a spînzurat?
— De-un cui!
— Nu asta-nțreb, că doar se știe;
Tu spune-mi ce-a avut?
— Frîghie!
— Uf, ce răspunsuri imbecile!
Ce n-a avut, atunci?
— Zile!
— Dar bine, n-o fi fost nebun:
I-o fi lipsit ceva...
— Săpun!

— Adică nu se spînzura
Și dacă ar fi avut?
— Ba da!
— Deci asta nu l-a mpiedicat...
Și ce-a făcut?
— S-a spînzurat!
— Văd, Nu-i nevoie să mi-o spui.
Te-nțreb: de ce?
— V-am spus: de-un cui!
— Ce, iar o iei de la-nceput?
Motivul vreau să-l știu...
— A vrut!
— A vrut, firește, bietul om!
De altceva putea?
— De-un pom!
— Știi ce regret mai mult acu?
Că nu te-ai spînzurat și tu!...

TEXTELE în proză însumate, îndeosebi, la rubrica „Cronică sentimentală” și semnate *Cobra*, includ sfaturi amuzante date unor pseudocititori care nu știau, chipurile, să se descurce în hățișul unor complicate probleme sentimentale personale!

Din bogata producție umoristică a poetului Ștefan Baciuc, închisă în paginile prăfuite ale revistei „Humorul”, ne permitem a reproduce aici și citeva din „panseurile” sale amuzante și scilipitoare din al său „Dintr-un Jurnal de bord”: „Toate lucrurile perfecte mă înspăimîntă”; „Ca orice abis, prostia îmi dă ameteală”; „N-am principii din principiu”; „Nu poți iubi o femeie pe care o apreciezi”; „Cred mai mult în lucrurile pe care le neg!” În acest mod cititorii au posibilitatea să ia contact cu unele secvențe inedite dintr-un jurnal intim al poetului Ștefan Baciuc, în anii tinereții sale!

I. Cremer



Sculptură de FLORENTIN TANĂESCU

nu sintem, vai, nu sintem
decît așchii firave în carnea aburoasă
a nopții

decît visul c-am fi, decît durerea
de-a ne vrea încă vii,
chiar și-n moarte

o, taci, tînguie
stinge-te ochi
rece, neclintit de-albastru șarpe

9.

aici, imperiul morții, cit vezi
acest urlet ghimpos al negrului fluviu
vintre bășicoase și stoarse de cătea
peste care tobele ploii cad răpîind
pumni de cuie și foc și pucioasă
o, știu
în curînd, în curînd voi muri

negre rădăcini noduroase-nărcite
brațele noastre, picioarele noastre
se-amestecă
monstru nădușit pe apele morții
rășinoasele lacrimi, buzele moi
desprînse-n renunțări fără număr
troznind arca din urm-a iubirii
în contra morții, cu aripi zdrelite
încă vislînd

o, mai adastă o clipă în mine, iubire,
în căușul ros al pieptului te-ascunde
mai și roind cu sudoarea și spaima
trupului meu
privirea, vorbele, glasul
încet le pătrunde

ci vezi ce urgie năpraznică se-abate
asupra sticlosului ochi cu dinți de dantelă
patul meu sfîrșie din copite sulfoase
roată, ziduri chele se clatină
o, tu rămii! prin unghere
umbrele-și rod degetele prelungi și crabii
sfîrșiteași în bucăți țîșnesc din adîncuri, o,
mai rămii în culele inimii
cariu zdrenșos, mă mai roade
ți-aș cînta și aș plînge
dar demult e sfîrșit orice cînt și-orice

plîns
și rămas singuratecă, ologă iubire
de nimeni
măruntă, o, de pulberi trecătoare
trece-ți dar gheara ușoară pe sub
grumazul meu
mușcă-mi timpla-nrăită în care
fluviul bate în ritmu-i sălbatic
cu tobe aprinse, cu ochi de jivine,
o, liniște-a morții!

fă-mă piatră
cu negre miini flămînde a smuls din
mine tot
carne, singe, mațe și cuvinte
stau gol și singur, Doamne! și totuși
fără pace
ce moarte-i moartea care nu mai vine
și care chiar venînd, nu e de-ajuns
hoit umblător, trupul întreg un rinjet
hohot lunatic, răsfîrînt din cer în cer
o, sfîrșimat,
sticla vie-n pulberi
întins pe catafalcul viermuind al nopții
te mai implor, iubire
— în care nu mai cred —
rămii

rămii, clipă ofilită-ntr-o pleoapă,
rîset blind gilgiind fără sens în artere
surpate
curgere calmă
în negre petale fără sfîrșit

ha!
îmi scot sandalele, pielea și singele
pentru ca pasul să-mi fie cit mai ușor
în mersul pe flăcări de negru lichid

10.

zadarnic își ciulește Dumnezeu urechea
nici un sunet
nici o mișcare

doar geamătul surd al pietrelor oarbe
pustiu
lavă înghetată
cenușie moarte

timole verticale și aspre
indolente în aerul fibros
ochi insticlați, buze de funii jilave
părul drept, fluviu impietrit

pescărusii ce-n zbor îți sug corneea
săgeți de-otravă

păduri de cenușă răsturnate în aer
țipete lungi atîrnînd din nimic — stalactite
otel coclit

o,
aici unde visul și-a istovit puterea
rîndasul morții, în petice și cirje
cu sleitele țîțe ale nopții
se desfată

vislă, nici o barcă n-așteaptă
stînghere zvîcnesc noduros în
palma mea aarbă
mă poartă spre ele vinul și glasul
mă sfîrmă

mestec cu apele tulburi pînă
la singe
stă ieșire, nu există scăpare
a sprincenei, înroșită, se frînge
înăr
pe o insulă scufundată-n vinuri
rubine
crîmărele grase-ți desfac paturi
de ape foșnînd
sinii lor mari, plini de umbre
al de jos al inimii
g de uitare, sudoare
ale căreia dragonul arde și horcăie
de-nădălnic podobită
ciumă-n febre coada solzoasă
are

lămpi, felinare
rînd — colți irizanți între buze
de piatră —
te în porți femei mustăcioase
și cheamă
as de sirene plodul, bărbatul
nai ciinii
mă fuste stînghere, roșii, de iarbă
triste de marmori
ebicsite de vară

ciinii cu mine
fără casă, hoinar
isle și barcă, fără singe și vis,
beat de drumuri beat de miraje
i-necat
tavernă de scînduri de-acum ireală

tau incolăcit pe grumaz mă sufocă
îțîșnesc pilpiind — noduri de vene —
pul meu tinăr și ros de-ncordare
caleh, o, insula inimii, migdală
cheală

a pururi iubită,
mă blesteamă

visat
i tăcut pe plaje pulberoase
ul meu nisipos alergai
e puteam atinge
de-oglinzi țîșneau de pretutindeni
mea zadarnic le spărgea
mie creșteau în loc rizînd
rai în toate
n-conjurai

trezit scaldată — cearșafuri foșnite
suscită, te-am privit pe sub braț
întîngă mine, stîncă fierbinte
nd de ecouri ciudate, o,
parte-mi erai!

te brațul puternic, visla iubirii
te trupul de bronz, navă de foc
rile inecate în fluturi de noapte
te buzele, gîndul departe
asele moi ale visului
te zbăteau

usul iscusit al singurărilor
ndu-și în juru-mi firul subțire
de-argint
al brațelor goale, în jurul tălpiilor
al inimii goale cu porțile vraiste
tite în vînt
pînă-n adîncuri și-albastră

ridicat mina la ochi și-am privit
prin ea peste frig
otitoare, cu raze, moi umbroase
vălea tăcută în fluviul uscat
alge și scoici și păianjeni
isători, cioburi de stea
niribunzi prinși în miluri albastre
zise luciri, domolite de vis
clare de subțire-albastru
e la cer inecau
albeni, sticloși și cu-n brat
lav îmi atingeau podeaua:
golzos scutura din aripi, din visle
meu, incurbat, risipea scilipiri
oșnea din ferestre, din colțuri
paharul, peretii șopteau
de dîntoasă de vînt și departe
arte de mine
ciot de mil ingenuncheam
gure, brațele mele cîntau
tînguie
singură singură sincură
în atîta noapte și-atîta
minune

alas nu mă cheamă, nici un cuvînt
tească această prea blindă durere
it de ierburi gitul meu,
mea, astupată cu sare
nimeni, nu ești, nu sint
o joasă zvîcnire
e lipicoase de visare

Poetica intimității (II)

AȘADAR: un efort conștient de simultaneitate, o poetică a sincerității absolute, un discurs din care temele literaturii sînt sistematic eliminate, deși este vorba mereu de oameni de literă (de Sartre în primul rînd și, apoi, de Simone de Beauvoir), un *en dehors* în care se fixează spațiul de securitate al scriitorului, în fine, o interioritate cercetată cu insistență, supusă analizei, și, în fine, un număr de fantasmă care se repetă... Iată ce descoperim în *Jurnal de război*. Nu-i, repet, un exercițiu de stil, un atelier de fraze, cum prevedea Barthes, este în primul rînd un instrument de autocunoaștere. Asta înseamnă că spiritul vrea să afle modul în care se situează în lume. Este tema cea mai profundă — și ea este de o clară natură sartriană, existențialistă — a acestor carnete scrise în stil de proces-verbal, fără risipă de vorbe. Există un fragment unde această intenție este exprimată limpede. Este momentul în care lucida Simone, mergînd să-l vadă pe Sartre la Brumath, unde era mobilizat, se gîndește la felul în care ființa ei se definește în raport cu lumea din afară. Este interesant de observat că plăcerea acestei meditații grave îi apare în preajma lui Sartre „[son] unique absolu”. Pînă aici, jurnalul înregistrează, s-a văzut, o sumă de „indiscrete mici suplicii”, acum scriitoarea își fixează jurnalul în sensul destinului. Destinul este legat de condiția ei de femeie. Simone de Beauvoir și-o asumă integral: „sînt că am devenit un lucru bine definit [...], mă simt o femeie făcută, mi-ar plăcea să știu cum sînt și ce sînt; ieri seară am vorbit mult cu Sartre despre un aspect care mă interesează enorm: este vorba de feminitatea mea, de felul în care sînt și nu sînt în sexul meu: asta înseamnă a defini, în general, ceea ce eu cer de la viață, de la gîndirea mea și cum mă situez în lume”. Iată adevărata, profunda temă a jurnalului: *Comment se situe dans le monde*.

Simone de Beauvoir începe prin a prezenta mica ei istorie în această lume. Istoria debutează cu plecarea lui Sartre pe front (sep. 1939) și continuă cu instalarea Simonei (numită în intimitate Castor) într-o stare de neliniște dublată de un număr de plăceri pe care femeia, decisă să renunțe la orice ipocrizie, le notează cu meticulozitate. Stilul nsemnărilor este precis, uscat, total nemetaforic. Un stil al faptelor, un reortaj (scurt, strîns) al amănuntelor care pot avea o semnificație, o încercare de a prinde logica și sensul acestor clipe care, dacă n-ar fi trecute într-un caiet, s-ar duce, fără să lase nici o urmă. Consemnîndu-le, ele sînt salvate și, odată cu ele, subiectul care le trăiește, ființa care se face prin ele. Despărțită brutal de Sartre, Simone se simte străină, fragilă, debusolată. Singurătatea o deprimă. Scapă de ea scriind în fiecare zi lui Sartre, lui Bost și căutînd prietenia unor femei tinere de care, în mod evident, este iubită și pe care le iubeste în mai multe feluri. Războiul este slab reprezentat în *Jurnal de război*. Nici chiar intrarea nemților în Paris nu-i înregistrată cu o mare tulburare. Micile evenimente intime sînt mai importante: primirea unei scrisori de la Sartre, cearta cu Sorokine, gelozia tîne-

rei și pasionatei Védreine, un semn de la Bost etc. Jurnalul le consemnează pe toate în scurte rapoarte zilnice. Simone fără Jean-Paul are febră, este deprimată și se gîndește să se imbete, să plîngă, să se piardă în mulțime. Face într-o zi o vizită doamnei Mancy, mama lui Sartre, și vizita e plicticoasă. Prostituatele din Montparnasse, adaptîndu-se circumstanțelor create de război, fac tro-tuarul purtînd uasca în bandulieră. Sartre îi scrie: „mă simt absurd și mic”. La „Dôme” un tip straniu, numit l'Hongrois, agasează pe dezolată Simone și, cum tipul insistă, este gata să-i cedeze deși individul îi repugnă. Îi relatează lui Sartre episodul (faptul se poate verifica în vol. I din *Scrisori către Sartre*) și așa va face mereu. Sartre nu se supără, sinceritatea este un punct indispensabil în acest contract sentimental.

Profesoarei de filosofie (Simone de Beauvoir predă la un liceu) războiul care a început îi pare „une guerre en trompe l'oeil”, viața merge înainte, doar o vagă impresie de fericire pierdută. Citește jurnalul lui Gide și îi place, citește Jurnalul lui Green și-i dezamăgita („tipul ăsta este de o greșoasă mediocritate”), e melancolică, desigur, dar existența ei începe să fie umplută de un șir de plăceri secrete. La drept vorbind, ele ocupă majoritatea paginilor din *Jurnal de război*. Este, bineînțeles, Bost („îl plîng pe Bost și plîng serile mele cu el”), există undeva, departe, Sartre („aproape o condiție de viață mai mult decît un punct de referință personal”), dar viața intimă a Simonei începe să fie acaparată de Védreine, Sorokine, Wanda, Kos. și de relațiile din ce în ce mai complicate cu aceste femei tinere.

ESTE punctul central al Jurnalului. Aici Simone de Beauvoir dă perdea la o parte și, ceea ce formează, de regulă, micul infern interior în viața unui individ este dezvăluit fără ocolișuri. Logica ei este ur-

mătoarea: tot ce se petrece este real și tot ce este real este adevărat. Iar ce este adevărat este autentic; deci: ceea ce este autentic este esențial pentru ființă; trebuie, în concluzie, deconspirat ceea ce omul, abrutizat de morala curentă, ascunde; scriitura este o recuperare a acestei părți trecute sub tăcere; ceva esențial din om și pentru om se află aici... Este drept că Simone de Beauvoir face acest lucru într-un jurnal secret, dar, s-a putut deja constata, jurnalul este citit, *à tour de rôle*, de aproape toți eroii piesei: Sartre, Bost, Kos, Sorokine, Védreine... Și, întrucît Jurnalul n-a fost distrus, el poate fi citit acum de toată lumea. Secretul lui a devenit un bun public.

Simone a prevăzut, desigur, această posibilitate, ca dovadă că a păstrat caietele, așa cum a păstrat corespondența cu Sartre, nu mai puțin revelatoare sub acest aspect. Ele formează documentele unei vieți asumate, sau: documentele unui spirit care nu se rușinează de sine. Simone scrie într-un loc că este tristă „ca moartea”, se simte prea puțin femeie („tellement peu sexuée”), apoi, peste cîteva pagini, dă o dovadă contrarie: scrie, hohotînd, lui Sartre („am atîta nevoie de el”), este posomorită și goală în interior, o caută pe Sorokine și o complicitate tandră se manifestă între această femeie învățată, exigentă, și mica nimfă „cu inima fidelă”. La sfîrșit, Simone, fidelă între atîtea infidelități, trimite un mesaj altei nimfe, Védreine, după care doarme ca un inger. A doua zi o ia de la capăt: micul dejun cu Kos, scrisorile către Sartre și Bost, dejunul cu Sorokine sau Védreine, cina cu Védreine sau Sorokine. Ziua se încheie cu o „séance de baisers” în camera de hotel. Cînd se duce să-l vadă pe Sartre, ea cunoaște „un jour de profond bonheur”, întorsă la Paris suportă gelozia micilor nimfe, pe 4 Ian. 1940 cunoaște o experiență capitală, descrisă în amănunt (p. 230), ca într-un



bun roman proustian. Védreine este tilă, Sorokine este „charmante”. Sim face, separat, lecții de filozofie cu și, între Descartes și Kant, o nuă din ce în ce mai pasionată expecta ei sexuală. Sorokine, care are cendență rusească, îi pune chestiuni fidele: „qu'est-ce qu'on peut faire pire entre femmes?” sau: „dacă sî criminală, dacă merităm să fim bi în închisoare?” Naratoarea vorbește acest caz, de „inițiere”, de plenitudine, bucuria clipei. Nu are, oricum, sentimentul culpabilității. Este jenată, uneori atîtea combinații și, cînd Sartre este prizonier de nemți, promite să se sină dacă nu-l va revedea. *Jurnalul război* se încheie aici. Din fericire, tre n-a murit în prizonierat și Simone de Beauvoir nu s-a sinucis. Jurnalul rată editoarea (Sylvie Le Bon de Beauvoir), continuă. Probabil în același st cu aceleași fantasme.

Stilul fusese, într-un anumit sens, gătît de Gide și de o întreagă literatură care pune accentul pe autenticitate. Gide n-a mers niciodată pînă la o în Jurnalul său. El nu devăluie nicide integral secretul existenței sale în Secretul, dovedește Eric Marty intrinsecă foarte serioasă (*L'écriture du Le Journal d'André Gide*, Seuil, este învăluit, aproximativ, sugerat, odată explicat. Rămîne o zonă ocrotă Generația de după Gide (în primul Simone de Beauvoir și Jean-Paul Sartre crescută la școala psihanalizei și de plexată, nu mai respectă nici un tabu. Asumîndu-și total lumea, ei își aș și viciile ei sru, pentru a fi în jurnalului, își asumă și plăcerile ei terzise, aberațiile, căderile, perversile, complicațiile ei, cu justificarea aici se manifestă umanul. Și în ceea este dincolo de morala curentă este plicată ființa individului. Ce este prințator e faptul că Sartre și Simone de Beauvoir s-au înțeles timp de aproape 50 de ani asupra acestui fapt, și nume că este interzis să se interzică tunci cînd e vorba de viața intimă a individului.



Topiserie de IOANA ANDREEA-PANDUM

LIMBA ROMÂNĂ

„Venin și farmec...”

AM așezat în fruntea însemnărilor de față titlul unei postume eminesciene (datată de Perpessicius: 1876), asupra căreia aș dori să stăruiesc, cu cîteva „marginalii”. În continuare. Poezia însumează doar două strofe, pe care le reproduc după excelenta ediție critică a lui D. Murărașu (*M. Eminescu, Poezii*, II, Editura Minerva, 1982, p. 127): „Venin și farmec port în suflet, / Cu al tău zîmbet trist mă pierz / Căci farmecat sunt de zîmbirea-ți / Și-nveninat de ochii verzi. // Și nu-ntelegi că-n al meu suflet / Dureri de moarte tu ai pus — / Cit de frumoasă ești, pot spune, / Cît te iubesc, nu e de spus!”.

Din punct de vedere lingvistic și stilistic poezia citată prezintă un interes cu totul remarcabil, învederîndu-ne pregnant, într-un context îngust, una din cele mai originale și mai caracteristice ipostaze ale repetiției eminesciene. Într-adevăr, în această împrejurare ca și în altele altele, Poetul Național nu se mărginește la repetiția stricto sensu, așa cum ne-o propun manualele școlare și tradiția didactică, care limitează fenomenul la „folosirea de mai multe ori a aceluiași cuvînt sau grup de cuvînt — îndeosebi în poezie, dar și în proză — pentru a da energie exonerării și a impune atenției anumite aspecte particulare” (*Dicționar de terminologie literară*, ES, 1970, p. 275, — unde ni se oferă și exemplificări din folclor: „Jelul-m-aș și n-am cul, / Jelul-m-aș codrului, / Jelul-m-aș munților”; apoi din Alecsandri: „Ziua ninge, noaptea ninge, dimi-

neața ninge lară”; în sfîrșit, pentru „grup de cuvînt”, din Eminescu, *Scrisoarea III*: „Am cu am împărăția tot mai largă se sporește, / Lară flamura cea verde se înalță an de an”). Pe lîngă acest aspect „clasic” al repetiției — specific poeziei de pe toate meridianele și din toate vîrstele omenirii, de la Homer și Vergilius pînă la Macedonski și Bacovia, — sînt detectabile la Eminescu și alte forme, mult mai discrete dar innoitoare, ale fenomenului în discuție, constînd de pildă, în revenirea aceluiași cuvînt, dar la forme flexionare diferite; a aceluiași „rădăcini”, prinsă însă în structura lingvistică a unor derivate distincte; sau în imbinarea celui dintîi aspect, tradițional, al procedurii cu cel de al doilea, primenitor.

Nu va fi greu de sesizat că, în postuma *Venin și farmec*, termenii din titlu și din versul întîi se răspîndesc serpuitor în restul strofei, fără a fi reluați ca atare. Într-adevăr, venin revine abia în ultimul vers al catrenului, dar întruchipat în derivatul verbal *invenina*, mai precis, în forma participiului perfect pasiv, devenit adjectiv, a acestui verb: *-nveninat*. La rîndul lui, *farmec* se reîntruchipează „mai aproape”, în versul 3, lînd chipul tot al unui participiu-adjectiv: *farmecat*. Nu e deloc neglijabilă opțiunea poetului pentru varianta neli-terară, popular-arhaizantă a verbului: *farmeca*, *farmăca* (în loc de: *farmeca*) reintrodusă de autorii DE, iar apoi de D. Murărașu, și în antume: „Dîndu-și trestia-ntr-o parte, / Stă copila lîn plecată, / Trandafiri aruncă roșii / Peste

unda farmecată” (Crăiasa din povești); „Și-ncepu încet să sune / Farmecat și dureros” (*Făt-frumos din tei*).

Revenind de unde am plecat, observ, acum, că în versurile, nemijlocit legate, 3—4 fenomenul reapare în alternanță *zîmbet-zîmbirea*, cu observația că, provenind dintr-un verb, *zîmbire* îngăduie și înlesnește reprezentarea „ca proces” a *zîmbetului*. Această nuanță semanticostilistică ușor divergentă este „agravată” de realizarea diferită a ideii de posesiune: adjectiv pronominal posesiv antepus („al tău zîmbet”), pronume conjunct, evident postpus („zîmbirea-ți”).

La nivelul celei de-a doua strofe, această modalitate sui-generis a repetiției devine mai puțin stăruitoare, ivindu-se totuși, o singură dată, pentru a pecetui ultimile două versuri, ale strofei și ale întregii poezii: „nu pot spune”, „nu e de spus”.

În hîțișul acestor complexe structuri repetitive (*venin*, *-nveninat*, *farmec*, *farmecat*, *zîmbet*, *zîmbirea*), își face loc și o repetiție lexicală propriu-zisă. Mă refer la substantivul *suflet*, care încheie versurile 1 și 5 („Venin și farmec port în suflet”, „Și nu-ntelegi că-n al meu suflet”), aflîndu-se, de fiecare dată, în aceeași poziție finală și durînd un fel de „punte” între cele două strofe ale poeziei.

Atîngînd teritoriile morfologiei și formării cuvintelor, această modalitate originală a repetiției îi este familiară lui Eminescu. Am mai spus-o, la începutul prezentelor însemnări. Ademenit, acum, de multe alte fragmente ilustrative posibile, preget, stînd în cumpănă pe care să-l rețin. Iată, pînă la urmă, un distih bine cunoscut din Călim: „Și Narcis, vîzîndu-și fața în oglinda sa, izvorul, / Singur fuse îndrăgîtitul, singur el îndrăgîtorul”. Repetiția lexicală obișnuită, de tipul celor discutate prin manuale și prin dicționarele terminologice (*Singur... singur*), este dublată aici, între hotarele

strîmte ale aceluiași vers, de cealaltă infățișare a ei, discutată anterior. Într-adevăr, rădăcina *drag-* (mai ex spus: *drăg-*, cu modificarea lui *-ă* în *-a-*, impusă de retragerea accentului pe rădăcină pe sufixe) se „repetă” sfîrșitul fiecărui emistih, dar captată alcătuirea unor derivate net diferite: *îndrăgît* (participiul perfect, cu val de... substantiv, al verbului *îndrăgi*, rivat parasintetic, la rîndul său, *drag*) și *îndrăgîtor* (nomen agentis, fel spus: „numele făptușului”, ex din același verb și funcționînd, în text, cu aceeași valoare morfologică substantiv). Impresia de mobilitate, suplete semantică ce se degajă din tregul vers sporește de pe urma fapt că primul termen are un înțeles pasiv (*îndrăgît* = „cel care a fost îngît”), pe cînd sensul celui de al do condensează și rezumă o propoziție predicat la dîtea activă (*îndrăg* = „cel care îndrăgește”).

Așa cum am mai afirmat, și de dată genul de repetiție preferat de Eminescu și comentat mai sus se întîm și se confruntă cu cel tradițional: *gur... singur*. Numai că, în versu imediat anterior, forme flexionare ferite ale cuvintelor repetate (*singur*, *îndrăgît*) pregătesc și confirmă trium unuia, numai dintre cele două ipostaze „Fiecare cum i-e vrerea despre samă dele-și — / Darea seamănă cu îndrăgîții de singuri ei-și”.

Abia dacă trebuie să mai adaug această perindare, la intervale măru a aceluiași cuvînt, a aceluiași rădăcină alte și alte strale, stîrînește în senilitatea și în fantezia iubitorului de pzie impresia, atît de necesară și de plîntoară, a bogăției, a exuberanței xicale, realizată fără ostentație, emfază.

G. I. Tohăneanu

Rugați-vă pentru Karl Marx!

NU ȘTIU despre cartea lui Constantin Noica apărută la Humanitas sub titlul **Rugați-vă pentru fratele Alexandru** decât că a fost scrisă probabil în 1965. Cel puțin, aceasta e data care figurează la sfârșitul ei. În capitolul antepenultim citim: „Capitolul acesta a fost trimis de autor, din țara sa, de cinci ori — prin poștă, ca toate celelalte, — dar n-a ajuns la destinație niciodată, iar manuscrisul din țară s-a pierdut și el” (p. 104). Sub aceste rânduri neutre ca ton, bănuim o istorie oarecum patetică a cărții. S-ar părea că Noica a redactat-o în mai multe reprize și că, în totul ori în parte, cartea s-a aflat la un moment dat în miinile unor prieteni din afară, cu excepția capitolului XIII, interceptat sau răstăcit. Pierzându-se și manuscrisul, capitolul ar fi trebuit rescris. Forma actuală, de o pagină și jumătate, arată că autorul n-a mai avut decât puterea să-l rezume. Fiind vorba de o mărturie despre anii de închisoare, e cazul să precizăm, tot pe urmele autorului (p. 12), că el a fost arestat și anchetat fiindcă a făcut să circule printre prietenii săi din țară o carte primită de la cei din străinătate. O istorie cu o carte stă așadar la originea evenimentelor relatate în **Rugați-vă pentru fratele Alexandru**, care își are, la rându-i istoria proprie. E păcat că editura n-a reconstituit nici una din aceste două istorii, lăsându-și cititorii să se descurce după capul lor. Nu observ prima oară carența informației în aparițiile de la Humanitas. Este, în cazul cel mai fericit, o impolitete față de cititori, iar în cel mai nefericit, o lipsă de profesionalism.

Cine s-ar aștepta ca Noica să-și povestească detenția cu amănunte anecdotice s-ar înșela. Din jurnalele, memoriile ori ficțiunile inspirate de închisoare, care au văzut lumina tiparului la noi în lunile din urmă (Goma, Mihadaș etc.), aceasta este și cea mai puțin epică. Ne vine greu s-o clasăm într-o specie. Nu e un jurnal căci n-a fost ținută la zi. E prea sumară și abstractă pentru a intra în categoria memoriilor. În mod vădit, nu comportă elemente de ficțiune esențiale ca să fie un roman. E mai degrabă un eseu autobiografic, o meditație pe tema închisorilor comuniste, în care experiența personală nu are decât valoarea unui ingredient. Găsim imediat în ea toate calitățile și defectele scrisului lui Noica: dată fiind însemnătatea umană (psihologică, socială) a subiectului, și nu pur și simplu aceea culturală, atît calitățile, cît și defectele sporesc în ea, față de celelalte, cu un anumit procent.

Principala însușire este inteligența cu care autorul comentează o experiență pe care mulți din generația sa au trăit-o. Cu excepția citorva pagini ale lui Alexandru Ivasiuc, literatura noastră contemporană n-a mai cunoscut încercări notabile de a explica mecanismul ca atare al represiunii comuniste. Majoritatea mărturiilor ori ficțiunilor au excelat în latură

Constantin Noica, **Rugați-vă pentru fratele Alexandru**, Editura Humanitas, 1990.

documentară. Această latură este ca și inexistentă la Noica, precum este fără relief aceea strict psihologică. Sub raportul înfățișării faptelor, avem în **Rugați-vă pentru fratele Alexandru** o proză aproape comportistă, în care gesturile țin locul reacțiilor lăuntrice. Inteligența e stoică. Protagonistul unui act profund nedrept și profund lezant n-are nici un cuvînt de plingere ori de protest. Strădania lui fiind de a înțelege, odată pătrunse cauzele întâmplărilor, întâmplările în sine nu mai prezintă interes. Logica așterne deasupra realității un scut protector. Principalul defect este — cum știm că se petrece adesea — reversul acestei calități: și anume modul intrucitva detașat pe care inteligența îl adoptă în privința răului, neputința ei de a iubi și de a urla, iar în situații precum aceea din închisoare, neputința ei de a compătimi. „E foarte grav, dar e lipsit de importanță”, îi spune vîrstnicul colegului său de celulă mai tînăr. Disociere instructivă pentru felul lui de a gîndi: gravitatea țin de ordinea imediată, personală de lucruri; importanța, de aceea generală, a ideii. Și numai aceasta din urmă contează. Tînărul (22 de ani, sportiv, anchetat pentru o trecere clandestină a frontierelor) recepționează explicația ca un cinism. În fond, pe el îl lasă indiferent de ce se întîmplă ce se întîmplă; ar dori pur și simplu să nu se aple unde se află. Dacă nu vrea să explice, este fiindcă nu găsește nimic de explicat: totul e un accident, totul e absurd. Diferența aceasta, dintre un plan al necesității și un plan al hazardului, n-o realizează decât vîrstnicul. Pentru el, a explica valoarează chiar mai mult decât a scăpa din situația în care a ajuns. A explica **sine ira et studio**: demersul lui e pur științific. De aici, absența complexiunii sentimentale, omenești. Știința e amorală. Morala survine tocmai din pricina incapacității de a justifica iar știința explică, nu justifică. Dacă ceea ce mi se întîmplă mie, aici și acum, nu e decât un scenariu pe care, cu mai mult sau mai puțin efort, l-aș fi putut cunoaște dinainte, atunci ceea ce mi se întîmplă poate fi foarte grav (pot muri, pot fi schilodit fizic și psihic), dar nu prezintă nici o importanță. Ca să fiu drept cu Noica, trebuie să admit că „cinismul” lui filosofic este învăluit în **Rugați-vă pentru fratele Alexandru** într-o undă de melancolie, care-l imblinzeste și care ni-l apropie de narator, în pofida seninătății cu care pretinde a fi trăit în miezul acestui ev aprins.

„Figurează și asta în Faust II?” îl întreabă tînărul pe vîrstnic, cînd freacă de zor amîndoi podelele celulei. Tînărul, atașat de moment (de peria și cirpa de frecat podele), refuză speculațiile vîrstnicului. Insuși acest refuz introduce o mică notă de pluralism într-o carte în fond monologală, cum sint toate ale lui Noica. Bahtin ar fi putut identifica aici dialogicul romanului, diferența, alternanța. Însă **Rugați-vă pentru fratele Alexandru** nu e cu adevărat un roman. L-aș numi un comentariu, și încă unul de tip alexandrin. Noica disprețuia critica literară pentru alexandrinismul ei. Dar ceea

ce face el aici (și a făcut, în definitiv, pretutindeni în cărțile lui) țin de critică în măsură în care ține de comentariul unui text. Nu contează că textul e aici viață. Închisoarea, ancheta, reeducarea sint privite ca motive de reflecție și de analiză. Noica nu e un povestitor, ci un hermeneut. Situațiile, eroii par „po-trivii”: Alec e tînărul care trăiește exclusiv în prezent, în concret; Matei e „vagabondul”, omul fără rădăcini; Ernest e omul care aduce risul. Și așa mai departe. Toate întîlnirile — cu oamenii și realitățile — sint de gradul al doilea la Noica, nu numai acelea cu autorii și cărțile.

DINTRE întîlnirile cu autorii și cărțile, aceea capitală este cu Marx. Cu puțin timp înainte de eliberare, probabil din iluzia unei convertiri, protagonistului i se aduc în celulă operele complete ale lui Marx, hirtie și creion. E probabil ca marxistilor să li se pară insuficiente considerațiile așa zicînd tehnice ale lui Noica. Dar Noica își urmărește în fond ideea lui, aplicînd-o lui Marx: „...Văd în el, în biruitorul acesta de-o clipă, un adevărat frate Alexandru, încă unul. „Pitié pour les forts !”, îmi vine încă o dată să strig de aici unde mă aflu. Fie-vă milă de un gînditor atît de mare, ce, în părțile lumii unde e prea des și prost invocat, a ajuns de risul copiilor. Fie-vă milă de cum se întoarce biruința sa împotriva-i” (p. 113). Care este ideea? Spre sfîrșitul războiului al doilea mondial, o mînăstire din Moldova a fost ocupată de trupe sovietice. Maicile au fugit care-ncoțoro. Cînd au revenit, după plecarea soldaților, au găsit în altar un bilet cu următorul conținut: „Comandantul trupelor care au ocupat mînăstirea vă declară că a lăsat-o neatinsă și vă cere să vă rugați pentru sufletul lui”. De atunci numele lui Alexandru, comandantul, este pomenit în toate rugăciunile. Noica interpretează astfel lucrurile: „Cînd un învingător îți cere să te rogi pentru el, înseamnă că-ți oferă victoria sa [...] Dar nu e aici un miracol uman și o binefacere? S-au creat astfel condițiile unei solidarizări mai adînci între oamenii de astăzi, una între înegali. Ce dezastru spiritual ar fi fost dacă victoria rămînea în mina învingătorilor, dacă fizicienii, biologii, sociologii, și oamenii politici ar fi știut pînă la capăt ce să facă, sau dacă supratehnicienii ar fi devenit manageri buni! Ce dezastru, dacă fratele Alexandru ar fi avut conștiința de învingător, cînd a intrat în mînăstire! Lumea s-ar fi împărțit între subiecte și obiecte umane sau, mai degrabă, între o umanitate privilegiată, a învingătorilor și o sub-umanitate. Miracolul uman este că victoria se poate (re)distribui” (p. 78). Cu alte cuvinte, numai minunii că învingătorii oferă învingșilor victoriile lor se datorează faptul că viața oamenilor rămîne în limite tolerabile, umane. Celor care au suferit din pricina marxismului (și a comunismului), Noica le propune în cartea sa o meditație pe tema redistribuirii victoriei și, în final, în lamento emoționant pentru soarta lui Karl Marx, teribilul învingător

TOTALITARISMUL ȘI LITERATURA ESTIMUL

CONSTANTIN NOICA

RUGAȚI-VĂ PENTRU FRATELE ALEXANDRU

din ultima sută de ani, împotriva căruia s-au întors cu toții, beneficiari și perdanți, călăi și victime, într-un cor urlaș de blesteme. E mai mult decât o înțelegere a mecanismului în comentariul lui Noica. E, din nou, cea melancolică atît de omenească, pe care am mai amintit-o, și care arată că dacă sentimentul ne împiedică să explicăm, o explicație care nu ne conduce la un sentiment este inutilă și sterilă. Această frumoasă carte de subtile explicații, în care e vorba de Goethe și de Cervantes, de Marx și de disputele dintre deținuți, de comunism și de Europa de astăzi, se încheie cu o plîngere în spirit cantemiresc, zguduitoare și profundă deopotrivă și pe care îmi place s-o reproduc, aproape integral:

„Fie-vă milă de felul cum se întoarce biruința sa împotriva-i. Lăsați batjocura ieftină, cei care vă simțiți victime ale lui; renunțați să-l descrieți ca pe un biet om de rînd [...] Fie-vă milă pentru blestemele ce se vor acumula într-o zi peste capul lui, nefericitul de învingător.

Îl vor blestema rușii, cărora le-a blocat afirmarea istorică atîtea decenii, cum nu reușise în veacul al XIX-lea nici un absolutism țarist. Îl vor blestema evreii, coreligionarii lui, despre care a spus lucruri mai infernale decât orice antisemit. Îl vor blestema muncitorii, pe care i-a amăgit o clipă că sint o clasă unitară și supranațională, că au o identitate umană deplină și că pot fi ei, numai ei, sarea pămîntului și a istoriei. Îl vor blestema pînă și comunistii, cărora le-a interzis, cu pretenția lui de a vorbi «științific», idealismul activ, puterea de creație și accesul la nouitate. Îl va blestema natura, pe care a pus-o în fond, cu furor-ul său de industrializare, în ceasul prim al mașinismului greoi. Îl vor blestema și mașinile, rafinate cum vor deveni și pregătite ca niște mirese a se cununa cu ființa omului, în loc să fie manevrate de grosolanele milni muncitorești. Îl vor blestema zeii, cu religiile lor, pe care le-a batjocorit ca fiind simplu opiu pentru popor, cînd ele tindeau și uneori reușeau să aducă lumii tot ce a vroit el, plus ceva, de care el nu mai știa sau nu mai vroia să știe.

Atunci va veni cineva care să spună: «Iertați-l, a stat și el sub nebulia Bine-lui. Rugați-vă pentru sufletul fratelui Karl. Rugați-vă pentru Big Brother.» (p. 113—114).

Aceste cuvinte au fost scrise, profetic, în 1963, luna și ziua necunoscute. Cînd le citim, ne aflăm (nu întîmplător) în 1990, august, 23.

PREPELEAC DOI

Muzica, vinul...

ADOUA DOMNIE, Dimitrie Cantemir o cîștigă prin farmecul său personal. El este încă ostătec la Tarigrad. Foarte mult îl îndrăgise un mare dregător, Small-Efendi (Davul Ismail Efendi), care sta la urechea sultanului, „om de casa împăratului, din cei dinlăuntru”. Acesta îl vizita pe tînărul prinț la gazda la care seșea, beizeadeaua primindu-l cu dulcea ospitalitate și prefăcătorie moldovenească. Nu zic de rău. Era și-un interes... Dimitrie dorea tronul. Fiul bătrînului Cantemir îl trata pe turc cu șerbet, dulceată, stafide, alune, smochine grecești, vorbindu-i de fala imperiului otoman, despre care abia se apucase să scrie. Îi zicea musafirului și la tanbură, și nimeni, în tot Tarigradul, nu cînta ca el. Nu mai scria oare acest băiat erudit și despre moduri și glasure, despre felul cîntărilor în toată lumea?... Pe urmă, încetul cu încetul, beizeadeaua începe a-i întinde pe furis musafirului și cite o cupă de vin. Să fie Cotnar? Odobești?... Neculce nu precizează dacă turcul căzuse în păcatul islamic, teribil, al băuturii; dar, la capătul unei fraze, într-o nervoasă paranteză, insinuează: **că poate-fi be și vin...** Posibil. Despre cîți musulmani serioși, nu s-a auzit, într-o zi, că, acasă la ei, cu perdelele trase, se-mbătau

turtă?... Iar vinul dezleagă limbile. Și atunci, la cînte, vorbind ei, i-au spus turcul toate tainele împărătești ce vor să să facă.

Puterea la ființă, se naște, din slăbiciuni. N-ai crede. Din tocmele, rugă-mintîi șoptite în umbră... Dimitrie îl roagă pe temutul om influent să intervină pe lingă Devlet Ghirar, hanul tătarilor, avangarda imperiului, să puie pentru el o vorbă bună la Poartă. Lasă că îl și rămăsese dator. Nu-l învățase el să cînte la tanbur?... Turcul îl sfătuiește, să-l avanseze, oricum, hanului citeva mij de galbeni. Îi era obligat lui Dimitrie, nici vorbă, însă recunoștința se cuvine incurajată, sunt clipe cînd ea poate sălbi și atunci e nevoie de o întărire. Hanul, prieten pe viață cu Ismail Efendi, se și apucă de lucru...

SE PREZINTĂ mai marele tătarilor înaintea sultanului. Printre altele și atîtea necazuri politice, de care imperiul nu duce lipsă, face, îi face Stăpînului sublim și acest raționament... Brincoveanu este un domn puternic și bogat. El are oaste, iar în ultimul timp pare a se da de partea muscalilor. Înalt-Prea-Luminate (vorbește hanul) eu consider că n-ar fi bine, în aceste vremuri grele, să fie lăsat domn în Muntenia, Brincoveanu, ținînd cont

de faptul că el ar putea oricînd să ne înșele și să provoace pierderi ireparabile oștilor împărătești. Păreră mea umilă este că acest domn viclean și periculos, ar trebui prins acolo-n țara lui, că el, de bunăvoie, la Poartă, nu mai vine, știe ce știe... Mă va întreba Înalt-Prea-Luminate, cine să-l prinză?... Dacă îmi îngăduiți, vă voi răspunde pe loc: nimeni pe lumea aceasta nu este mai capabil să-l prinză pe individ, decât feciorul lui Constantin Cantemir, — robul Dummneavoastră, — pe nume Dimitrie, un băiat deștept, studios, îndrăzneț, talentat, cîntă la tanbură ca un inger... Am auzit, am auzit! (sultanul)... Cred că acest Dimitrie e omul nostru, (continuă hanul). Și să-mi permiteți să vă mai spun ceva, Înalt-Prea-Luminate, unul îl susțin pe un anume Neculai-vodă, dar el este grec, și vă asigur că nu-i deloc comod să lucrezi cu grecii, știu ce vă spun, vă vorbesc din propria mea experiență...

Deci împăratul, cum au audzit acele cuvinte din hanul, într-acei ceas au si răpedzit, fără de știrea vizirului, de-au adus pre Dumitrașco beizade de la gazdă... și l-au adus la sarai la împăratul. Și îndată l-au îmbrăcat cu cabaniță, cu spinare de soboli, în loc de căftan, și l-au pus domnu în Tara Moldovei...

E informat și vizirul, peste care se trecuse, fapt ieșit din comun. În cîteva zile alaiul noului domnitor și pornește spre Iași. Și nu se cheulture nici un ban la Poartă. Tuiurile și celelalte semne ale puterii fuseseră trimise ulterior... Pe gratis! Doar muzica, vinul și stră-

lucirea de spirit... Vizirul, pus ultimul la curent, îi cere lui Dimitrie să facă tot ce poate să-l prindă pe Brincoveanu și să l-l trimită, la Poartă, viu. Răul cel mai adînc ni-l facem singuri. Cînd ne dăm seama, este prea tîrziu. Timpul înaintea noastră s-a îngroșat, s-a închis pentru noi. Dacă-l prinde și-l predă pe domnul muntean, îi oferă noului vodă și domnia Munteniei! Dimitrie se învoiește, însă îi dă vizirului un sfat... Să-i scrie lui Brincoveanu să-i trime-tă urgent sultanului cinci sute de pungi de galbeni, pentru întărirea oștirii, ca să-l adoarmă vigilența... Și Brincoveanu s-a uitat la acea carte ce scrie vizirul și n-avea grijă de maziile... Parsivenie slavă! Nici otomanilor nu le-ar fi dat prin cap una ca asta: să anestezieze mai întîi victima, spre a-i paraliza orice reacție. Seamănă cu metodologia perversă a serviciilor speciale totalitariste ale secolului nostru, care, cu un patetic spasm de izbăvire, iată se încheie...

NU E CU PUTINȚĂ ca astfel de monstruoșități politice să zacă și în mintea unui mare umanist, Dimitrie Cantemir gusta și el, înfiorîndu-se, din elixirul ameteitor al puterii. O clipă doar. Cît să măsoare prăpastia, sculptînd din gură otrava...

Să fie Cultura antidotul Puterii? S-a văzut aceasta în purtările blînde ale noului domn, desl în politică blîndețea nu asigură niciodată succesul, feroce...

Constantin Ţoiu

Valoarea fragmentului



UN POET din Moldova de peste Prut, Vasile Gârnet, ne propune o carte de poezie care pare gîndită și scrisă în România. Dacă ni se înfățișează ca o apariție insolită este numai din cauză că a fost tipărită pe o hirtie velină, gheață marmura, și nu pe hirtie de ambalaj, cum se procedează la noi. Ne mai poate frapa, apoi, și prețul: 20 de copeici. În rest, însă, poezia lui Vasile Gârnet se dovedește perfect compatibilă cu poezia din România, ceea ce este o laudă, întrucît poezia din România — spre deosebire de situația economică — este foarte bună. Intitulat *Paisaje bolnave*, volumul tipărit la Chișinău impune respect prin siguranța și eleganța cu care este folosită limba română, prin originalitatea construcției poemelor și ineditul — uneori stranietatea — imaginilor, prin densitatea intelectuală a textului.

Poetul nu-și ascunde — dimpotrivă, chiar își pune în scenă — familiaritatea cu ambianța culturală de la noi. Un poem este dedicat lui Mircea Dinescu, altul — lui Andrei Pleșu. Există și autori români — Sorin Titel, Mircea Cărmărescu — evocați în versuri, asemenea unor personaje. Dar comuniunea spiri-

Vasile Gârnet, *Paisaje bolnave*, Chișinău, Literatură artistică, 1990.

tuală se manifestă și mai profund, printr-o deplină și inteligentă asimilare a experiențelor poetice de dată recentă. Se vede că Vasile Gârnet aparține unei noi generații. Eminescianismul nu mai constituie, pentru el, singura formă de comunicare cu spațiul cultural românesc. Autorul este inițiat în limbajele poetice afirmate la noi în ultimele decenii, de la cel al echinoxistilor la cel al generației '80.

Vasile Gârnet are, desigur, ca toți moldovenii un sentimentalism de fond, irepresibil. Însă o acută conștiință estetică îl determină să-și regîndească înclinația spre reverie și duioșie, să o valorifice de pe o poziție emancipată. El supune — s-ar putea spune — sentimentalismul unui „tratament tehnic”, pentru a-l moderniza. Este exact ceea ce fac și la noi mulți dintre poeții ieșeni. Soluția predefinită la care recurge Vasile Gârnet este fragmentarea fluxurilor anamnezice. Reconstituirea trecutului își pierde așa cursivitatea care îi face pe poeții sentimentali să semene cu niște povestitori și capătă un ritm alert, o discontinuitate provocatoare. Poemul se compune din secvențe eterogene și alogice: în mentalitatea comună, ele nu sînt „reprezentative” (de exemplu, n-ar putea să figureze într-o autobiografie convențională), însă din punct de vedere poetic se dovedesc expresive. De altfel, chiar și cînd nu face o alegere inspirată, cînd se lasă condus de un simplu capriciu, poetul tot obține un anumit efect, pentru că procedeul însuși — decuparea unei scene din context, din logica vieții — conferă o stranie elocventă fragmentului de existență respectiv. Este metoda utilizată și de unii artiști plastici care, din fragmente de crengi uscate, lustruite și așezate pe o câmpie mică, fac bînză de artă.

Momentele disperate reunite în cuprinsul aceluiași poem solicită fiecare atenția cititorului, își dispută inițiativa și înțelegerea a tensiunii a receptării. Dacă ar fi simple elemente componente ale unei construcții logice ar trece neobservate. Însă așa, aleatorii și disonante, rămîn mereu evidente. Iată, ca exemplu, cit de mult se impotestă — prin fragmentare și selectare aparent arbitrară a fragmentelor — amintirile din copilărie,

în poemul *Autoportret*: „Omul care împărțea visele / avea sinul burdușit cu prigoare / și le scăpa peste sat / să decimeze armata de viespi // la Prut, pe malul nostru / pește mort cu lacrima înghețată / în ochiul sticlos și roșu de muște / în jurul lui ca un semn al / deznădejdii // dar ziua în care în sat ardea / o casă? // medicul rus, tuns chilug, ce săruta / mina surorii mele și învîtătoare / bătrîna căreia-i furam din geantă / mirositoare cojle de portocală // otrăvirea mea / rusinată peste lobul / urechii tale, Ioana, și promisiunile / că vom traversa la majoratul / într-un landou / marșurile tenebre, mai dure-roase / încă prin falsitatea lor / gropile, mortii licșiti / sub deal / pe care nu-i uitam multă vreme // dar copacii?... / cum rămîneau ei noaptea / singuri! // atîtea / împliniri care au tras / fermoarul buzilor”.

FRAGMENTARISMUL nu este însă folosit de Vasile Gârnet doar ca remediu împotriva sentimentalismului său innăscut. Poetul nu recurge la fragmentare doar atunci cînd își evocă trecutul. Lumea, în general, este văzută de el ca o succesiune, puternic ritmată, de instanțane revelatoare sau absurde, triste sau comice, familiare sau stranie. Dacă le studiem cu atenție, constatăm că aceste instanțane au un grad mare de... elaborare, că reprezintă de fapt sinteze imagistice ale unui mod de viață. Numai că poetul le prezintă detașat, enunțativ, ca și cum n-ar face decît să arunce cîte o privire în jurul său și să relateze diverse scene: „Văd fetele nubile mergînd în cet la utrenie / căruțele cu piine / cai albi cu copitele îndelung polisate / învingînd asfaltul infinit al drumului / șerpuit și negru / ca o lavă / a râului // trec creaturile cu progoza pentru ziua / de miine / și cel care și-au tras aburul fular / în jurul gîtului / și cel care și-au marcat cerul estetic / pe buza lungirii // se perindă prin fata mea animale / pești, păsări și larve de toate / familiile și regimurile” (Fărădute decoruri).

Spre deosebire de paisajele copilăriei, cele din prezent par atîrse de un rău nedefinit, de o degradare fără remediu, ca și cum ar fi fost iradiate încercările poetului — ajutat de iubita sa, împreună

cu care formează un cuplu de salvatori de o înduioșătoare ineficacitate — de a stăvilii extinderea răului se soldează cu eșecuri: „Mai trîști parcă astăzi copacii / n-au ajutat nici eșarfele tale / legate așeară pe trupurile lor / subțiri și reci / istovite de suferință // miroase a secure // în partea aceasta surdă a lumii / moartea arde din nou / în balconul puterii // gest inutil — imi spui deodată — / silința ta de a evacua / prezentul din text” (Complici cu cenușa). Nu trebuie să facem un efort prea mare de descifrare pentru a ne da seama că la originea atitudinii lirice se află starea de spirit — un amestec de indignare cronică și de resemnare — specifică vieții în comunism. Cu alte cuvinte, poetul simte tot ceea ce simt contemporanii săi, numai că dă un sens mai înalt reacției sale, o transformă într-o deznădejde metafizică.

Există, în poezia lui Vasile Gârnet, o nostalgie a vieții adevărate: a naturii adevărate, a iubirii adevărate, a artei adevărate, a sărbătorii adevărate. Fiecare vers al său spune că ceva s-a pierdut iremediabil. Cînd Mircea Dinescu exprima acest sentiment, criticii literari erau nevoiți să-l pună în legătură cu dezechilibrul... ecologic al planetei. Însă Mircea Dinescu deplîngea, în realitate, nu îndepărtarea de natură, ci îndepărtarea de natura umană, în condițiile dictaturii. Și pentru Vasile Gârnet dictatura constituie o obsesie. O numește, cu un umor nefiresc, nevrotic, preluînd un titlu celebru, „dictatură pentru minți, inimă și literatură”.

În *Paisaje bolnave* sînt și poeme care suferă de ostentație — chiar dacă poetul și-a făcut din ostentație un stil și, aparent, orice obiecție pe această temă devine inoperantă. Este vorba de imagini stridente și inexistente, de o cheltuire în gol a inventivității lexicale, de genul: „nu mai găsesc un răspuns / spre ziua apare insul afabil fluturînd / rutinar calota / și-mi dă semne să micșorez ecle-rajul” etc. Însă, în general, efortul de a-l trezi pe cititor din apatie, de a-l provoca duce la rezultate remarcabile. Poezia lui Vasile Gârnet este încărcată de un fel de electricitate, care depășește cu mult cei 220 de volți utilizați pentru asigurarea confortului în viața de zi cu zi.

Alex. Ștefănescu

La răspîntie de stiluri



IDENTITATEA intimă a conștiinței subzistă ca o Atlantis scufundată. Un eden insular, o luncă scîrbită, asaltată de suvoaie, dar miraculos ancorată în genune. O ară de pămînt, rezervă de humus primordial, care s-a încastrat în albia tot mai secătuită a duratei, de prundul unei din minusculele văi ale lumii. Aceasta e, în cartea recentă a poetului transilvănean Mircea Petean, tema, neostentativă dar de o pregnantă sensibilitate, care lucrează ca un model generativ. E certă aluzia la un tipar platonian: al recuperării unei existențe esențiale (eidosul) prin retrăirea răsturnată în „apele amniotice strălîmpezi” ale memoriei (anamnesis). Acolo, în insula din poemul omonim, o simțim de copil a instituit o „Academie de arte, știință și meserii”, menite să producă „humus pentru suflet” — gen de alchimie înocență a substanței în stare de eternă prospectivă roditoare: „prinsi într-o plasă de lumini și umbre miscătoare căleam / impletindu-ne / în verzi ochiuri de apă linoasă / din miini făceam pluguri — brazde de lină aurii / carasi argintii crapi pîntecosi și fire de iarbă / răsturnam în lumină înaintam pe furis printre urzici ferigi cucute zemoase / alunii și răchitițe ne sfîchuiam coapsele și obrații / înaintam cu miinile întinse bihîind o direcție / — nu bătușim o cărare anume spre Academie — / vreascurile trosneau sub noi / cite un melc terciut / trupurile ne ardeau / cînd si cînd strîveam o mură cit ochiul bouului pe cerul guri / strălucirea provocatoare a ciupercilor de putregai // si dulceata de cirese amare a aventurii”.

Mircea Petean, *Cartea de la Jucu Nobil*, Editura Dacia, 1990

De la bun început am să spun că, în afara activității temei pe care o năpesc a identității-atlantidă, poemele se anemiază amintînd un peisaj căzut subit în cenușă cînd s-a mutat raza de soare. Atunci textele par a nu depăși o condiție poetică minoră. Totuși, pentru o conștiință bună conducătoare a obsesiei identității, care nu e doar a insului, ci și a unei comunități în spațiu, timpul și fazele ei semnificative, poemele acestei cărți meco-sme atrag în ansamblu o lectură a simpatiei. I-am dat curs, desigur, convocat de neputință atlantidă a identității e încredințată unei sonneri atone, privată, sau poate cenzurată de relief stilistic (interesant, voi încerca să revin), așa încît participarea cititorului nu devine prin nimic imperioasă. Unica strategie de atracție pare a funcționa mai degrabă involuntar prin două reflexe fundamentale: euforic, sau bucuria robustă, și disforic, sau dezolarea sfîșietoare. Așa cum se dezaia din secvențele care sînt insula esențială în lumina conștiinței (ca în extrasul anterior) și, respectiv, o coboară în adînc cedîndu-i izvoarele: „nucul din dreptul fîntîni așezate ca nu mai rodea / cîteva fructe răzlete / le culegeam toamna ridicăci pe virfuri în carul cu otavă / rădăcinile exalaseră miresme atît de amare / încît astupaseră gurile izvoarelor / apa devenise o băutură atît de amară / încît în curînd nici animalele nu le mai puteau adăpa la noi / în ogrădă / a trebuit să-l taie tata cu secura și să astupe fîntîna cu / moloș, bolovani și pămînt bun / fîntîna cea cu iz de putregai verde / și nucul din dreptul ei // tonite laolaltă / în unitatea aceluiași elegii / în poroșitatea aceluiași senzații”.

Mircea Petean este dintre acei poeți preocupati de „consecințele poemelor”, după cum aflăm din cartea sa de debut, *Un munte, o zi*, 1981. În cea de față predomină o neliniște surdă pentru forța de conservare a cuvîntului, variantă aparte a investiției lui performative. Pentru poetul de la „Jucu Nobil”, cuvîntul nu mai e auroral, instaurator ci crepuscular și angajant-mărturisitor. În caz de fericire izbîndă a alcătuirii sale, cuvîntul e un conservator sacru de lume, un extras sonor de realitate, un fel de „zeu mai mic”, tirziu, îmbibat de viața chintesențială. „M-am visat cuvînt fericit” e un fel de a spune că poetul se identifică verbului său în năzuia ipostază de trezorier perpetuînd spiritual o edenică atlantidă transilvăneană: „broasca imemorială orăciua dimineata pe dealul dinspre / apus / care era tărîmul sting / iar seara pe dealul dinspre răsărit / care era tărîmul drept /

al riului care pe vremea aceea trebuie să fi arătat ca un / fluviu / lucrătorii pămîntului ară și seamănă sapă și culege roadele / în fosta albie / ulita noastră aproape că n-a mai trebuit prînduită / aburînd drum al Mariei Tereza și drumul de fier / și toate drumurile de cară au curs și curg în aceeași albie / unde-i casa de pămînt băut a mătusii / cu fiece care zi ce trece mai mică, mai străină / / copiii se joacă cu arcurile brandurile sulele și gloantele / lacustrilor / casa buzinului meu și a bunicii mele era o insulă verde / cu pădure cu griu cu grădină / cu livadă cu vie cu mălai / cu iepuri de casă și iepuri de cîmp / cu vaci și vite / cu o pereche de cai și o pereche de boi / cu ciine și pisică dar și cu oi / cu miel de pastu și porc de crăciun / cu copiii lor și copiii copiii lor // dintre ei îl văd detașindu-se pe tata / înaintează spre mine și se oprește în dreptul meu / și-mi spune o dată de două ori de trei ori de nu știu cite ori / să scriu despre toate acestea / și despre multe altele cite s-au fost petrecut”. (Zeii și cuvintele) (Fîntîna Solaris-ului lui Tarkowski și greu de alungat din reveria pe care cartea o des-teaptă).

Am procedat la o lectură a simpatiei. Înceată, atență, nu în ultimul rînd cu intenția de a testa anumite virtualități literare, pe pragul temporal de acum, demarcat seismic de istorie. Dacă nu poate decide instanțaneu schimbări la față ale textului cultural, convulsia istorică poate reactiva sau cataliza anumite resurse întrînsed, poate reorienta trasee stilistice. Dacă poemele acestei cărți se adresa acum o jumătate de an unui cititor covîrsit de angostă ruinară țării, și, în poezia, a distrugerii diabolice a satului românesc, azi, același cititor are motive de sensibilizare la disputa (activă în textele sale) modernism centrifugal / statornicie tradițională. (În cazul) că din lipsă de înțelepciune, va continua să fie expusă ca o fatidică antinomie). Experiența de la Gîndirea, din perioada ei fastă, dar și a Cercului literar de la Sibiu, energie refractă la localismul cultural, dar vital angajat pentru cauza culturii românești, probează posibilitatea unor soluționări nefrustrante pentru coniugarea specificului cu spiritul modern: „...pare imposibil de ocultat ideea specificului care, din cauza unor erori prea zgomotoase și prea amăgitoare, s-a compromis la noi”, scria, în 1945 Ion Negoițescu, într-un eseu numit nu altfel decît *Vîitorul literaturii române*. Gruparea de la Echinox, pe care Mircea Petean a frecventat-o un timp, a rafinat cu varii subtilități legatul acestui

precursorat marcant, prin poezi ca Adrian Popescu, mai ales cel din Umbria, Horia Bădescu, periodic preocupat de o imper-sonalizare perenă a spunerii, sau ultimul Ion Mircea, cel din *Piramida împădurită*. De ei, calofili la modul estet, tehnofili, cultivatori fini de manieră, Mircea Petean se deosebește prin stăruința de a cuvînta cu o simplitate a modestiei și umilității. Aceasta, cu riscul (care s-a și verificat la primul volum) de a-și rata șansa recepției. Cu un debut tardiv ca tonalitate — unde, pe pragul deceniului nouă climatizat poetic echinoxist din anii '70 se sesiza cu claritate în romantismul trăirii unei culturi estetizate a textului, cu predilecție pentru metafore ca textul-peisaj, poemul-fîntă, paisaj sau auto-portrete antropomorfe, si diferind net de ceea ce s-ar putea numi sindromul civilizației textuale, acuzat de optzeciști —, poetul revine după un deceniu. Ca după lunga deschidere a unei păsări agale. Și chiar pe creasta lui 1990, an istoric și oracular. În acest context mai cu seamă, Mircea Petean mi se pare un poet interesant cel puțin din punctul de vedere, astăzi cu deosebire solicitant, al simptomelor literaturii. Fiind, în plus, dintre puținii norocoși care și-au putut vedea în ultimele luni o carte tipărită. Discretă, așa cum se iese între cărți sporadice și mai mult sau mai puțin norocoase, placheta lui pare, date fiind circumstanțele, să emită un mormot sunet programatic. Nu încape îndoială că, prin procedeul de a poematiza într-o factură prozaică — semn, în ultima vreme, de fidelitate pentru nuditatea frustă a realului — în volum acționează, ideatic, topica tradiționalismului. Timbrul idiomatice al autorilor de topi tradiționaliști în poezia noastră (Cosbuc, Goga, Iosif, Blaga, Pillat, Voiculescu) a fost însă epurat în enunțarea albă, monotona, a urmasului. Satul e sălas matricial, din care a pleca înseamnă un început al risipei („plîngea și implora mama / tăcea tata încrîncenat”): copilăria e o vîrstă a jubilarilor binecuvîntate și a fîntîni mînzante — în indiscutabilă descendență Blaga, care patronizează mental echinoxismul; înaintașii răsar ca icoane (Iosif!) care dedeaptă cuernicia, dar și ca modele ce induc vigoare morală: natura și geologia satului sînt (ca la Voiculescu) epifanii ale unei ordini morale transcendente, ale unui etos sacru, primit ca o stare sărbătorească: „dealuri mai mici decît cei mai înalți plopi / curate în cuget ca unul care nu are ce ascunde”. Intitulat cu o notă de reculegere mîndră *Cartea de la Jucu Nobil*, volumul bravează avansînd chiar din generic un potoliu orgoliu al nobletii băștinii, conștiința unui rost al ei întăritor de identitate. Ce ecou public poate el avea în momentul prezent?

Gabriela Omăt

Romanul ca revanșă

AVEA, în septembrie 1930, când a început lucrul la roman, 65 de ani. De obicei, la această vîrstă înaintată, scriitorii dau semne de oboseală sau de abandon. Dimpotrivă, Stere se pregătea să debuteze. Și, pe deasupra, era incurabil bolnav de cord, medicii prescriindu-i tratament riguros și trai liniștit. Dar el, neîntinșat de recomandări, se aventura în elaborarea unui roman fluviu care, autobiografic fiind, reținea chinurile zbuciumului de altădată. Numai bine nu-i făcea toată această retrăire a calvarului neuitat. Primele două volume le-a dictat, în avalanșă contracronometrului (voia să apuce încheierea întregului), în vreo 20 de zile. (mai precis nopți). A revăzut dactilograma, a operat modificări, adăsură, eliminări. Dar — ca literat — se știa deficient, ca unul ce începuse, să scrie și să gîndească în rusește, la capitolul limba română, iar de stil, pînă acum, nici că se sinchisise. A apelat, deci, la stilizatori. Din probele existente (le-am publicat în volumul *Comentarii*, 1981) se pare că primele două volume au fost revăzute stilistic de Ibrăileanu și Topirceanu, iar celelalte tot de poetul ieșean și de Al. A. Philippide (am găsit, pentru serviciile acestuia din urmă, în decontul editurii pentru remunerarea romanului, aflat la Arhivele Statului din București, menționarea sumelor achitate lui de editură). Revizuirea și stilizarea primelor două volume a durat aproape un an. Manuscrisul a fost predat Ed. „Adevărul” tocmai în toamna lui 1931. Au apărut, aproape simultan, în februarie 1932. Au fost excelent primite de critică și de public, vestindu-se, de voci autorizate, că pe firmamentul literelor române a apărut un mare prozator. Era încântat și aproape triumfător. N-a pierdut vremea. În timpul stilizării și imprimării primelor două volume, a continuat dictarea la celelalte (sau numai la al treilea). În octombrie 1932 apărea volumul al treilea (concomitent au fost reeditate primele două), înregistrînd același succes. Era, incontestabil un record care a impresionat, apariția, în același an, a trei volume dintr-un roman ce se anunța fluviu. Și, la sfîrșitul lui noiembrie, avea gata și al patrulea volum, care a apărut în februarie 1933. Era, cum apreciază și cel mai exigenți analiști, cel mai izbit din întreg ciclul, fiind citit cu mare interes. Prestigiul lui de romancier se afla la zenit. Editura pregătea a treia ediție a primelor trei volume, urmată de reeditarea celui de-al patrulea. N-avea însă răgaz să-și guste, în tihnă, succesul, atît de necesar sufletului său. Zorea înainte, ca un halucinat, avînd, prin septembrie 1933, încheiat, în prima formă și al cincilea volum. Pînă la apariție s-a mai scurs un an. E probabil că această „întîrziere” s-a datorat nu atît operațiilor de stilizare și revizuire cit plictiselilor politice prilejuite de o nouă, supărătoare campanie potrivnică. Oricum, în octombrie 1934, al cincilea volum — *Nostalgi* — a apărut. Acesta încheia „ciclul rusesc” al romanului, sfîrșitul exilului siberian, revenirea eroului acasă, în Basarabia, și stabilirea sa la Iași. Călinescu, prea exultant în cronica sa (se va revanșa, cum s-a văzut, retrăgîndu-și parca supărat pe sine, elogiile, în *Istorie*) scria, cumva concludiv pentru toate cele cinci volume, că înfăptuirea lui Stere s-a dovedit a fi un „mare monument al romanului românesc”. Romancierul — considerat, acum, un profesionist al genului, și nu unul prin accident — îl eclipsase pe omul politic.

Cu asta, romanul încheiase o etapă, cea a formației intelectuale și civice a eroului. Acum trebuia să-i descrie peirplul românesc. Se întimpla însă ca autorul (alias eroul, alias naratorul) suferise atît de mult în țara în care venise cu spre patria lui adevărată, încît dezamăgirea îl era totală. Moravurile balcanice de aici (dominante, firește, și în viața politică), arivismul intelectualilor îl scribiseră peste măsură, refuzînd — organic — să li se adapteze. Ba chiar a luptat donquichotesc, împotriva acestei atmosfere. Sentimentul acesta de neadevență și înstrăinare i s-a acutizat datorită calvarului îndurat de prigoana efectivă la care fusese supus din toamna lui 1914. Ideea ostracizării sale originare — prin destin — i se verificase încă o dată. Definitiv. Albia sufletului său umilit îl îndrepta, irevocabil, spre răzbunare. Clasicitatea relațiilor epice (de care vorbiseră Cioculescu și Pompiliu Constantinescu) pentru prima secțiune a ciclului nu mai

putea fi menținută. Locul seninei clasicității va fi cedat subiectivității și pamfletului. Rezultatul va fi dezamăgitor.

În mai 1935 a apărut, *Clubarești*, al șaptelea volum al romanului și cel dintîi din noua serie a ciclului. Ricanările, opiniile negative, — îndreptățite — nu au întîrziat să se producă. Drum de întoarcere nu mai exista. De altfel, e probabil că în momentul producerii scanđalului cu *Clubarești*, autorul avea încheiat și al șaptelea volum al romanului. În noiembrie 1935 a apărut, sub titlul *În ajun*. Împlinise 70 de ani și destulă lume — inclusiv gazetele — sărbătoriseră evenimentul. I se părea că își serbează aniversarea ca un triumfător, prin romanul care se bucura de mare succes. Era o amăgire după care sufletul său tinjise de mult. Pentru că altfel, boala îl împresurase tot mai strîns. Se gîndea, amărît, că nu-i vr fi dat să-și încheie romanul, soarta mereu vitregă cu el, neîngăduindu-i să-și înalte edificiul așa cum îl proiectase. Ea sperase, avînd și angajamente cu o editură pariziană, să-și vadă romanul tradus în franțuzește (Nimeni altul decît Eugen Ionescu — tinărul fusese angajat pentru traducere și, din mărturiile sale tirzî, reiese că ar fi tălmăcit chiar primele două sau trei volume). În proiectul său — și acesta refăcut și scurtat de amenințarea bolii — romanul trebuia să se încheie cu al nouălea volum, printr-un episod în care Vania Răutu cădea victimă într-un asasinat pus la cale de ciracii lui Cristofor Argheș — N. Iorga. (Normal ar fi fost să fie ciracii lui A. C. Cuza, de care marele istoric se despărțise după război). Abia a apucat să isprăvească al optulea volum (i l-a dictat profesorului Adolf Bock) apărut în a doua jumătate a lui martie 1936, cu titlul *Uraganul*. Si era evident că-și regăsise suflul epic din prima secțiune a romanului care — au recunoscut-o toți — restituia ultimului volum și valoarea estetică de la început. Romanul a rămas, așadar, neîncheiat. Dar recordul — în ciuda acestei vitregii — îl înfăptuise totuși. În șapte ani izbutise să clădească un roman fluviu în opt volume, cu destule porțiuni rezistente ca narațiune și act narativ.

INDISCUȚABIL, cartea lui Stere e un *Bildungsroman*. O carte — el o considera roman — care reconstituia, de la origini (ba chiar dinainte) procesul formației unei personalități. Modelul secret pare a fi fost — într-un fel — Jean Cristophe al lui Romain Rolland. Dar delevrea de la model e lesne detectabilă. Nu numai datorită diferențierii strategiei urmărite de autorul nostru, dar și a copleșitoare influențe a modelelor prozaistice rusești. Stere s-a format, intelectual, în mediul rusesc, a citit tot ceea ce era mai important în proza rusească, îl venera pe Tolstoi, îi știa și-i prețuia pe Turgheniev, pe Dostoievski, dar și pe Saltikov-Scedrin (duhul operei acestuia din urmă se va face simțit în ultimele trei volume ale romanului sterist). Formația intelectuală, poate și sufletească, au modelat, pe nesimțite, nu numai infrastructura dar și tensiunea interioară a acestui roman fluviu. Nu cred că greșesc defel afirmînd că *În preajma revoluției* e, de fapt un roman rusesc. E încă unul dintre paradoxele vieții și operei lui Stere. Cel ce a urit, organic, țarismul a și părăsit Rusia pentru a lupta, din țara sa adevărată, România, pentru prăbușirea imperiului autocrat și dezrobirea provinciei natale a fost, ca mentalitate și conformație sufletească, un rus. (Așa îl și apelau prietenii săi din studenția ieșeană). Romanul, ca expresie a eului profund, nu putea decît să fie o oglindă a sufletului. Pînă și dezinteresul pentru migala scriiturii, apelul — mai mult silît — la stilizatori e tot reflexul unui învăț dintr-un model rusesc. În 1903, scriînd în *Viața românească*, un eseu despre Tolstoi prilejuit de jubileul împlinirii a 80 de ani de la nașterea marelui scriitor, Stere observa: „Cel ce nu-l pot ceti decît în traducere nu cunoșc decît pe un Tolstoi pieptănat și frizat, fiindcă este cu neputință ca un traducător să scrie înadins în acele fraze greoaie, incilcite și adesea negramatical necorecte, în care scrie acest titan al literaturii”. Și adăuga: „Tolstoi parcă anume demonstrează că talentul nu constă în această coreografie stilistică, ci în puterea de sugestiune a ideilor, și a imaginilor. Și, e curios, lipsa de stil mărește parcă aici puterea de sugestiune, fiindcă nu te poate interesa și nici nu poți urmări cum scrie Tolstoi, ci numai ce scrie el... Si, totuși, în fond, există un temperament de artist mai personal, mai absorbant, mai dominant?”. Sigur că între cei doi

prozatori (iertat să-mi fie truismul) distanța e astrală. Dar n-ar trebui să ne scape amănuntul că tot văzînd înălțîndu-se edificiul și citînd entuziasmele cronici despre fiecare volum în parte, gîndul (secret) la Tolstoi a început să i se sedimenteze, cutezînd gînduri dacă nu chiar de asemuire, oricum de comparație. Dar, la urma urmei, nu această cutzanță interesează, ci faptul adevărat al pecetei rusești a cărții lui Stere. Și ea e lesne detectabilă nu numai în atmosfera, în mediul recreat, dar, înainte de toate, în psihologia eroului care — cum s-a văzut — e chiar autorul.

Înainte de a-l aduce în scenă pe erou, autorul a ținut să ofere o icoană a mediului din care avea să se ivească Vania Răutu. Acest prim volum a fost parcă intenționat eliminat din trama propriu-zisă. De aceea, în capul subtitlului acestui prim volum, *Smaragda Teodorovna*, există o mențiune de avertizare — *Prolog*. Scopul e, de fapt, dublu: să creeze o imagine despre mediul boierimii basarabene de pe la 1860 și, totodată, să dezvăluie destinul vrăjmaș al eroului, ca fiu nedorit al unei mame lovite de o nevroză rebelă și fără leac ce o duse în situația de a-și testa acest fiu. Această frustrare afectivă, respingerea copilului, alungarea lui printre slugi, constituirea temperamentului de urgist și insurgent cumva nativ sint bine surprinse de narator. Relevabilă este și reconstituirea primului obiectiv. Viețuiește, aici, o boierime basarabeană, pestriță ca fizionomie, care trăiește acut un inevitabil proces de degradare, deopotrivă socială și națională. Românește nu se vorbea decît la reuniunile familiale, altfel limba rusă era obligatorie și cine vroia să promoveze în ierarhia de orice fel trebuia să se supună acestei reguli. Procesul de deznationalizare forțată, dureros, e crenelat în conțururi semnificative. Și, ceea ce era și mai dureros, mai nimeni nu simțea nevoia rezistenței cit de cit organizate în această lume vlăguită, vegetînd resemnată la marginea unui imperiu autocrat. Singura forță de rezistență latentă — dar de neclintit — împotriva deznationalizării o constituia țărănimea. Nestiutoare de carte, oropsită și fără șanse de ascensiune în ierarhia de orice fel, țărănimea continua să trăiască după datina din vechime, adică românește. Nu înțîmplător, Vania Răutu, viitorul insurgent, se simte bine numai în mediul țărănesc, adevărată sa familie.

Celelalte volume îl vor aduce în prim plan pe Vania Răutu, relevînd cititorului procesul complicat al devenirii sale. Prin destinul său de insurgent nu din vocație ci prin naștere, aceea nedorită, eroul era menit, în Rusia anilor optzeci ai secolului trecut, să ajungă un revoluționar narodnic. Azi, după ce răsăritul Europei (inclusiv Rusia sovietică) a trăit, în peste 70 de ani, toate consecințele grozăviei acestei utopii de reformare a structurilor sociale care a fost socialismul comunizant, poate că unii cititori încearcă un sentiment de inhibiție sau chiar de respingere. Atunci însă, în perioada emergenței tulburate și tulburătoare a acestei mișcări, în Rusia părea a fi, mai ales pentru tineretul intelectual, singura cale de a lavi sau nimici țarismul opresor. Și, cu siguranță, avea dreptate, atunci, la începuturi. Cită puritate de nimic înătinată, cit sacrificiu (oîna la cel suprem), cită dăruire dezinteresată nu au fost consumate de generații întregi de tineri, care au intrat, eroic, în luptă! Si aceștia erau inconștienți de o imensă simpatie în toată lumea civilizată, figuri ca, de pildă, Sofia Perovskaia, fiind simboluri îndrăgite pretutindeni în Europa, ca și în America. Erau simboluri ale militantismului neînfocat împotriva tiraniei instituționalizate, nădeidi ale eliberării și ale libertății democratice. Nihilistii erau revoluționarii acelei epoci. Pentru că nu exista, atunci, în lume, o tiranie mai cruntă decît țarismul, apărută de o lărdarmerie sălbatică și de o poliție secretă — celebra, temuta Ohrana, care îngrozea our și simplu. Aceasta Ohrana — cu care cine a avut a face vreodată a rămas marcat cu o spaimă tenace — este pînă la urmă teribilă. Însoțimintătoare noliții secrete a regimului bolșevic C.P.U., C.E.K.A., N.K.V.D. Acești tineri revoluționari au avut curajul, tenacitatea și demnitatea de a se fi ridicat — în numele idealurilor democratice reformatoare — împotriva acestei tiranii orgolioase și abrutizante, cu tot riscul ce îi presupunea sfidarea militantă. Punerea între paranteze a contextului unei epoci în care se desfășoară acțiunea unui roman și judecarea lui din perspectiva ex-



clusivă a posterității sale e o cale impracticabilă de analiză.

Vania Răutu a fost unul dintre acești tineri din intelighenția rusă care au sfidat autoritatea opresoare. Imaginea lui — așa cum se contigurează din al doilea pînă în al cincilea volum — e a unui astrel de insurgent. „Vina” lui e neînsemnată și cititorii de astăzi ai romanului o pot înțelege în toată stupiditatea ei, chiar mai bine decît cel din anii treizeci, care nu apucaseră să trăiască sub o dictatură nevolnică. Citea cărți întrezise de cenzură — inclusiv literatură revoluționară venită din străinătate — și le comenta cu prietenii. Aceste sedințe de comentarii au căpătat un statut organizat, sub forma unor cercuri de autoinstruire. Ce-i drept, unii citeau și cărți ale lui Marx din care nu pricepeau mai nimic, neavînd, ca liceeni ce erau, posibilitatea de a le înțelege.

DINCOLO de lectură și comentarii nu au trecut acești tineri basarabeni și angrenarea lor în activități „revoluționare” se reducea la simpatia cu care primeau orice știre privind succesul cutărui grup narodnic în lupta împotriva țarismului. Doar Vania Răutu, în calitate lui de conducător al acestor cercuri din Chișinău, a avut și o astfel de misiune. I s-a incredințat, o vreme, misiunea de a veghea tranzitarea unor transporturi de literatură ilegală (firește, revoluționară) venită din Occident — prin România — spre Rusia. (Cu acest prilej și-a putut procura, de la contrabandistii care se ocupau de aceste transporturi, trei cărți românești pentru a învăța, mai sistematic, româna literară. E începutul trezirii conștiinței sale naționale). Un crah general al mișcării narodnice avea să determine și lichidarea cercurilor de autoinstruire din Chișinău. Răutu și alți citiva prieteni sint arestați, imediat după ce absolviseră liceul. Urmează — de la 18 ani — periplul prin închisori, descrise parca prea patetic, și, apoi, exilul siberian. „prescriis” lui Răutu, nu în urma unui proces, ci printr-o hotărîre administrativă a Ohranei de conivență cu procuratura.

Nimeni, atunci, în Rusia țaristă, ca mai tirziu în aceea bolșevică sau, la noi, în aceea din anii comunismului deist sau ceașit nu părea a se mira de o asemenea samavolnicie. La urma urmei, de s-ar fi apelat la tribunal, condamnaarea, dictată tot de Ohrana, nu ar fi fost mai blindă sau mai dreaptă. Aș spune, încă o dată, că experiența românească din ultimele patru decenii, de care, de nu au trăit-o toți, au luat cunoștință de ea, înlesnește lectura romanului, conferindu-i o neașteptată actualitate protestatară.

Romanul lui Stere, nereeditat din 1936, se constituie într-un extraordinar document literar românesc al conștiinței justitiare incatenate. E destinul rezistent, adesea verificat, al unor opere literare care au izbutit să surprindă segmente esențiale din istoria abaterii umanității spre lumina eliberatoare. Tocmai din această cauză capătă acest „roman fluviu”, azi, semnificații la care, cu siguranță, nici că se gîndise autorul în 1930—1936. În patru din volumele sale aflăm, uluiri, de fenomene care rănesc, încă viu, conștiința românească din ultimele patru decenii: tineri justitiari care au avut curajul să înfrunte dictatura autocrată, militînd — în numele unui ideal pentru democrație, de zăvoirarea lor în temnițe, de asprimea regimului penitenciar și comportamentul tortionarilor, de exilul siberian (care rechemă în memoria noastră lagărele de la canalul Dunărea — Marea Neagră, domiciliile forțate din Bărăgan, sau transmutarea acelu imens lot de români basarabeni, după război sau, mai înainte: în 1940, în ținutul tot de dincolo de Urali pentru a fi exterminati). Universul concentraționar bolșevic sau din țările comunizante postbelice, de care atîta se scrie acum, e surprins de Stere, în tulburătorul său roman, cu cincizeci — gaizeci de ani înainte. Ciudată, într-adevăr, e nosteritatea unei scrieri literare care capătă, brusc, citeodată, valente la care nici că se gîndise autorul! Ralea spunea, în 1927, că „o operă literară e totdeauna mult mai bogată decît crede sau vrea creatorul ei... Ea are afinități care se leagă pe deasupra vointei inițiale creatorului”. Romanul lui Stere verifică, cum nu se poate mai bine, ipotezele lui Ralea.

La reeditarea romanului *În preajma revoluției*.

„ROMÂNII TREBUIE SĂ CUNOAS

■ SIMBATA, 4 mai 1990. E ora 20. Sun la poarta unei case din Versoix, o localitate aflată la cîteva kilometri de Geneva. Nu mi-am anunțat vizita. Sun și aștept cîteva secunde. Sint împreună cu un prieten român, Adrian Barbu, care s-a stabilit aici, în Elveția de mai mulți ani. „Ai dat telefon înainte? mă întreabă. Ti-ai anunțat vizita?” „Nu. Nu știam dacă voi putea veni și, fiind simbătă, s-ar putea să nu găsim pe nimeni acasă. O să vedem”.

Poarta se deschide și facem cunoștință cu domnul Constantin Brancovan, care lucrează la Departamentul de istorie al Universității din Manchester. Ne prezentăm și îi comunicăm dorința mea de a stabili, dacă e posibil, o întâlnire, pentru a doua zi, cu Majestatea Sa regele Mihai. Aș dori să-i iau un interviu pentru „România literară”. Pentru confirmare, lăsăm numărul de telefon al lui Adrian Barbu care locuiește pe strada Ch. Thierry, la cîteva case.

A doua zi, în 5 mai, sintem anunțați că putem veni la ora 10 dimi-

neața. Sosim la timp. Poarta e deschisă larg. Ne primește Constantin Brancovan. Intrăm în curtea inundată de iarbă. Intrăm în casă. Fără un protocol complicat. Gazdele noastre sint Majestatea Sa regele Mihai și soția lui, Anna de Bourbon. Constantin Brancovan rămîne în încăperea unde se va desfășura convorbirea. Va interveni din cînd în cînd de-a lungul acestui interviu. Pe pereți portrete de familie. Pe masă multe cărți și reviste. Un spațiu plin de lumină. Fotografii de familie. Un ceas cu pendulă arată ora 10.20, marcînd începutul discuției. Cafea. Jus. Gesturi firești. La un moment dat ne vom opri ca să fotocopiem o serie de documente. Anna de Bourbon ne ajută să ne simțim ca acasă. Din cînd în cînd zgometul brichetei ce ne aprinde țigările. Și sunetul cubului de zahăr căzînd în cafea. O casă obișnuită. Oameni ale căror gesturi seamănă cu ale tuturor. Numai pentru cel care le cunoaște identitatea și trecutul, convorbirea din 5 mai 1990 reprezintă un document prin care ne apropiem de istoria României.

D.U.

23 august — „Un act politic, cum au fost atitea altele în țară la noi”

— Majestate, v-aș ruga să vorbiți despre declanșarea insurecției la 23 august 1944. Despre semnarea convenției de armistițiu între România și Națiunile Unite. Unii spun că dumneavoastră l-ați predat pe Antonescu rușilor... sovieticilor...

— E absolut inexact. Eu nici nu eram acolo cînd l-au luat. Să nu uităm că a doua zi, pe 24 august, Partidul Comunist a spus în toate publicațiile lor că ei au făcut armistițiu și au dres și nu știu mai ce. Folul meu era diminuat pînă la a fi făcut inexistent. Da, aproape inexistent... În fine! Da. Ei au explicat, ca să spun așa, că eu m-am aghățat de căruța lor. Și eu eram prezentat ca un fel de anexat la o victorie care nu le aparținea de fapt. Cînd, de fapt, ei erau în țară inexistenți. Comunistii erau ca și inexistenți.

— Da, am văzut și eu o declarație tipărită, a doua zi, în 24 august 1944, în „România liberă”. Era declarația dumneavoastră. Cînd a fost arestat Ion Antonescu?

— Eu l-am arestat. Da. În casa mică din spatele Palatului...

— Împreună cu cine era? L-ați arestat împreună cu...

— Era încă Antonescu. Mihai Antonescu. Amindoi. Toată pregătirea acestei ieșiri din război a fost pornită deja la începuturile lui 1943. Cu Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu, ne-am pus la un loc și am discutat de multe ori în tot cursul anului, nu atît că trebuie, fiindcă așa o știam toți, dar modalitățile, fiindcă erau nemții în forță, trecînd prin țară aveau unități staționate peste tot. Am avut oameni trimiși la Cairo și la Ankara ca să discute cu aliații, adică cu englezii și americanii toată pregătirea. Și, la un moment dat, ei au spus că nu mai vor să discute cu noi decît dacă îi aducem pe comunisti și pe social-democrați în grupare. Trebuie specificat acum că atunci erau 20 milioane de locuitori și erau vreo 400 de membri ai Partidului Comunist. Doar 400. În fine, văzînd asta a trebuit

să-i aducem, nu-i așa?! Si s-a făcut un Front comun cu național-tărăniștii, liberalii, comunistii și social-democrații. Cu Constantin-Titel Petrescu, Pătrășcanu. Lucrăm la Pătrășcanu era comunist. Buzi au spart frontul și, cum nimeni nu vroia să ne ajute ca să putem noi să ieșim din război cum trebuie, a fost nevoie să așteptăm pînă-n ultimul moment posibil. Nemții și-au luat o mare divizie blindată de la noi și au dus-o în Polonia, ceea ce ne-a dat un suflu. Au spart frontul în nordul Moldovei și atunci am hotărît ca această schimbare să fie făcută în ziua de 26 august. Si am trimis chiar o telegramă comandamentului aliat în Italia, cerînd un bombardament masiv american în anumite puncte strategice din jurul Bucureștiului. Iar în ziua de 21 sau 22, am aflat că Antonescu trebuia să plece pe front. Or, dacă pleca pe front nu-l mai vedeam decît peste o săptămînă, cel puțin.

— Deci se întîrziea data fixată pe „26”.

— Așa că a trebuit să devansăm această dată în funcție de plecarea lui Antonescu. Si așa s-a întîmplat să se decidă la 23. Si în după-amiaza zilei l-am convocat pe el și pe Mihai Antonescu ca să discutăm, întîi de toate, gravitatea situației pe front și-n al doilea rînd să încercăm să-l facem pe el să ceară armistițiu, să se termine cu asta. Or, discuțiile au durat cam un ceas și jumătate. Si pregătisem, în caz de refuz, să fie arestați și puși de-o parte. Nu era altă soluție. În timpul acestei discuții cu mine mai era și generalul Sănătescu care era șeful Casei Militare. Antonescu a admis că situația este foarte gravă dar că avea el planuri să ne retragem. Am cerut insistent să se termine. Nu se mai putea continua. A refuzat net. Impresia mea a fost că el considera un lucru mai important alianța lui ca militar cu nemții decît interesul țării. Or, în cazul asta rușii veneau, armata sovietică venea ca un tăvălug peste noi, făcea praf toată țara. Atunci nu am mai avut altă soluție decît să-l arestăm.

— Ce motive a adus Antonescu?

— Bine, el spunea că nu vrea să admită nici un fel de armistițiu dat fiind că nu avea garanții. Iar garanțiile lui erau ca Basarabia să rămînă a noastră și rușii să nu ocupe țara. Și una și alta. Astea erau lucruri care, evident, erau imposibile de avut, din păcate. Așa că a trebuit să-l arestez. Să-l îndepărtez de la conducerea

statului, să-l îndepărtez pe cei doi împreună. S-a format un guvern de „tehnicieni”. Ar mai trebui să adaug că, din cauză că s-a avansat cu trei zile acest lucru, cei patru care formau acest grup zis democratic — deci Blocul Național Democratic — nu mai erau de găsît nicăieri fiindcă pleaseră, se dispersaseră... Așa că am rămas singur. În plus n-a mai fost nici bombardamentul cînd trebuia să fie. În fine. Am reușit, totuși, i-am surprins pe nemți. Eu am făcut o declarație pe la zece seara, am vorbit la radio anunțînd ce s-a întîmplat. Imediat Piața Palatului a fost plină de oameni.

— E vorba de Proclamația regală unde vă refereați și la eliberarea Transilvaniei de sub ocupația străină...

— După aceea a venit ambasadorul neamț Killinger, foarte obraznic. I-am spus să ne lase în pace fiindcă astea sint treburile noastre.

— Am auzit că a amenințat că „România va fi transformată într-o ballă de sînge”...

— A venit comandantul german pe care-l cunoșteam deja dinainte și i-am spus ca să nu cumva să facă ceva, să fie liniștit, să ne lase în pace, să-și ia trupele, să plece. Între timp, guvernul s-a format, destul de greu, fiindcă a trebuit să-i culegem pe oamenii care erau răspîndiți.

— Făcînd uz de prerogativele dv. l-ați numit prin decret regal pe Constantin Sănătescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri. Apoi generalul i-a numit prin decret pe membrii guvernului.

— Erau mai mult tehnicieni... După declarația mea de la radio a sosit la Palat totuși Pătrășcanu și l-a adus pe unul pe care-l chema atunci inginerul Ceaușu, care de fapt era Bodnăraș. Si cînd a intrat pe ușă în biroul meu, asta parc-o văd, parcă să fi fost ieri. Pătrășcanu s-a uitat la mine și a spus: Ce-ați făcut, ne-ați nenorocit! Textual! Atuncea n-am prea înțeles ce-a vrut să spună cu asta... În fine... Asta a fost... în cursul zilei de 23. Pe urmă cîteva ofițeri din Statul Major mi-au sugerat foarte insistent ca eu să plec din București fiindcă a doua zi dimineața sigur nemții vor acționa. Ceea ce au și făcut. Au bombardat Palatul, au distrus partea în care locuiam noi...

„Molotov a declarat că ei nu rîvnesc la schimbări de regimuri”

— Unde locuiați?

— Era o casă mică de cîteva camere în dosul Palatului. Acuma mi se pare că au făcut un fel de mare centru de conferințe. Acolo era o grădină mică lîngă casă, în sfîrșit, și o biserică. Noi am plecat dincolo de Craiova, în munți, ca să așteptăm. Da, într-un mic loc care se chema Dobrița.

— Adică cine? Dv. ați plecat acolo cu cine?

— Eram vreo patru, da, patru eram. Un aghiotant al meu, secretarul meu și încă doi sau trei și...

— Și familia sa...

— Nu, mama era la Sinaia. Si ea a venit de la Sinaia direct la Dobrița, pe alt drum. Mai trebuie să adaug ceva, că era gîndit în orice caz ca să fie o echipă de pază, pentru Antonescu. Or, din nou, din cauza acestui decalaj de zile, Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, care trebuiau să asigure acest lucru împreună cu ceilalți, n-aveau pe nimeni la îndemînă. Singurii care se organizaseră erau, bineînțeles, cei din Partidul Comunist. Asta am aflat-o cînd m-am întors eu la București, cam două săptămîni mai tîrziu. Că Bodnăraș cu echipa lui l-au luat pe Antonescu și l-au dus arestat la o adresă care se chema Vatra Luminoasă... Era acolo casa lor, sediul partidului, și, după aia, cînd au sosit rușii, l-au dat unui general rus, care l-a luat la Moscova, lîngă Moscova...

— L-au predat.

— L-au predat repede. Așa că eu eram la sute de kilometri de București și nici nu am aflat de asta decît cînd m-am întors. Pe urmă am auzit că eu l-aș fi predat rușilor. Asta nu e adevărat.

— Spuneți-mi, credeți că mai poate rămîne 23 august ziua națională a României?

— Eu cred că s-a exagerat enorm în chestiunea asta. Nu e o sărbătoare națională. A fost, cum să spun, un act politic...

Bine, ei, comunistii, și-au luat totul în spinare, ca și cum ei au făcut totul, și de-aia au făcut ziua națională. De fapt a fost un act politic, cum au fost atitea altele în țară la noi. Dar nu s-a făcut niciodată zi națională din asta...

— Spuneți-mi, Majestate, în perioada '44-'47, au existat momente care să vă prevestească finalul din '47, adică abdicarea?

— Asta a fost o perioadă foarte tristă de fapt... Flîndcă noi...

— Numai pentru dumneavoastră, sau pentru istoria României?

— Nu, pentru toți. Flîndcă noi aveam mari speranțe... Molotov a declarat în mai

multe rînduri că ei nu rîvnesc la schimbări de regimuri, că respectă independența și toate...

— Declarațiile oficiale...

— Palavrele astea care le-au spus, fiind că erau împreună cu englezii americani, noi am avut o oarecare încredere în acest lucru.

— Deci erau declarații oficiale...

— Da, nu numai asta, dar bombările americane care treceau peste mările hirtii cu declarații ale lui Molotov. Cu alte cuvinte, asta însemna pentru că ei acceptau și că își luau oarecare pîndere.

— Deci ați fost asigurați că nu se petrece în România nici o schimbare lîtită.

— Asta au declarat de mai multe Bine, rezultatul este cel pe care îl văd. Dacă nu ar fi fost armata sovietică, că n-ar fi existat ceea ce a urmat.

— Și primele alegeri, după '44, în România...

— Asta a fost în '46. Au fost, dacă se poate spune, falsificate, dar în sens cu totul diferit decît se înțelegea obicei prin falsificare. Flîndcă ei au gătit deja cutiile cu voturile înainte ieșit între 80-85% țărăniștii cu libere, și, a doua zi, cînd s-au numărat voturile, au ieșit exact pe dos, 90% pe comunisti. Flîndcă noaptea ei au cutiile și le-au schimbat.

— Spuneți-mi, Majestate, cum de nimeni nu i-a sărărit penibilă pota asta ca de la 400 de membri ai Partidului Comunist Român să ajungi la o asemenea „victorie”?

— Asta a fost din cauza armatei victioce.

Constantin Brancovan: — Majestate, poate povestiți întîvederea cu Vișinski...

— Da, a fost în martie '45. Vișinski fusese de vreo patru ori înainte, de fel de invenții. Vorbea de manifeste și greve, dar astea erau organizate de tre el cu Partidul Comunist ca să să-mi probeze mie că situația în România este un pericol pentru frontul nostru. Erau povești, pentru că pe vremea aceea, în martie '45, frontul era trecut în Ungaria, mult departe, erau invenții ca să răstoarne tot ce verne, unul după altul. În martie, Vișinski a venit să protesteze că este o situație inadmisibilă și că trebuie schimbarea guvernului. În fine — m-a lăsat cîteva am început consultațiile, cum trebuia să facă în mod constituțional. Pe urmă s-a enervat, fiindcă nu mergea tul de repede și atunci mi-a spus consideră că singura persoană de care dădere pentru ruși este Groza. Și eu i-am spus atunci că astea nu sint lucruri care se pot face așa. Eu trebuie să i-o anumită procedură constituțională discutat cu el, pînă la urmă s-a suit a bătut cu pumnul în masă și cînd a cat a trîntit ușa așa de tare, încît a pat zidul.

— Unde? Zidul de unde?

— Din biroul meu. Nu că ar fi numai așa. A crăpat zidul.

— Ca la un cutremur... Spuneți-mi de ce credeți că s-a oprit asupra lui Groza? Ce date prezenta Groza în ziua...

— Asta e un lucru pe care nu-l nîci pînă astăzi. Da. Dar cum obicei era de a avea pe cineva la mînă cu o ce anume?, asta nu știu. El, în orice Groza, era mare proprietar la Dew l-am cunoscut.

— Da, el avea acțiuni, proprietăți...

— ...Avea și-n afaceri. Si una sau Oricum, o fi avut el ceva! Asta nu Dar îmi inchipui. Și-atunci, iar am versat pe cît se poate. Și pînă la n-am avut încotro, fiindcă a sosit a linovski, președintele Comisiei de tîțiu. A doua zi a scos tancurile r armata a început să facă o gramă demonstrații împreună cu comunistii arăta clar că dacă nu se face ce ei, urma să ocupe complet țara. înălture orice guvern. Atunci n-am încotro și a trebuit să-l numesc pe Așa s-a întîmplat.

Constantin Brancovan: — Si a greva regală.

— Asta s-a întîmplat mai tîrziu, martie a fost Groza numit. Către tot '45, Anglia și America au făcut clarate oficiale, cum că nu vor fi un tratat de pace cu România, atîtă cit guvernul nu este reprezentativ, că guvernul Groza nu era nici de tîc, nici reprezentativ. Asta mi-a ocazie să încerc să fac ceva și atunci luat pe Groza, l-am spus despre ce ba și el a spus c-astea-s nimicuri, sint glume. I-am spus că bine, pe o fi glume, dar pentru mine-i foarte rios. I-am cerut să-și dea demisia să-mi faciliteze facerea unui guvern.

— Reprezentativ, și care să fie nescut.

— Si el a refuzat net. Asta seamă punct de vedere constituțional, conflict direct între mine și națiunile se poate spune așa. Apoi am făcut cument în care am explicat exact mea. Am trimis două copii din el, americani și unul la englezi, și l-a



Pașaportul de la plecarea din țară

A ADEVĂRUL

mat pe generalul rus, care era Susaikov atunci, era sub Malinovski, i-am dat hirtie în mână și i-am explicat exact despre ce era vorba. S-a cam albit la față când a văzut asta. A plecat foarte supărat. A doua zi a cerut să mă vadă din nou și atunci a spus că ce s-a făcut este un act inamical, ostil față de Uniunea Sovietică, și că trebuie imediat să retrag această hirtie-document și să pedepsesc pe cel responsabil pentru a o fi dat americanilor și englezilor.

— Or, responsabil erai dumneavoastră...

— Și atunci am spus, zic, eu l-am trimis, și, dacă-i considerat ca un act ostil Uniunii Sovietice, imi, pare, foarte rău, da, asta este, așa e situația, zic. Furios, a plecat înapoi. Asta se întâmpla, mi se pare, în 21—22 august '45. Iar a cerut să mă vadă și a spus că la 23 august se făcea prima mare manifestație și că trebuie să vin acolo. Zic, imi pare foarte rău, dar nu vin unde este guvernul... Din cauza asta. Și atunci am decis să plec la Sinaia, și n-am mai avut absolut nimic de-a face cu guvernul. N-am mai semnat nici un decret, din august până-n ianuarie. Asta e ceea ce se numește greva regală.

— Cine a fost alături de dumneavoastră în această perioadă?

— Cei cu care mă consultam erau, bineînțeles, Titel Petrescu, Pătrășcanu, Maniu, Brătianu, plus alte persoane în afara partidelor. Cred că erau vreun grup de zece, așa ceva, în total.

— Și cei mai apropiați de dumneavoastră...

— Erau secretarul meu particular și mareșalul curții. Pe secretarul meu îl cheama Mircea Ioanțu, care mai trăiește încă. Mareșalul Negel a murit de mult.

— E vorba de Dimitrie D. Negel, pe care generalul Constantin Sănătescu l-a numit ministru secretar de stat la Departamentul Agriculturii și Domeniilor?

— Da. Erau și aghiotoni acolo, dar ei nu erau direct implicați. Asta e, e foarte pe scurt.

— Cum a fost „organizată” plecarea dumneavoastră din țară? În toată propaganda antimonarhică plecarea dumneavoastră a fost asociată cu o golire de bunuri a țării. Știu că sint calomnii. Puteam avea acum o informație adevărată.

— O organizare propriu-zisă, nu știu. S-a ocupat cineva din palat. Noi aveam, la toți șefii de stat din toată lumea, câte un vagon sau două care erau la dispoziție. S-a format un tren cu aceste câteva vagoane. Dar, după ce m-au forțat să înmenez acest act, m-am întors la Sinaia să ne facem bagajele. Și ei aveau o comisie, ei au organizat-o toată înainte. Când noi am sosit la Sinaia era deja o comisie dar nu de anchetă ci de control. Și mama mea, care-și făcea bagajele, umbra prin odată să-și ia lucrurile. Avea pe unul sau doi care îmi umblau după ea și n-au lăsat-o să ia nici o ținută de pe masă. Strict hainele noastre și câteva alte mici lucruri absolut particulare. Și cu toate astea m-au lăsat să iau patru mașini, dar toate bagajele au fost scotocite de ei. Au făcut inventarul. Cum să plecăm cu aur, cu monezi, cu covoare, cu nu știu mai ce? Cum era să fac asta cu comisia în casă. Le conștinea lor să spuie, să inventeze lucruri din astea. Și am plecat în seara zilei de 1 ianuarie, din gară de la Sinaia. Asta a fost, pe scurt, numai...

— Povestiți. Care e ultima imagine de care ați avut-o, plecând din țară...

— Da, m-a întrebât mai multă lume care a fost ultima impresie a mea când am plecat. Când am traversat din gară, la Sinaia, până la vagon, erau un număr de ofițeri puși acolo cu spatele întors spre noi. Așa, între două linii. Și când m-am urcat în vagon m-am uitat înapoi, la unul dintre ei care și-a întors capul puțin, și vedeam că plîngea ca un copil. Asta-i ultimul lucru pe care l-am văzut.

Sintem așa de răspîndiți în lume noi, românii

— Ce s-a întâmplat după această plecare forțată?

— În Elveția ne-am stabilit de-abia în '56. Atunci, în '48, noi am sosit direct Lausanne unde am stat vreo lună jumătate. Am pregătit drumul în America pentru a explica toată situația de la noi.

— Elveția n-am putut să vorbesc deloc, fiindcă aici există sistemul lor de neutilitate unde te roagă totdeauna, niciodată să nu scoți un cuvînt politic. Așa că primul loc unde am putut face o declarație oficială, de ce s-a întâmplat și cum s-a întâmplat, a fost la Londra, în martie '48, și după aceea la New-York. Apoi m-am întors aici. Mama mea avea o casă, la Florența, în Italia. O avea deja din 1932, așa că am putut sta cu ea. Noi am deja logodiți din decembrie. Ne-am căsătorit în iunie, la Atena, și după aceea la făcut naveta timp de un an și jumătate între Florența și Copenhaga, fiindcă mama mea e daneză. După aceea ne-am mutat în Anglia unde aveam o mică mîdină de zarzavaturi, aveam găini și

asta produceam noi înșine ca să putem trăi. Vindeam ouăle... Și în '55 am întîlnit un industriaș american în aeronautică, în aviație. Eu deja eram pilot din '43. Am vorbit despre asta și-atunci mi-a spus să vin aici în Elveția să lucrez cu el în aviație. Și a deschis un fel de atelier la aeroport, pentru reparații și montaje de instrumente speciale. M-a rugat să lucrez cu el și am venit aici în '56 pentru asta. Și am rămas în Elveția de atunci. Prea ușor nu a fost să ne reciclăm viața noastră. Bineînțeles fiindcă a trebuit să luăm totul de la început, de la zero. Mama a plecat înapoi în America în 1937, la sfîrșitul lui '57. Cu o echipă am făcut o mică societate de electronică și mase plastice. A durat puțini ani. Concurența era mult prea mare și nu erau bani. Așa c-a trebuit să oprim. Și pe urmă mi s-a propus să devin agent de bursă (ride), ceea ce nu era deloc în spiritul meu, dar n-aveam ce face, fiindcă fără bani nu puteam trăi. Aveam copii de crescut, de ținut în școală. Aveam și una și alta... Așa că a trebuit să fac cursuri pentru asta și la New-York. Cam asta a fost pînă la urmă.

— Știm că n-ați rămas nici o clipă străin de lucrurile care s-au întîmplat, după '47 în România. Ați luat de foarte multe ori atitudine. Cum v-ați înțeles, cum ați colaborat cu românii aflați în exil?

— Am avut legături continue. Sintem așa de răspîndiți în toată lumea noi, românii, din Australia în Noua Zeelandă, pînă în America. Cei de pe aici i-am văzut pe cît se poate. În Anglia i-am văzut pe români. Am avut legături cu ei. La început, în '48 s-a format un Comitet Național Român în America. El era bazat pe partidele politice dar erau și o serie de oameni independenți. Eram vreo doisprezece la început. Bătrîni, unii s-au dus. Atunci cine a putut să iasă a ieșit. Incet, incet, s-a micșorat numărul. Comitetul Național Român a fost ajutat de către americani la început. Pe urmă s-au tăiat toate fondurile și așa a dispărut...

— Despre cine ați vrea să vorbiți din trei aceste persoane?

— Întîi președintele acestui comitet era generalul Rădescu. După aceea s-a retras și am numit pe Vișolanu care mai trăiește și acum. El de fapt era ministru de externe tocmai cînd Vișinski l-a făcut toate acele lucruri cu noi, despre care v-am vorbit doar în treacăt.

„Și liniștea și stabilitatea au nevoie de adevăr”

— Există personalități în exilul românesc. Cum s-au remarcat? Unii spun că au făcut foarte mult pentru români. Alții, dimpotrivă. I-ați cunoscut pe domnul Rațiu, pe domnul Radu Cîmpeanu.

— Au fost mai multe organizații românești. Nu toți se înțelegeau foarte bine între ei. Eu am refuzat net să mă amestec în treburile lor interne. Cu toate că toți aveau aceeași idee în cap: să sprijine interesul țării și eliberarea țării, politicienii cum sint, trageau fiecare în direcția lor și în treburile astea eu nu m-am băgat. S-a făcut un Consiliu Național Român mulți ani mai tirziu. Trebuie să fie acum vreo 10—12 ani cu Penescu, în care erau și Radu Cîmpeanu, erau alți liberali, alți țărăniști, erau și din alte partide... Au fost aicea la mine vreo zece-douăsprezece persoane. I-am văzut. N-am refuzat niciodată să văd pe oricine care vroia să mă vadă. Aici a fost o neînțelegere sau a apărut o idee pe care eu n-o înțeleg nici pînă astăzi. Radu Cîmpeanu, cumva, a avut impresia că eu am vrut să-l țin deoparte, la distanță. Și asta-i absolut neadevărat. Fiindcă ceilalți care fuseseră aici din cînd în cînd au venit să mă vadă. Cîmpeanu niciodată. Probabil că aștepta ca eu să-l chem. Dar nu aveam nimic special să-i comunic. Nici celorlalți. Ei veneau să-mi spuie ce făceau.

— Există oameni care trăiesc acut un soi de sentiment al frontierelor. Ei ți văd diferit pe românii din țară și pe românii din exil. Fac distincții chiar ostile între autohtoni și străini.

— Un român adevărat nu-și pierde conștiința țării sale. Oriunde ar fi.

— Ce știți acum despre România, după decembrie?

— Din cite se poate afla, în orice caz, situația economică este dezastruoasă, este la pămînt. Asta-i una. Situația morală din țară iarăși este grav atînsă, e rea. Demnitățile umane, multe dintre ele, cred că au dispărut. Cu greutățile avute în ultimii patruzeci și ceva de ani, săracii oameni au trebuit să trăiască așa cum au putut. Nu totdeauna poate cum trebuia, dar a fost greu. E greu să știm de unde să începem. Eu aș vrea să văd, întîi de toate, ca oamenii să-și capete încrederea în ei înșiși, să se dezbrace puțin de frica asta din ultimii ani. Știu,



e ușor de spus dar e tare greu de făcut. Dar, un efort poate c-ar trebui cumva făcut. De politică propriu-zis este foarte prematur acum să ne ocupăm. Fiindcă avem alte probleme mult mai grave. Economia. Și, cum am spus, trebuie stabilitate în țară, liniște ca să putem să începem să ne punem pe picioare din nou. Și liniștea și stabilitatea au nevoie de adevăr. Oamenii trebuie să fie informați, să afle tot ce n-au avut voie să știe. Românii trebuie să cunoască adevărul.

— Credeți că ar mai putea fi posibilă, acum, reactivarea monarhiei în România?

— Aceasta este o problemă, o întrebare pe care trebuie să și-o pună poporul român, de fapt. Eu? ! Eu știu ce am făcut noi și familia noastră în țară, pentru țară. Asta o știm noi, dar poporul nu știe, cei de acum, majoritatea nu știu. Din acei cițiva tineri care au fost aici să mă vadă, ei mi-au spus în repetate rînduri că vor să știe adevărul și asupra mea și adevărul istoriei care a fost șters. Aici este un lucru foarte important. Mulți vorbesc de monarhie constituțională, că e o chestiune veche, că nu putem să ne întorcem înapoi. Bun. Dar eu spun că o țară fără un trecut nu poate să aibă un viitor. Spunem că facem așa și așa de azi înainte, dar pe ce bază? dacă nu știm ce a fost. Nu e vorba aici de a merge înapoi. E vorba de a merge înainte, dar bazați pe ceva.

— Și chiar dacă renunți la o formă, trebuie să știi ce-a reprezentat ea.

— Da. Eu cred că dacă în mod cinstit oamenii ar afla exact cum a fost istoria noastră cred că este o șansă pentru monarhia constituțională.

— La București le-am văzut la Grupul pentru Dialog Social pe două din fiicele dumneavoastră. A fost o convorbire. A fost de fapt prima întîlnire cu cineva din familia dumneavoastră. Vorbiți-mi puțin despre familie...

— Nu mai e decît o mătușă a mea, Principesa Ileana, care trăiește în America. E la o mănăstire. E maică stareță acum. E sora mai tină a tatălui meu. Noi avem cinci fete. Sintem șapte în familie, deși nu ne-ați întîlnit decît pe noi doi aici, la Versoix.

— Și cum s-ar rezolva problema monarhiei?

— Nu sint eu care ar trebui să spun dacă să fie sau să nu fie monarhie. Numai că dacă este vorba să-nțrebăm oamenii dacă vor monarhie sau republică, sau cum o fi, în concepția mea, într-un sistem democratic, nu se poate cere oamenilor să reflecteze asupra anumitor chestiuni dacă nu sint complet informați. Or, dacă-i întreb... Oare știu? Oare vor ști? Ce spun ei? Poți să știi ceva, așa în vînt? Dacă-i vorba așa. Ori toate acestea cer un anumit timp. Absența informației nu se rezolvă ușor. În ce privește funcționarea monarhiei... Pe de-o parte este monarhul constituțional. El este garantul Constituției, el veghează liniștea în țară. E arbitru peste toate fracțiunile politice, prin neamestec total în interiorul acestor partide. E un arbitru cum a fost în trecut la noi și se vede în celelalte familii regale. Apoi membrii familiilor regale... Au fiecare, în parte, nu misiuni, asta e spus cam mult, dar femeile din familiile regale se ocupă, de regulă, fie de Crucea Roșie, fie de spitale, fie de copii. Ele nu fac politică. Asta se vede în toate țările. Rolul lor e mai mult din punct de vedere uman. Arbitrul depinde de situație cîteodată. Uneori trebuie să ia fluierul și să sufle... Nu-i un motiv pentru a abuza de

anumite lucruri. Și garantul Constituției, scrie foarte clar acolo care sint îndatoririle lui. Prea multă lume vorbește mereu de prerogative și de drepturi. Sint mult mai multe îndatoririle decît acestea.

Constantin Brancovan: — Majestate, e adevărat că după sosirea regelui Carol I nu mai erau oficiale titlurile de noblețe, în România, decît în cadrul familiei regale?

— Bine, asta venea din cauza situației din vechile Principate. Domnii nu erau ereditari, erau aleși. Și după aceea, cînd a venit Cuza, colonelul Cuza, Principe al celor două Principate, familiile, unele dintre familii (boieresti) au început să se ciorovăiască între ele. Atunci nu se mai putea face nimic. Și de aceea oamenii noștri înțelepți de atunci, politicieni și alții, au hotărît să se termine cu sistemul asta. Și de aceea l-au ales pe Carol I, întîi ca principe domnitor, apoi ca rege, să se termine cu lucrurile astea. El a modernizat țara românească și a dat o direcție pe care am încercat toți s-o păstrăm pînă ce s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Asta-i baza.

— Cit credeți că mai este valabil din Noua Constituțiune promulgată cu decretul regal Nr. 1360 din 28 martie 1923?

— În 1923, cînd a fost comandată Constituția de către regele țării, din interior a fost criticată aspru atunci, că ar fi mult prea liberală. Asta în 1923. Dacă cineva vrea s-o citească bine, atent, va găsi în acest text, încă de pe atunci, toate lucrurile despre care se vorbește astăzi, drepturile de bază ale oamenilor, ale femeilor, Chestiunea cu Constituția, chestiunea cu monarhia constituțională, și una și ala, asta așa cum am spus, tinerii de astăzi și oamenii nu știu mare lucru. Eu evit să insist prea mult să vorbesc despre lucrurile astea pentru că se poate înțelege greșit că vreau eu să mă impun. Asta, în mod absolut, nu-i adevărat. Totuși oamenii trebuie să știe cumva ca să poată să-și facă o idee.

— Sinteți susținut, și în ce măsură, de casele regale din Europa și din lume?

— Din punct de vedere moral, sigur, pentru că sintem toți rude, veri.

— Numai moral?

— Da. Altfel nu. Asta nici înainte. În fine ar fi fost nevoie în timp de multe. Dar n-a existat nici un fel de ajutor. De la nimeni. Nu. Trebuia să ne descurcăm singuri. În fine, dacă e să mă refer la ce s-a întîmplat doar cu mine după '47, imediat mama mea, soacra mea ne-au ajutat pentru anumite volajuri. Dar nu puteau nici ele. Ceilalți, nu.

„Cum poți despăgubi moral, sufletește, un întreg popor”

— Din nou o întrebare mai generală. Răsturnările de valori materiale, spirituale, morale din ultimele decenții sint cunoscute. După decembrie s-a tot vehiculat ideea că vor fi despăgubiți cei ce au suferit. În acest context, sint oameni care se întrebă. Bine dar ce pretenții ar putea să aibă regele... Cam ce ar revendica?

— Tocmai. Nu vreau să fiu înțeles greșit. Eu nu revendic nimic. Fiindcă o confiscare de felul asta este ilegală. Și

Convorbire realizată de Doina Uricariu

(Continuare în pagina 14)

„Românii trebuie să cunoască adevărul”

(Urmare din pagina 13)

În Constituția noastră confiscarea era strict interzisă. Așa că, de fapt, nu numai eu dar toți, toți cei cărora le-au fost confiscate lucrurile sunt de drept proprietari acestor lucruri. Dar în București s-a dăruit jumătate din oraș. Proprietățile acestea nu mai există. E cumplit. Apoi cele ce nu s-au distrus au fost cumpărate de alții. Aici apar probleme foarte complicate. Și aplicarea legii, căile ce trebuie găsite pentru a-i despăgubi pe oameni presupun un discernământ fără greș. Multe proprietăți nu mai există. Aplicarea trebuie văzută încet, cum e posibilă, dar pentru mine principiul trebuie repus în vigoare: proprietatea particulară, fie la țară, pământ și celelalte forme de proprietate, acestea trebuie respectate. Apoi această aplicare necesită timp. Apoi cum poți despăgubi moral, sufletește un întreg popor care a suferit de decenii atâtea pierderi. Nu doar materiale. Rude dispărute în puscărie. În lagăre de muncă, la canal, generații distruse profesional, spiritual, biologic. Ce să facem cu milioanele de oameni cărora li s-a smuls dreptul de a fi oameni. Căror li s-au batjocorit bunurile minții. Oamenilor li s-au furat nu numai milioanele de muncă: vitele, caii, plugurile... Le-a fost interzisă credința. Cu ce alte valori să fie despăgubite valorile care au fost călcate în picioare. Cum să despăgubești pe toți românii, pe toți oamenii care au rămas în țară și cărora le-a fost confiscată cea mai importantă avere: aceea de a fi oameni liberi.

— În ce împrejurări dură venirea lui Ceaușescu la putere, după 1965, ați simțit că țara traversează momente foarte grele, și că trebuie să interveniți împotriva dictaturii.

— Din '48 am făcut asta. Fără încetare. Nu doar după venirea la putere a lui Ceaușescu. Fără încetare am intervenit din '48. Aici e din nou un lucru unde nu se spune adevărul deosebi mine pentru că se spune că n-am făcut nimic timp de 40 de ani pentru țară. C-am stat tăcut și nu știu cum. Fals. Adevărul este că a mea a fost din cauza, cum să-i spun, atitudinii internaționale. Nu voiai să auză. Nu-i interesa. Cum se spune, ru-i mai surd cel care nu vrea să audă. Ori asta s-a întâmplat timp de treizeci și ceva de ani. În fiecare an eu am vorbit la radio, la B.B.C. și la „Europa liberă”. La un moment dat și B.B.C.-ul și „Europa liberă” n-au mai vrut să dea vocea mea când au fost o serie de presiuni de amenințare cu rușii, cu nu știu eu mai cine, așa-zisa coexistență pașnică așa cum se spune. Și atunci am auzit cu mare mîhnire că cei din țară au zis sau au avut impresia, că eu n-am vrut să vorbesc țării. Or, realitatea a fost că ei nu au vrut să mă dea pe post. „Europa liberă” a încercat să mă dea din nou imediat după ce a venit Președintele Băseanu. Atunci am fost din nou mine din nou ca să le dau mesaje. Și asta a durat încă ani. Bineînțeles acum și mai mult. Presa nu a vrut...

— Constantin Brăncuș: — Sunteți re. Majestate. Avem o colecție întreagă care cuprinde tot ce ați spus, tot ce ați trimis, scrisori, corespondență, telegame în Națiunile Unite, la Drepturile omului.

— Eu mai am un document important. Fiindcă în ianuarie '45 de la i-am scris președintelui Roosevelt, sub semnătura mea, o scrisoare. Am copiat aici. Și i-am trimis un document de vreo treizeci și ceva de pagini unde-i explicam ce se întâmpla în țară, după numai câteva luni de la venirea lui Ceaușescu. Or, asta a fost un mit foarte prost în America. Am o scrisoare aici de la ministrul american de externe de atunci în care spune că nu trebuie să mi se răspundă. Fiindcă asta strică treburile lor cu aranjamentele cu rușii, iar eu au de gând să facă nu știu ce cu România...

— Nu s-a fi întâmplat în România ceea ce s-a întâmplat dacă n-ar fi fost atât de izolat din exterior, mă gîndesc și la ultimele două decenii. Contextul internațional...

— Din cite se spune, Churchill cînd a propus aceste „tăieturi” în Europa de Est, procentele acestea pe care le cunoașteți, intenția lui a fost ca aceste lucruri să fie aplicate doar pînă la sfîrșitul războiului. Numai. Adică vreo șase luni. Nu mai mult. Or, cum îi știm noi peăștia ei nu s-au oprit. Ci dimpotrivă. Au lăsat lucrurile să meargă așa ca și cum erau definitive... Dacă respectau chiar aranjamentele de la Ialta, dacă aliații ar fi insistat asupra diverselor puncte, poate că ar fi fost puțin altfel. Dar ei au subscris la un anumit lucru care mi se pare nu prea moral. Sumeau că în țările unde este ocupația armată sovietică, aceștia, respectiv rușii, fac cum vor, cum au făcut ei în Italia așa au făcut rușii la noi. De aceea n-au vrut să se bage, să se amestece în problemele acestea... la noi.

— V-aș ruga să ne întorcem la o întrebare dinainte. Care-au fost pentru dumneavoastră momentele cele mai grele pentru România, după instalarea lui Ceaușescu. Și cînd ați intervenit. Cîteva exemple...

— În anii lui Ceaușescu totul a devenit din ce în ce mai greu, bineînțeles. Dar pentru mine totul era la fel de greu, de rău, de tragic nu numai din '65 încoace... Ci începînd cu anul '45. Gravitatea situației, sistemul e același. Fiindcă aici fac mulți confuzie. Nu știu dacă și în țară. Dar eu am constatat în afară

El se leagă doar de ultimii 24—25 de ani ai lui Ceaușescu.

— E adevărat. Dar în țară oamenii cei mai lucizi vorbesc despre ultimele 4—5 decenii.

— Or, este sistemul care contează. Dacă n-ar fi fost sistemul un Ceaușescu nu putea să existe. Asta-i baza. Comunismul... Deci numai comunismul putea să creeze un asemenea exponent. Numai comunismul și extremele dreptei și de stînga. Tot acolo ajung. Ar fi de vorbit zile întregi. Gîndul meu pentru țara românească în special cuprinde 2—3 lucruri foarte precise. Întîi de toate admirația mea pentru tinerii care au făcut tot ce au făcut. Iar tinerii noștri asta-i viitorul țării. Pe urmă armata. De fapt tot tinerii sînt și ei, mulți din ei vin de la țară. Mulți erau studenți. Tinerii. Sînt oameni de toate vîrstele care au dovedit că în țara românească. S-au bătut și ei. Acesta e un lucru foarte important. Pe urmă va trebui să se încerce să se creeze, să existe o omenie între oameni. Fiindcă asta lipsește acum. Eu știu cum era înainte, cînd noi puteam intra în orice casă, a oricărui țărăn, pe neașteptate, fără nici un regiment de pază în jur. Vorbeam. Vedeam păsurile lor sau stam de vorbă chiar fără pășuri... Asta nu cred că s-a mai întâmplat acum. Și asta se făcea oriunde umblam prin țară.

— În toată această perioadă din cultura română ce personalități v-au fost apropiate.

— Pentru mine sînt mari personalități Eugen Ionescu, Caracian. Acesta era un scriitor pe care l-am prețuit. Firește sînt mai mulți, cu mult mai mulți. Dar eu m-aș opri la aceste prime două nume de care mi-am amintit dintre contemporani. Dintre clasici, dintre valorile clasice, Eminescu, el a scris într-o limbă românească splendidă. N-aș vrea să dau o listă de clasici. E ca și cum ne-am uita pe un manual bun de literatură română. Un manual de pe vremuri... Sînt mulți foarte mulți. În muzică, Enescu, bineînțeles, el este principalul compozitor care-i cunoscut peste tot. Dar sînt mult mai mulți.

„Ceea ce au făcut tinerii pentru descătușarea țării nu trebuie niciodată uitat”

— Ați avut o viză de călătorie în România pentru 30 de zile. Emisă la 5 aprilie la Berna. Deci exact acum o lună Viza nr 48899. Ce era, ce zone din România ați fi vrut să vedeți, să revedeți?

— Timișoara în primul rînd pentru că este un oraș simbol. Timișoara pentru că acolo s-a aprins scînteia libertății. Ceea ce au făcut tinerii pentru descătușarea țării nu trebuie niciodată uitat. Faptul că tinerii au fost în primele rînduri e mai mult decît o speranță pentru România. Unii dintre ei aproape că mai erau copii. La Timișoara, deci. Aș fi vrut să merg, aș fi mers la Horezu. Iar după întoarcerea la București aș fi vrut să merg și la Cîmpulung. Aș fi vrut să așez luminări. M-aș fi întors în România pentru două învieri...

— Și legat de retragerea vizei?

— Mie mi s-a spus să țin sub tăcere toată chestiunea asta, fiindcă dacă nu, guvernul va fi obligat să dea explicații. Or, eu n-am spus nimic și dintr-o dată România a spus. Asta m-a obligat și pe mine să intervin, să spun cum s-au petrecut lucrurile.

— Da' cine v-a comunicat?

— Cel de aliea, de la Ambasadă. A fost trimis de către guvern.

— Ambasadorul?

— Nu, nu era ambasadorul. Însărcinatul cu afacerile externe... Fiindcă ambasadorul era plecat.

— Cum se numește?

— Iordache. Acuma a fost numit ambasador la Ankara. Nu știu cine îl va înlocui... Pe urmă au făcut un mic șantaj într-un anumit sens. Poate-ați văzut că Frederic Mitterand... El a făcut un program cu noi aici. Un program de două ore. A trecut în revistă o grămadă de probleme și el l-a dat la televiziunea românească la București și de-atunci nu s-a mai auzit de el. Zăce prin vreun sear, pe undeva... Și în acel zis șantaj a fost că dacă eu renunț de bună voie la o mearg în România ei dau o parte din asta la televiziune. Astăzi nu sînt alături. Acuma trebuie să vedem ce se întâmplă cu alegerile, întîi de toate. De fapt, eu găsesc că să mă întorc în țară e treaba mea. Eu trebuie să decid cînd și cum și unde. Nu trebuie să-mi spună altcineva cum să fac și ce să fac, la mine acasă. Asta mi se pare puțin deplasat.

— De vreme ce orice cetățean poate să vină...

— Tocmai. Și pe urmă. În plus de asta, sînt atîta români în afară care-au trebuit să devină cetățenii țărilor respective ca să poată să trăiască. Au pașapoarte lor. Toți aceștia pot să se întoarcă... Există o declarație oficială în acest sens. Au dreptul. Or, mie nu mi s-a dat voie. De ce? Apoi lucrul acesta contrazice și altceva. Pentru că și Brucan, se pare, și unul sau altul, mi se pare că și Radu Cîmpeanu, la un moment dat, au spus că eu nu sînt nimica, că sînt un simplu ce-

tățean, or din dorința mea de a veni în România s-a făcut un întreg scandal. Sau sînt cineva care nu contează deloc, sau sînt... Ar trebui să se decidă ei, cum vine asta. Or, dacă le era frică c-o să vie o grămadă de lume în jurul meu înseamnă că e vorba de altceva decît de un simplu cetățean. Așa mi se pare mie (ride). În fine. Aș vrea să spun, că nu vreau să-mi suflu-n trimbița mea, cum se spune. Dar totuși cred că oamenii noștri trebuie să știe adevărul. Din păcate nu mai sînt cărți adevărate de istorie. Sau vor fi citeva. Ascunse. Nu știu. Apoi am văzut una din știrile care s-au dat cînd s-a anunțat că vin acolo... A fost întrebare cineva pe stradă, un băiat tînăr, și el a spus: că dacă vine acum la noi poate în fine c-o să știm adevărul... Și-i adevărat. Asta este. Eu am spus, vreau să-mi păstrez independența mea, cînd vin acolo, libertatea de acțiune. Nu umblu după nimeni, iar cine vrea să vie să mă vadă îl văd. Asta a fost orientarea mea de bază, dorința mea principală.

— Iar din punctul dv. de vedere ați avea în România securitatea asigurată, deci nu vă temeți. Vorbesc în absolut. Sigur că poate interveni imprevizibilul.

— Eu aș crede că dacă ar fi numai chestiunea populației, în general, nu ar fi nici un pericol. Dar cine știe... organizează aștia ceva. Asta da. Dar atunci, ca să-mi dea mie pază contra oamenilor lor, asta mi se pare iarăși curios.

— Care a fost primul sentiment pe care l-ați avut cînd ați auzit de evenimentele din România. Ați auzit chiar atunci de Timișoara?

— Da, desigur, pentru că stăteam la radio și apoi la televiziune. A fost un miracol... Dar nu eram uimiți, pentru că ceva trebuia să se întâmple. Asta-i sigur. Dar cum s-a întâmplat, și așa de repede, și așa de violent, ne-a luat puțin prin surprindere. Cred că și pe cei din București, din țară. Și a fost într-adevăr ceva minunat, putem spune asta. Din păcate au fost prea multe victime. E adevărat că s-a exagerat cu numărul lor la un moment dat. Pe urmă s-a revenit cu precizări, corectări ale cifrelor... O să mai descoperim lucruri noi, probabil, cu timpul. În Timișoara a început de fapt din cauza lui Tokes. Ca scînteia, ca să spun. Dar ce e foarte important de înțeles este că s-au alăturat toți românii, de partea lui... Au venit și gvații. Toți au făcut tot. Așa că asta dovedește totuși că așa-zisele „lucruri” între unguri și noi nu sînt chiar cum se spuneau sau se spune. Problemele pe care le-am avut noi cu ei în trecut le știe toată lumea... Dar nu-i un motiv să se facă ceea ce s-a întâmplat la Timișoara. Apărarea persoanei era un lucru garantat înainte, libertatea totală. Ei erau cetățeni români și aveau aceleași drepturi și aceleași drepturi ca și noi toți, fără nici o diferență. Și-n școala mea din dosul palatului erau de toate naționalitățile. Unul dintre băieții era secui. Altul era sas. Așa că la noi nu se făcea distincție, nu se făceau diferențe. Toți erau români și erau băieți de familie mai bune, cum se spune, alții de industriști, era unul băiatul unui mecanic de locomotivă, un altul din Banat era simplu țărăn, altul din Moldova. Așa că am trăit din copilărie cu toții. Fără aceste diferențe. Și copilăria nu și-o poate uita nimeni.

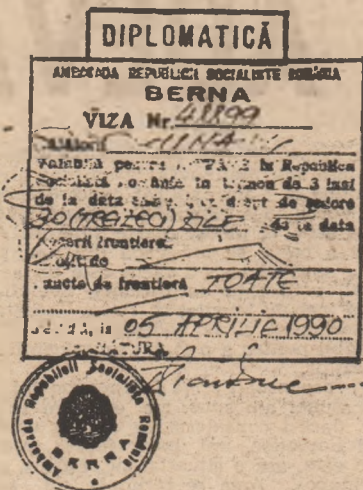
„Vocea poporului, a românilor e mai importantă decît vocea politicianilor”

— Sar de la una la alta. Dar pînă să realizăm cartea pe care mi-ați promis-o de convorbiri am dori să știm atît de multe... Legat de privatizare...

— Pentru mine e un lucru foarte important. Privatizarea este un lucru esențial pentru România. V-am vorbit despre cit de importantă e acum redresarea economiei. S-a văzut că în toate țările unde socialiștii au naționalizat totul n-a mai rămas nici un fel de concurență. Statul face cum vrea. Pierde bani. Face banii. Lucrul asta pare să nu conteze pentru ei. Dacă se privatizează, cel puțin va fi o tragere de inimă pentru a lucra și a face totul bine. Cine nu lucrează dispare de la sine. Or, asta mi se pare important. Trebuie să fim atenți însă la prejudecățile oamenilor. S-a băgat în capul muncitorilor că dacă-i privatizare or să-și piardă toți lucrul, o să fie șomaj. Lucrurile nu trebuie înțelese de loc așa. Sînt industrii făcute de Ceaușescu despre care știm că sînt complet falimentare. Pe stat îl costă mai mult ca să le ție acolo decît să le închidă. Dar pentru mine baza țării este țărănul și pămîntul. Ceaușescu din cite am văzut i-a scos de pe pămînt și i-a băgat în fabrici ca să-i „controleze”. Eu tare aș vrea să văd oamenii întorcîndu-se la pămînt fiindcă acolo-i avuția. Noi chiar în timpul războiului produceam atîta mîncare că nu știam ce face cu ea. Cu toate că nemții luau. Eu personal sînt foarte legat de pămînt deși noi n-am avut niciodată pămînt, familia, cum s-ar spune.

— Acum aș vrea să vă întreb despre Biserică.

— Aici a fost o mare durere, fiindcă în timpurile noastre din trecut, se știe, și în timpurile lui Ștefan cel Mare, la



O viză retrasă

toate năvălirile care au fost, biserica a ținut țara și-n credință și-n cultură. Or acum din păcate s-au cam incurcat lucrurile.

— Credeți că Biserica ar avea o misiune?

— O misiune foarte importantă în țară. O misiune spirituală, bineînțeles, e primul lucru. Dar și morală. Culturală. Românii totdeauna au fost credincioși. Fără să fie mistici, „dogmatici”, cum erau alții. Erau credincioși. M-a impresionat foarte mult, am văzut la televiziune în Piața Romană, la Universitate, în țară, oamenii ingenunchind, chiar și soldații făcîndu-și semnul crucii. Se aud tot felul de lucruri. Dar din cite știu eu preoții români mai mici și cei de la țară au făcut ce-au putut. Unii cu multe sacrificii, cu mari riscuri. Nu sînt de partea celor ce vor să discrediteze biserica ortodoxă, rolul bisericii în România. El a existat... — S-au făcut tot felul de declarații cel puțin „ciudate” despre dumneavoastră. Declarații false... Să vorbim despre una dintre ele.

— Da, Petre Roman a declarat că sînt englez. Fiindcă aveam pașapoarte engleze. — Povestea asta c-ați fi englez nu pot s-o iau decît ca pe o glumă. Aici chiar se știe adevărul!

— Anna de Bourbon: Vreți să vedeți pașaportul?

— Da, și aș vrea să-l fotocopiez. Dar aș dori dacă se poate să fotocopiez și pașaportul cu care ați părăsit România, în 3 ianuarie 1948.

— Pașaportul cu care am plecat din România n-are dată de expirare. Eu am refuzat să reinnoiesc acest document fiindcă înseamnă că recunoșteam condiția ce-mi fusese impusă. Dar au fost străinii care n-au mai vrut să-l accepte. Așa a trebuit să iau altul. Întîi unchiul meu, regele Paul al Greciei, ne-a dat pașapoarte la toți. Pe urmă s-au incurcat treburile cu republicanii. Așa că eu am luat un pașaport englez după aceea. Pentru că sîntem direct legați cu Anglia. Pașaportul pe care l-am avut cînd m-am dus în Anglia, la nunta reginei, în noiembrie 1947, mi l-au luat și mi-au dat un altul, același, dar l-au ștampilat pe fiecare pagină cu Republica Populară Română. Așa că asta era pregătit dinainte să abdic. Dreptul de a purta numele de Hohenzolern s-a oprit cu generația tatălui meu. Și Hohenzolernii — de fapt, nu sînt domni și domnișoare, sînt principii ai țării. În contractul de căsătorie între regina Maria și regele Ferdinand era stipulat acolo că dreptul de a purta titlul de principe de Hohenzolern s-a oprit cu generația tatălui meu. Asta ne-a pus pe noi într-o situație destul de complicată, într-un sens, fiindcă cei din afară spun că venim din această familie și insistă să se treacă asta, dar conform stipulării de pe acel contract de căsătorie lucrul acesta nu-i legal. Aicea ne-am bătut aproape un an de zile pînă au acceptat elvețienii să pună „Michel de Roumanie”. După ce ne-am mutat aici. Și apoi, în fine, a rămas așa peste tot. A trebuit un timp, și fetele mele sînt principese de România.

— Sînt convinsă că veți veni anul acesta în țară. România nu-și poate refuza istoria cită vreme ea ajunge pînă în prezent. Cită vreme a supraviețuit comunismului. Dictaturii. Ce ați dori să transmiteți în țară?

— Nu vă dau acum o declarație amplă. Dar voi prezenta, voi semna asemenea declarații de cite ori va fi nevoie de ele. Pentru a face auzită vocea României în Occident, în Europa, în lume. Vocea poporului, a românilor e mai importantă decît vocea politicianilor. Eu cred foarte mult în români, în țara noastră, și mai cred că adevărul se află pînă la urmă, că el se impune chiar dacă oameni și timpuri vor să ascundă adevărul și să se impună. Doar ei. Doar timpurile. Pînă la urmă adevărul se află. El este arbitru de care avem nevoie în toate. Și tinerii au arătat că doresc și că știu să lupte pentru acest adevăr, pentru țara lor. Cu prețul vieții.

Săpunul lui Leopold Bloom



CALC în băltoace de praf. Piciorul mi se afundă până la gleznă în praf. E catifelat și moale, are culoarea pudrei Rachel II pe care o mama pe vremuri, cînd eram mic, măcina pe picioarele mele în sandale se albesc la genunchi, picioare mate, pudrate, bare de gips — picioare de manechin. Miez în cascade, în explozii de praf. Mai am buze, nu mai am gene. Limba îngroașă, se încarcă, se face păstoasă, ră. Laringele meu e o pilnie pe pe căreia aerul depune un strat subțire, miu de ciment. Cu fiecare pas inghit grame de oraș. Simt cum mă tencuiesc dinăuntru. Aș vrea să-mi plouă în git, mami. Aș vrea să mă apăs ritmic pe apă, să dau afară în jeturi egale această pere peridă; invidiez pulverizatoare-pompele de flit, sprayurile. Mă umplu dinu fără să mă pot goli. Mă dilat ca balon, plutesc deasupra parcului, caut razele — frunzele nu-s. Doar grămăjoale praf tremurătoare, suspendate deasupra unui desert cenușiu. Cu cit mă du și mă înalț peisajul se micșorează. Se mărunte, vâlurite, pretutindeni, pe ei, în jgheaburi, în gurile pubelelor, apota cărucioarelor de copii, pe călelele sticlelor de lapte, dune care foș-amețind toate formele, aneantizînd razele într-o singură lumină albă, spec-

clatin într-un craniu, sint creierul uscat, scîrțit. Produc idei de praf se scurg lent undeva în adînc pe al unei clepsidre ce nu mai poate răsturnată. Un timp de praf înaintînd dinu în jos și fără ieșire, depozitînd-se, crescînd în mine, nemaiîncăpînd — mîntia evacuării, neputința nașterii — elod moare lent în viscerale infundate lura care se cască să apuce aerul în- cu nesaț doza letală strecurată tid în lingurița de viață.

tr-o dimineață de iunie betoniera e letul unui animal preistoric. Zidurile, alăria, turnurile metalice, șinele, trep- inguste, jgheburile de tablă, totul e o alcătuire de oase calcinate — ver- și femure, clavicule, maxilare uriașe pite deavalma, părăsite într-o deplină mietre peste care se cerne continuu o alba, scămoasă. Oamenii nu s-au ut, dorm care încotro pe saci de lent, pe ziare. În vagonete sticle albe lapte, de vodcă, cutii ruginite de con- ve. Turturile rapace ciugulesc din in- deturile metalice fărîme de hrană, baite eiini dau ocol de la distanță acestor uri promițătoare. Într-o dimineață de le betoniera e scheletul unui animal istoric.

parcă au trecut milioane de ani de cînd dezvelește aici, la marginea orașului, oul nerușinat și sfidător, milioane de de cînd hrănește păsările și potăile mesite, de cînd se macină absent și dător în rădăcinile unui oraș pre-indu-l arborii și iarba, cîmpurile de tătă, lîntița mătăsoasă de pe buza bălți- pilcurile de ciulin și măcieșul fecio- nic în blocuri de piatră și beton, în ei hermetice închise, sterilizați, albi, a chipul și asemănarea sa. O moarte se însuflețește pe zi ce trece într-o a formă de viață, rece, nesimțitoare, gantă, ostilă.

dar deodată vocile încep să arunce bre dezorientate, confuze, pe vagone- ce se ciocnesc între ele ca un șirag vertebre zgîlțite de un vînt uscat, rbinte. „Împinge bă, împinge-ți zic, cea mă-tii de cioroi... „și avea niște ca niște clopote, cînd i-o trăgeam rca regulam o biserică... „cit ai ceasu nă?... „lote-l și p-ăla cu cracii-n e!“ — dinți albi, rinjiți. Scheletul e el în dimineața asta. Ride, rigile, apă, cîntă: „Magdaleno să-mi spui pt, cine te-a mușcat de piept...“. Ma- ăria se pune în mișcare. „Împinge bă, ănge-ți zic, crucea mă-tii...“. Șirul de gonete se întinde, se lungeste, blochează cerea între două alimentare. Oamenii eaptă cumînți de o parte și de alta a asamentului. Sticlele goale de lapte ăresc în sacoașă, muștele înțepă a ale, minutele trec. „Au dărimat și bi- ca Sf. Vineri!“ Lingă sină un cline urinează pe un cline mort.

SE ÎNMULȚESC cutiile de medica- mente, cadourile de Crăciun sint mai puține. Tiberiu s-a hotărît să nu-și mai petreacă Revelionul în ilie. Așteptăm Anul Nou ca „două ebe pe-o cracă“, cum spunea bătrîna zarova, și nici n-am împlinit încă anii pensie. Mă preocupă digestia, ceaiurile

de plante, nu mai desenez modele de rochii. La restaurantul Casei Scriitorilor nu ne mai invită nimeni la masa lui. Nu mai e Daniel, nu mai e Virgil, nu mai e Marius. Se eliberează locurile, se schimbă garda. Băieții dorm prin cimitire, poeme- le lor puține nu ajung să-i acopere, să-i încălzească. Femeile pe care le-am iubit sint încă frumoase și noaptea se reped îngrozite să aprindă lumina cînd aud gla- sul lor îndepărtat strigîndu-le numele. Nu știu, nu cred că aș putea vreodată să răspund chemării unui mort. E nevoie de foarte multă tinerețe, de ferveare mistică, de foarte mult sex. Nu pot să mi-i in- chipui cum stau ei acolo, în întimplările teribile ale materiei lor. Singuri, supor- tînd tăcuți acest proces în care carnea cea moale și dulce, neastîmpărații nervi, creierul cu miracolele lui se fac o bumă cleioasă și nu se mai distinge ochiul de inimă, limba de ureche, venele de mae și pămîntul și-i însușește bucată cu bu- cată. Pietrele mute le sorb tulburatele limfe, în filtrele ierburilor se separă sub- stanțele lor de extaz și durere. Și iată-i dimineața umezind frunzele și suind apoi în particule fine de aer, pătrundînd fără formă, fără gust, fără miros în nările calde ale viețuitoarelor mici care se iubesc prin cimitire.

Cînd rostești numele unui mort imagi- nea chipului său îți apare mereu în aceeași ipostază, de parcă din toate fo- tografiile cu el nu mai găsești decît una singură. Daniel — un copil palid, cu o căciulă rusească în Piața Amzei, cumpă- rînd mere... Virgil la 2 Mai, într-o cămașă cadrilată filfindu-l deasupra blugilor, scoțînd apă dintr-un puț... Marius citin- du-le prietenilor într-o cameră cu lumina în surdina un pasaj frivol dintr-o carte foarte serioasă. Nu știu ce selector diabo- lic purtăm în creier și care e secunda aleasă spre a ne fixa definitiv în memo- rie imaginea unui om apropiat. Fără in- doială că sint și obiectele, măruntele lu- cruri, dira de cernelă lăsată de mișcarea mîinii într-o dedicație pe-o carte, o sacoașă sau o damigeană uitată la tine, un flacon de parfum primit în dar, o ilustra- tă, care-ți readuc mici întîmplări de demult, fragmente amestecate într-un reflux continuu la fel cu trupurile mor- ților dizolvîndu-se în rapacele noroi al planetei. Clipe, infinituri de viață sen- sibilă, simțurile noastre rețin la întimplare atît de puțin, atît de nesemnificativ, de parcă amintirile despre un mort li s-ar potrivi tuturor oamenilor în egală măsură. Dar poate că există o lege deasupra tu- turor zbaterilor noastre, care nu ne dă voie să ne distingem și peste ani nimeni nu va mai ști dacă amprenta aceea mur- dară pe peretele camerei de baie a fost lăsată de mina bunicului Leon sau a tatălui sau a mamei sau de mina unui străin.

Și cu cărțile e la fel. De ce tocmai săpunul lui Leopold Bloom. Și din Durrell, de ce tocmai fetele prostituate și din Orbirea lui Canetti, de ce Fischer şahistul și din Malcolm Lowry, de ce Nux vomica și din Gabriela Adameșteanu, de ce ochii pisicii cocoțată în copac și din Toiu, de ce rezistența materialelor și din Le Clezio, de ce șobolanul alb... S-ar putea umple un tom întreg cu sigle pentru fiecare autor. Mici hieroglife care la un moment dat ar începe să se repete anulîndu-le identitatea pînă la nașterea unui nou alfabet și mai întîi fiecare scriitor ar deveni o literă și pe urmă grupe și clase întregi de autori s-ar topi în același simbol grafic ales arbitrar după cum indică acul istoriei, pînă cînd autorii toți ar intra în golul unei vocale, nemai- lipsind decît un pas ca să ajungă virgulă sau paranteză sau punct.

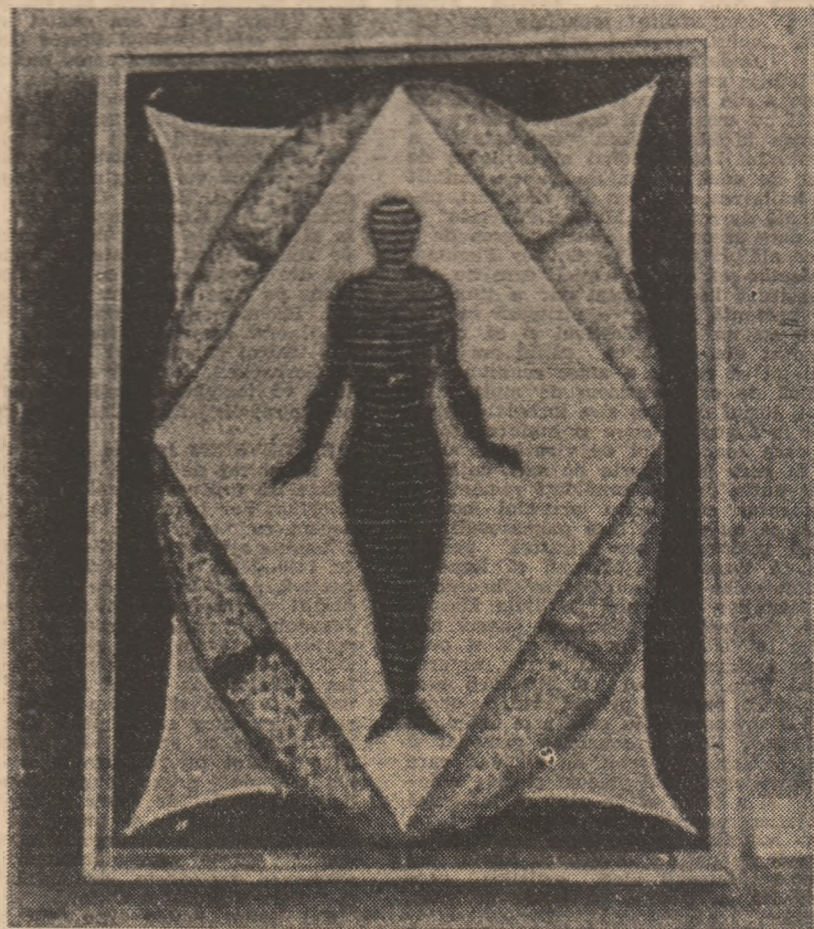
ȘI ACUM, pentru că rîndurile se răresc, pentru că ei pleacă tot mai departe și pentru mai multă vreme și iarna își înfige furții într-un creier încă îmbătat de vară, sfîșii pielea acestui măr și mușc pînă ce singele gin- giilor mele pătrunde în carnea lui de zăpadă. Se apropie sfîrșitul unei cărți, îl presimt ca sfîrșitul unei istorii, o civili- zatie oboșită care capitulează în fața barbariei. Cuvintele se ghemulesc cumînți în somnul gitului și-și continuă existența larvară mimînd ceea ce se întîmplă dîncolo de ușa închisă. Mici scenete aidoma celor de la cinematografele de cartier la care se ride sau se plînge în hohote: acceleratul de București—Constanța, fețe buhăite, guri căscate cu niște geamuri sparte cu pietre, palme mari asudate pe ușile compartimentelor,

picioare lacome, înghinînd între ele patru cinci geamantane deodată, culoarul umplut ca un maț de porc cu toate măruntaiele orașelor, tot duminicatul asta împins spre WC, spre deschiderea ademe- nitoare ca o iluzie, în sfîrșit un loc unde se poate intra, unde se poate merge mai departe și însul acela înnebunit, țînîndu-se de burtă, acoperindu-și cu palmele răs- coala materiei care nu ține cont de nimic, acolo în colț țînta promisă, un jgheab alb, ciobit, murdar, înconjurat de picioare, de papornice, de ochi și urechi amestecate de-a valma ca într-o cameră de gazare și deasupra tromînd imposibilă profesoara citind poeme de Ungaretti. Zile zgîlțite de un cutremur continuu, desertîndu-și vîșia în canale de scurgere puțin pesti- lențial ca urmele de siage rămase pe buza asfaltului și salvările marilor uzine, mașini albe cu perdelețe și gîruete albas- tre, luminoase, magurile păstrate în garaj pentru cazuri extreme, gonind spre aero- port să-l întîmpine cu toată pompa cu- venită pe reprezentantul unei firme din- tr-o țară vecină. Și toate aceste convoaie în așteptarea unui produs nedefinit care e pe drum: „nu vă inghesați, rîndul ăsta e format în ordinea înmormintări- lor“, zice un veteran ca să se bucure și ultimul care nu are acces nici la iluzie. Așteptăm deci, așteptăm în fața magazi- nelor, în stații, la autorități, la doctor, la casele de bilete, la pașapoarte, la toate ghișeele, la toate ușile, așteptăm ca negrii aceia dintr-un deșert african care au văzut o dată un avion și se încăpățî- nează să creadă că o să-l mai vadă cîndva, așteptăm ca soldații americani pe plaja Omaha, așteptăm ca jurnalul lui Scott pe o masă de gheață după ce totul s-a oprit la jumătate, așteptăm o fantoșă, o neînchipuire, un Godot pe care nici măcar nu-i cheamă Godot. O activitate bizară, un magnetism monstruos această încăpăținare de a hipnotiza obiec- te inexistente, de a le aduce sub minile tale, sub dinți tăi, de a le lipi definitiv de carnea și de creierul tău. Ce aștep- tați? Așteptăm — o existență înlocuită cu așteptarea, un ecran de televizor brăzdat de linii paralele după care ghicești probabilitatea unui post care transmite o aterizare sau o decolare sau în sfîrșit un semnal oarecare de unde începe sau se termină ceva. O pisică e un animal cu patru picioare, dar eu am o pisică cu trei picioare și leul poate avea

trei picioare, dar eu am o pisică fără coamă și leul poate fi tuns și atunci tre- buie să spui că e pisică și să și-l pui pe canapea și să-l mingii în aplauzele generale, să pupi botul acela care peste două minute îți va trozni teasta și va plescăi cu creierul tău între fălci. Creierul tău, această mică delicatessă, acest mizilic în care se recon- stituiau toate jocurile de scrabble ale unui Dumnezeu copil, sunetele care mișcau caruselul eternității, creierul tău, unde somnul muta dunele într-o mișcare circulară dezvelind mici prinți rătăciți din stele mai reale și mai durabile decît un oraș în care lumina se stinge brusc și reapariția ei nu depinde nici de viteză, nici de distanță, nici de latitudine, nici de longitudine, nu depinde decît de acest gol care se comprimă pe sine din ce în ce mai mult.

Timp al așteptării fără obiect, absurd care contrazice toate raționamentele absurde ale lumii, această gură minusculă apărută în cauciucul balonului și balonul găsînd resurse de adaptare și scofilcin- du-se și îngroșîndu-și pielea și înroșî- du-se mai tare și fîșîind, descoperîndu-și forme noi de manifestare, parcurînd în fond același drum vertical, pentru care fusese programat, în sens invers: nu spunea cineva că desăvîrșirea există nu numai în sus ci și în jos și infinitul nu se află numai în dreapta ci și în stînga lui zero? Trebuie să parcurgem și să asimilăm totul. Spațiul ne dictează forma și substanța și calitatea și mai ce? E simplu, în mediile acvatice animalele au membrane care le unesc degetele ca să poată inota, în junglă șerpii atrîrnă de copaci ca lianele și unele maimuțe au cozi lungi ca o funie cu care se agață de crengi și saltă mai departe, viețuitoarele subpămîntene sint oarbe ca să suporte in- tinericul ca pe un mediu normal și totul devine normal cînd îți reglezi predispo- zițiile la baremul obișnuit, cînd toleranța devine natură și te trezești într-o seară întrebînd: Dar de ce se aprinde lumina? De ce curge apa? De ce mîncăm? De ce gîndim? Brusca ieșire dintr-o normalitate acceptată într-o normalitate uitată ne contrariază ca o erezie.

(Fragmente dintr-un roman în curs de apariție la Cartea Românească).



Victor Ion POPA

Un decor

LA 29 IULIE s-au împlinit 95 de ani de la nașterea lui Victor Ion Popa. La prematura sa dispariție (3 martie 1946), cind nu atinsese încă 51 de ani de viață, Tudor Arghezi, regretînd că Victor Ion Popa nu s-a exprimat pe deplin tocmai în ipostaza lui definitorie, anume aceea de „mare portretist cu pensula și cu creionul”, pune în evidență multiplicitatea personalității sale în nu mai puțin de douăzeci de preocupări creatoare, la care am mai putea menționa: eminent pedagog și teoretician de teatru, neobosit animator al vieții artistice interbelice, entuziast organizator al culturii de masă, etnosociolog, unul dintre principalii artiști ai „Muzeului satului” etc.

Încercăm să marcăm acest moment aniversar al unei asemenea existențe plurivalente — din păcate cunoscută doar fragmentar generațiilor ce au urmat-o — supunînd atenției o altă fațetă a fel de puțin știută a personalității lui Victor Ion Popa: aceea de comentator al faptului scenografic. Reproducăm, deci, un articol care, după știința noastră, constituie prima cronică scenografică, de sine stătătoare, apărută în publicistica românească. Să mai facem doar precizarea că obiectul acestei consemnări — montarea piesei *Shylock*, la Naționalul Bucureșten (premiera: 15 februarie 1924), cu Ion Brezeanu în rolul titular — era cel de al cincilea spectacol al lui Soare Z. Soare, după incidentul debut cu *Hamlet* (premiera: 15 noiembrie 1923) și înainte de a realiza *Othello* (premiera: 21 februarie 1924), ambele la Teatrul „Regina Maria” (Compania Bulandra). Semnalînd prezența remarcabilului director de scenă — și el pe nedrept dat azi uitării — Victor Ion Popa dovedea temeinice cunoștințe de specialitate, destul de adevărat încă nu-și începuse cariera regizorală. O va face cîteva luni mai târziu, montînd primul său spectacol pe o scenă profesionistă la Teatrul Popular din Capitală, cu Micul Eyolf de Henrik Ibsen (premiera: 18 octombrie 1924).

Virgil Petrovici

OVORBA de cum a montat d. Soare pe *Shylock* la Teatrul Național. Elev al lui Reinhardt, nu atît prin forța împrejurărilor, cît printr-o potrivire de vederi, d. Soare urmărește cam în tot ceea ce face, indiferent dacă izbutește ori nu, tocmai ceea ce stă la baza tuturor montărilor marelui regizor al nemților: „Monumentalul”.

Vorbim, firește, numai de decor aici și vom privi chestia numai din punctul de vedere plastic, lăsîndu-le altora sarcina să afle dacă monumentalul decorului merge laolaltă cu mișcările maselor, ale personajelor și cu interpretarea propriuzisă.

Ce vrea Reinhardt, se poate spune în cîteva vorbe: „Teatrul trebuie să rămînă teatru. El se adresează simțurilor spectatorilor — tuturor simțurilor — și nu trebuie să-l obosească. Linii largi și armonioase, prerafaelice culori îndrăznețe în locurile luminate, tonuri brune în fundaturi, pentru ca pe ele să se poată ține limpezii celelalte culori, și caracter monumental urmărit peste tot”.

Înfrățindu-se cu asemenea gânduri cumpănite, care stau astăzi la baza teatrului lui Firmin Gémier, d. Soare și-a ales o cărare dreaptă și plină de înțelepciune pentru viitoarea d-sale activitate regizorală.

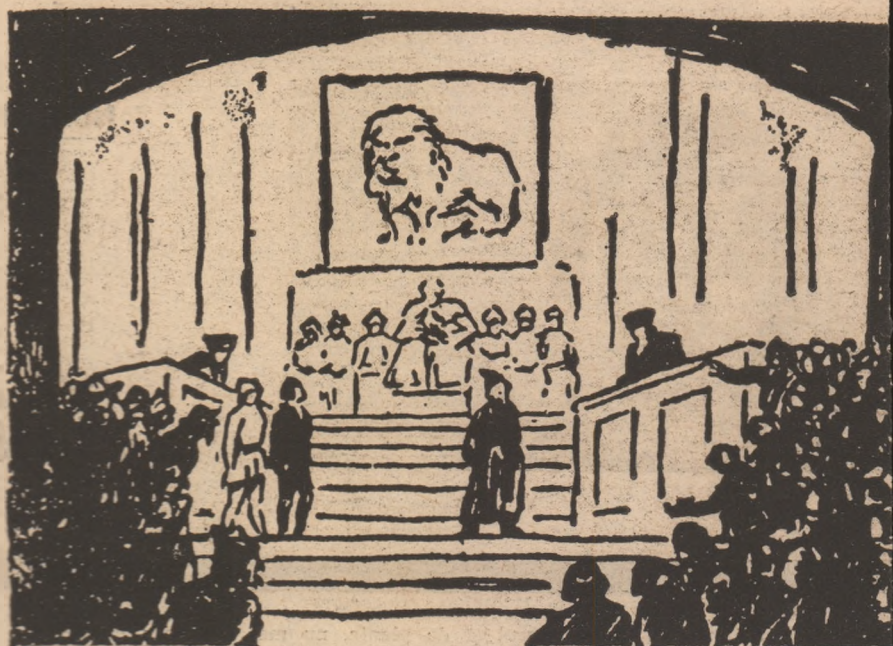
Shylock e cea mai bună dovadă. Montarea ce ni s-a arătat acolo poate suferi multe observații. O atmosferă egalizatoare a lipsit celor patru decoruri principale, decorul palatului forței de la Belmont era prea rece pentru căldura textului, pe care trebuie să-l sublinieze, și a dus lipsă de grație exactă a arhitecturii romanice, casa lui Shylock era prea elegantă ca să poată mărturisii plastic mizeria sufletească a unui hrăpăreț zgîrcit, iar construcția aceluiași decor amintea peste măsură, de mult și inutil, obșnuitul sistem de compunere a unei scene turnate (ceea ce are Reinhardt).

Dar toate acestea nu pot întuneca grandiosul sălii de judecată, unde, fără îndoială, ni s-a dat o minunată montare plină de stil, plină de înțelepciune regizorală și plină de simțul plastic al monumentalului. Este, desigur, cel mai izbit decor făcut de d. Soare.

Fie-ne îngădui să ne oprim asupra lui și, descîntîndu-l, să-l arătăm meritele.

Schița sumară a acestui decor, pe care o reproducem aici, nu dă în deajuns de exact impresia lui adevărată.

Îi lipsește sculipirea decorativă a auriului, îi lipsește albastru-violetul în care înotau multimele din planul întii, frămîntate ca niște ape tulburi. Și jocul acelor



Schiță de Victor Ion Popa după decorul actului IV din Shylock

lumini colorate a fost frumos condus și bine așezat.

Scena mare a Naționalului, mărită prin destăințarea fotoliilor de orcheștră și înlocuirea lor cu trepte care legau scena de sală, căpătase o adîncime surprinzătoare. Bine folosite, liniile perspectivei, ușor deviate, adăugau iluziei un ajutor hotărît. În scena plină, personajele compuneau o vastă piramidă în virful căreia se găsea Dogele. Huzia se continua astfel, cu ajutorul liniilor generatoare care îndreptau încă punctul lor de întîlnire. Venea, apoi, înălțarea scaunului pe care se așeza Dogele.

În mai toate montările sale, Reinhardt suie planul al II-lea și al III-lea cu un podium legat prin trei scări de primul plan. În *Shylock*, acest podium [avea] cinci sau șase trepte unde se așezau judecătorii, iar peste el cu încă o treaptă, la mijloc, era Dogele. Această succedare de trei rînduri de trepte, închise în liniile marginale ale piramidei de care vorbeam mai sus, urcă și îndepărtează fundul [scenei], folosind și aici să întărească, întrucît ca la marile statui ce întrebunțează totdeauna sistemul piramidal al treptelor în serii suprapuse, caracterul masiv și propit zdrăvîn în pămînt al monumentalului.

Alături de aceste date liniare de construcție, decorul întrebunțează încă trei ajutoare foarte însemnate. Întîiul, este acel decorativ leu al Veneției, care era așezat deasupra Dogelui, la egală depărtare de el și de tavan. Mare, cam de două ori cît o statură de om, prin apropiere, micșora brutal dimensiunile judecătorilor. Al doilea, valorificările date cu ajutorul luminii — roșii, degradate în fundul [scenei], puternice în mijloc și înlocuite treptat cu nuanțe tot mai sumbre pînă la întunericul complet al planului întii, pentru ca, din nou o altă diră de lumină să limpezească treptele din avan-

scenă — ajutau, prin fășile lor de tensități diferite, să stabilească o întindere a distanței dintre fund și față.

Ultimul ajutor a fost dat de către decorația costumelor pe fonduri prielnice cînd era nevoie, și topirea lor, cînd cereau împrejurările.

Față de lumina puternică a centrului costumele roșii ale judecătorilor vroiau să se valorifice îndepărtate. Culoa roșie a peretelui din fund le lăsa o corativ de dînsa. Pata albă a herminului Dogelui stabilea, ca în compozițiile cîșice, ultima valoare: centrul plastic.

În mijloc, hainele negre, care le purtau Portia, Nerissa, Shylock și Anton se tăiau precise și departe de fondul roșu luminos al treptelor și judecătorilor. În mijloc, în fața lor, rămînea o pată lumină care se stîngea treptat pînă la rampă, pe cînd, în dreapta și stînga, masele proiectate pe fondul brun al băncilor avocaților au o lumină descreșcută treptat, care face din personajele de departe funduri bune pentru celelalte mase ca niște siluete negre, care se frîmîntă în întuneric, anonime.

Această succedare încheia, astfel [cîte] tumele ce le purtau Portia, Nerissa, Shylock și desăvîrșeau, toate, iluzia spre care tindea să seducă d. Soare pe plastica decorului său. La asta l-a ajutat cu mare tărie, scena spațioasă a Teatrului Național. O scenă mai mică ar fi refuzat, desigur, să-l dea posibilitățile înfăptuire pe care le-a avut în *Shylock* și toată acea aplicare istească de fel de fel de principii n-ar fi avut, fără îndoială, rod asemănător, celui dinții. Montarea lui *Othello* rămîne sub *Shylock* din pricina asta.

(Bampa, an VII, nr. 1900, 27 februarie 1924, p. 3).

MUZICA

Discurile anului

FARA îndoială, Elveția atrage competițiile mondiale ale discului. Trecînd prin Montreux, unde am luat parte prima oară în 1976 la un astfel de juriu și unde am poposit din nou în 1985, am mers cîteva stații cu trenul mai departe pentru a ajunge la Sion, gazdă impecabilă a Premiului Internațional al Criticilor de Disc de anul acesta. Se cuvine amintit că întîlnirea criticilor din zece țări, patronată de revista „Musical America” — de data aceasta am avut plăcerea de a avea alături de noi pe Shirley Fleming, Redactor-șef al publicației, care nu s-a amestecat în dezbateri dar a ținut să fie prezentă la ele — vizitează în fiecare an un alt Festival și că m-am bucurat din inimă că astfel am avut prilejul să cunosc o atare reuniune artistică de care auzisem de mult. De fapt, juriul discului și-a încheiat misiunea la 8 august, cu o zi înainte de începerea concursului de vioară de aicea — la care luau parte de astă dată nu mai puțin de opt candidați români (în momentul cînd scriu articolul bineînțeles că nu cunosc încă palmaresul), pe lângă informația semnificativă pentru noi că între cei chemați să împartă dreptatea se numărau Ștefan Gheorghiu, un familiar al locului și Silvia Marcovici. Festivalul și concursul poartă numele lui Tibor Varga, violonist și profesor rezident, de multă vreme, al orașului Sion. Norocul manifestării este constituit, poate în primul rînd, de energia și priceperea cu care este obîlăduită de Patric Reikert, muzician pasionat și administrator deosebit de eficient, care se dovedește omni-prezent și care a înțeles și a făcut și pe alții să înțeleagă că judecarea celor mai bune discuri, pe plan mondial, în asemenea cadru se va dovedi de natură să arunce lumină noi asupra întregii vieți artistice care pulsează cu putere, în lunile de vară, la Sion.

Ar fi multe de spus despre cadru, mai ales că Festivalul nu se mărginește la un singur sediu și iradiază în toate centrele din apropiere, constituînd un eve-

niment marcant al vieții întregului canton Valais. Astfel, am asistat la 3 august în sala fundației Pierre Gianadda, din Martigny la un frumos recital al lui Radu Lupu. De jur împrejur, tronau pinzele lui Amedeo Modigliani și se poate afirma cu certitudine că impresia artistică era astfel mult mai puternică. Nu am prea mult spațiu la dispoziție, astfel că mă voi mărgini să enunț programul: J.S. Bach, *Concertul italian*, Schumann, *Kreisleriana*, Liszt, *Sonata în si minor*. Un regal de muzică, deci, de neuitat fiind, înainte de toate, finalul din *Kreisleriana*, cu un colorit de piano pe care parcă nu l-am mai întîlnit. Plăcută și cunoștința cu orchestra de tineret americano-sovietică (situată sub înaltul patronaj al doamnelor Bush și Gorbaciiov), formată din instrumentiști, vă imaginați, unul și unul — dar neinspirat dirijată de Catherine Comet.

SĂ REVENIM însă la discuri: au fost, ca de obicei de altfel, trei titluri premiate. În ordinea cronologică a compozițiilor, dar parcă și în cea logică, începem cu cele două *Mise* pe tema *L'homme armé* ale lui Josquin des Prés (c. 1440—1521). Au existat, în epoca respectivă, peste treizeci de astfel de compoziții pe aceeași temă, cele ale lui Josquin situîndu-se cam la mijlocul perioadei. Între cele ale lui Dufay și Ockeghem pe de o parte, ale lui Morales și Palestrina pe de altă parte. Ce voluptate rară să rostim măcar numele autorilor altor capodopere ale muzicii vechii, mai cu seamă că *Misele* lui Josquin sînt interpretate la o înălțime absolută de grupul englez *The Tallis Scholars* dirijat de Peter Phillips, înregistrarea datorîndu-se unei case producătoare nu de o anvergură imensă dar dedicată cu înfocare propagării unui asemenea repertoriu, denumită *Gimell* și avîndu-și sediul la Oxford.

Cel de al doilea titlu premiat ne aduce în atenție culegerea de vechi melodii populare germane *Des Knaben Wunderhorn* (Cornul fermecat al flăcăului), publicată la începutul secolului al

XIX-lea de către Achim von Arnim și Clemens von Brentano, culegere dedicată lui Goethe. Apariția ei se înscrie în curentul general în favoarea literaturii populare, ilustrat de asemenea de colecțiile lui Herder și Goethe Insusit. Fără îndoială că melomanii se vor gîndi îndată la ciclul de lieder simfonice ale lui Gustav Mahler, care poartă chiar titlul formulat mai sus, *Des Knaben Wunderhorn*, fapt este însă că discul premiat conține nu numai extrase din ciclul mahlerian, ci arată în ce măsură poezia populară a fost propice în genere inspirației marilor nume ale compoziției romantice și post-romantice germane și austriece: Weber, Mendelssohn-Bartholdy, trecînd prin Schumann, Brahms și Richard Strauss pînă la Mahler, Alexander von Zemlinsky și unul din părinții muzicii secolului XX, Arnold Schönberg. Discul respectiv, publicat de casa Teldec, este de un interes repertorial lesit din comun, care se îmbină cu faamecul interpretativ unic al interpretării. Cîntărețul este Thomas Hampson, un american din generația tină, care chiar în seara decernării premiilor juriului de la Sion cînta rolul lui Guglielmo din *Così fan tutte* de Mozart la Festivalul din Salzburg. Stilul redării liederului romantic german este fără cusur, în plus de o natură de bucurie molipsitoare, iar la pian marele acompaniator englez Geoffrey Parsons face minuni.

ÎN FINE, al treilea titlu consacra popularitatea cunoscutelor opere a lui George Gershwin. Fără îndoială, *Porgy și Bess* este o partitură care nu mai are nevoie de nici o recomandare, însă de relevat este că noua înregistrare, realizată în urma unui spectacol inclus în prestigiosul Festival de la Glyndebourne, se bucură de participarea corului de aici și a Orchestrei London Philharmonic sub conducerea celui mai reputat nume al noului val de dirijori englezi, Simon Rattle. Desigur, reputata casă EMI a făcut o alegere bună propăgînd acest titlu, într-o versiune de asemenea calitate.

Nu a fost însă simplă desemnarea premianților. După părerea subsemnatului, candidați serioși au fost de asemenea dirijorul Carlo Maria Giulini, sem-

natarul unei splendide versiuni a *Sinfoniei a 9-a* de Bruckner, Philippe Herreweghe, dirijor specializat în muzică veche și prezentînd o eclatantă tălmăcire a *Oratoriului de Crăciun* (Weihnachts-Oratorium) de J.S. Bach, precum și *Concertul pentru pian și orcheștră* de Beethoven, o creație de proporții gigantice antrenînd și corul în mișcarea finală și reprezentînd, cu siguranță, o dată în istoria genului. Mă simt dator să adaug că talentul tinerilor noștri interpreți Viniciu Moroianu (Enescu, *Sonata nr. 1 pentru pian*), Luminița Rogacev și Mihaela Ungureanu (Enescu, *Sonata nr. 3 pentru pian și vioară*), în caracter popular românesc, bine valorificat de un nou disc Electrecord, pe care am avut plăcerea să-l prezint juriului, a fost cu deosebire apreciat. Dar, ce să-i faci, la ora aceasta doar discurile compact au șanse de a primi premii în competițiile internaționale.

Nu același a fost cazul în cadrul dozorilor pentru premiul de muzică contemporană „Koussevitzky”, acest răsplîndînd în primul rînd calitatea lucrării simfonice înregistrată pe disc. Nu imaginăm că lupta a fost strînsă, dacă ținem seama că la ea au luat parte creatori de prestigiu, între care spaniolul Thomas Marco, francezii Maurice Ohana și Tristan Murail, americanul (foarte apreciat în multe țări) John Adams, sovieticul Alfred Schnittke etc. De la noi, am prezentat, într-o înregistrare Electrecord, *Concertul pentru violoncel și orcheștră* de Doina Rotaru (solistă Anca Vartolomei însoțită de Orchestra Radioteleviziunii Române dirijată de Ludovic Bacș). După părerea unanimă (în primă etapă a votului s obținut sufragii), Doina Rotaru este unul din talentele tinere cele mai personale și originale ale competiției. Premiul a fost acordat însă francezului Luc Ferrari pentru lucrarea *Histoire du Plaisir et de la Désolation* (Povestea plăcerii și a întristării), interpretată de Orchestra Națională a Franței, dirijată de Michael Luig (discuri Adda). O muzică directă, comunicativă, cu uzul excelent al percuției, care ar fi bine să fie cîntată și la noi.

Alfred Hoffman

Ce (nu) se întâmplă în cinematografie?

Greu la deal...

AM evitat, luni de-a rândul, să scriem la această pagină despre „ce se întâmplă în cinematografie”. Am evitat să intrăm pe un teren încă neșezat, în perpetuă agitație organizatorico-administrativă, în care, la tot pasul, ți se oferă — neinregistrate pe peliculă — fragmente de aventuri umoristico-pasionale, de groază și circ. Nu vom intra nici acum pe acest teren, pentru că ar însemna să lăsăm, la intrare, orice speranță — orice speranță că această „cinematografie independentă” mai are șanse să devină, practic, ceea ce ar trebui să fie: un organism tânăr, caracterizat prin profesionalism, rigoare, suplețe, eficiență. Iar eficiența, și în acest domeniu, nu vedem cum altfel ar putea fi măsurată decât prin produsul muncii, prin ceea ce se desfășoară în sala de cinema: filmul propriu-zis. Din păcate, lucrurile s-au mișcat extrem de încet și de neconcludent în cinematografia noastră.

Au trecut 8 (opt) luni și n-am văzut nici măcar un singur lungmetraj artistic nou, adică intrat în producție, terminat și difuzat în '90. Știm și noi că un film nu se face cit ai bate din palme; dar, după atita navigație într-un mediu cinematografic artificial, ar fi fost de așteptat ca energiile creatoare ținute până acum sub presiune să țîșnească și să recupereze timpul pierdut; ar fi fost de așteptat ca, din toate „decupajele interzise”, sau din toate „scenariile de sertar”, sau din toți tinerii împiedicați până acum să debuteze — să se vadă, în fine, ceva pe ecran. Deocamdată, nimic. N-am fi așteptat, evident, un film de mare montare, ci, eventual, un film „sărac”, dar care, în simplitatea lui, să fi



La 21 august ar fi avut 65 de ani!

emoționat, să fi interesat, să fi fost cîntit și adevărat. Nimic. V vorba unui umorist din imediata noastră apropiere: pînă acum credeam că în „primii cinci” regi-zori de film ai noștri ar intra vreo zece; acum începem să credem că „primii cinci” sînt de fapt doi-trei !...

Dintr-un interviu recent cu Mircea Daneliuc — regizorul care a trecut cu cea mai mare seriozitate la acțiune și care lucrează în prezent la două filme, două vechi proiecte — ne putem face o idee despre harababura din cinematografie, despre cota ei de miserie materială și morală. Trebuie să recunoaștem, cu amărăciune, că nu așa ne imaginăm noi o cinematografie „liberă și independentă”...

NU NE REFERIM aici la capitoul mult discutatelor filme documentare ale revoluției. În privința lor, timpul poate fi un aliat, iar întîrzierilor li se pot bănui circumstanțe atenuante. Primul lungmetraj documentar realizat după încheierea epocii de aur, **Ziua cea mai scurtă** (de Ștefan Gladin și Traian Popescu: o reconstituire a ultimului, traseu prezidențial, de la plecarea cu elicopterul pînă la momentul execuției), apărut acum cîteva luni, este, indiscutabil, un film deosebit de interesant. Faptul că n-a prea avut cronici nu e deloc de mirare. Nu cronici de film cerea **Ziua cea mai scurtă**, ci cronici politice. Pentru judecarea corectă a „scenariului” și a întregului film ar fi necesară o deplină stăpînire a obiectului, pe care numai distanța în timp o poate asigura. Apoi, lipsesc deocamdată piese esențiale ale „scenariului”, care țin de istoria secretă; lipsesc și contextul psihologic în care un cronicar să poată analiza decrispat, cu sinceritate absolută, gustul pe care l-l lasă acest film. Un film despre care, probabil, se va putea scrie în cunoștință de cauză doar peste niște ani. De altfel, a discuta elementele de cinema acolo unde e vorba de viață și de moarte, de adevăr istoric și de minciună „cît secolul de mare” frizează dacă nu ridicolul, atunci cinismul sau stupiditatea. Vom constata doar că, în multe momente capitale ale istoriei recente, sectorul cinema — cu tot ce ar fi putut el presupune: filmări prompte, aplicate, revelatoare — a lăsat mult de dorit. Pînă și ceea ce Michel Castex, în de acum faimoasa lui carte **O minciună cît secolul de mare**, numește piesa cheie a minciunii, scena „procesului celor doi” pînă și această filmare s-a făcut — graba strică treaba — în condiții de subprofesionalism. (Să ne amintim că pentru filmarea execuției mareșalului Antonescu, în '46, a fost adus unul dintre cei mai mari operatori ai României, — Ovidiu Gologan. E adevărat că atunci nu presau „terroriștii”...) Dar să ne întoarcem la oile noastre. Ce premiere românești o să vedem pe ecrane, la toamnă? Bobocii pe care o să-l numărăm la toamnă vor fi tot dintre cei concepuți în incubator, înainte de Ianuarie '90. Și, desigur, tot ce va fi prost în acele filme își va găsi o scuză: sînt doar filme „ancien régime”! Cite minunate scuze — pentru cîți făcători de filme, pentru cîți mediocritate zeloasă, pentru cîte rabaturi și rebuturi — n-a oferit vechiul sistem!

ÎN ACEASTĂ situație, ce pot face criticii de film? Printre altele, să nu uite că (și) cinematografia e așa cum este... și



Un film care, în condițiile economiei de piață, s-ar putea să intereseze: Cum să te mîriți cu un milionar (de Jean Negulescu, care a împlinit, anul acesta, 90 de ani. În imagine: Marilyn Monroe, Lauren Bacall și Betty Grable).

ca dînsa sîntem noi. Criza de credibilitate privește nu numai filmele românești, dar și pe cei care scriu despre ele. Galera e comună. După ce, de pildă, s-a prezentat ani de zile în dinți cu articole omagiale și cu cronici elogioase la filme proaste, un cronicar ar trebui să se simtă în oarecare dificultate cînd începe să „combată bine” de pe piscurile unei coplesitoare exigențe estetice și aplică verdicte nîmicitoare unor filme care, prin comparație cu cele lăudate pe vremuri, sînt de-a dreptul niște reușite! Amuzantă este, în unele articole, preluarea, reambalarea sau întoarcerea pe dos a unor vechi șabloane și vehicularea lor cu o energie febrilă. Am aflat de curînd, bunăoară, despre datoria filmului românesc de „a cîștiga încrederea publicului”. Un vechi „deziderat”, care, azi mai mult ca oricînd, ține de pura demagogie. Care public? Niciodată, ca pînă acum, n-a fost publicul nostru de cinema atît de divers, de scîndat, de contradictoriu și de perversit de influențe extra-culturale. Un alt șablon de circulație este cel al scoaterii filmului de sub semnul propagandei. Corect ar fi, de fapt, de sub semnul vechii propagande, pentru că, vrînd-nevrînd, prin însăși natura sa, o anumită propagandă orice film tot face. Iată ce scria Călinescu, în 1944: „Filmul are o astfel de pătrundere în masele mondiale. Încît a-l putea cîștiga ca mijloc de pronunțare este un noroc. Filmul te poate zdrobi și te poate minti, căci polemica ori elogiul cinematografic obsedează pe spectator cu imagini greu de șters. Pentru individ lumea cinematografică este realitatea însăși [...] Filmul educă, informează și deformează. Conducerea de la Budapesta, înversunată propagandist fiindcă n-au dreptate, au știut să facă uz de prestigiul cinematografului [...] Și această propa-

gandă o acceptăm noi, sub ochii noștri, și nu învățăm nimic. Propaganda prin film e posibilă astfel: 1. A produce noi înșine filme pe care să le impunem pieței străine cum au făcut rușii [...] 2. A obține ca în juralele cinematografice mondiale să intre cit mai des cite o imagine despre noi. 3. A furniza în străinătate jurnale și documentare despre România, cu condiția ca ele să nu rămînă în cercul îngust al diplomației, ci să ruleze în fața spectatorilor de săli populare”. Un alt mijloc de propagandă prin film ar fi fost, în viața lui Călinescu, implicarea României în producerea unor filme străine realizate de autori „întrati în conștiința universului” și vorbind, într-un fel sau altul, despre România: „Pe calea pozitivă a finanțării, fie că în România s-ar oferi întreprinderilor străine mijloacele de editare, fie că România ar contribui în parte sau în total la bugetul respectivului film. Am cheltuit sume imense cu ministerul Propagandei, putem cheltui mult mai puțin cu un film [...] Lucrul e simplu, numai că tot ce e simplu nare exagerat mînișilor timide. Dar, vedeți mai sus: ungurii nu stau cu miștile încrucișate”. (Tribuna poporului, nr. 11, 25 sept. 1944, apud Serieri despre artă, 1967).

Și tot Călinescu intuia, în 1932, un mare adevăr: filmul este „mîjlocul cel mai sigur de a lua pulsul moral al unei națiuni. Esența cinematografului este tocmai zugrăvirea mediului moral al unui popor, elementele acestei arte fiind un realism burghez cotidian și stilizarea aspirațiilor de viață ale maselor”...

Așadar, în ceea ce privește viitorul: spune-i-mi ce filme vom face — ca să vă spun cine vom fi.

Eugenia Vodă

TELECINEMA de Radu COSAȘU

Un film simpatic: „Jack Spintecătorul”

■ SÎNT un bătrîn hitchcockian, socotesc „David Copperfield” o carte de bază și de cînd bunica mea îmi citea feparele din „Universul” ca basme inițiatice, am trăit cu convingerea că Jack Spintecătorul nu o să fie niciodată descoperit. Toate aceste trei puncte de vedere care îmi guvernează discursul zilnic la telefon, în fața oglinzii din baie săpunindu-mă și în autobuz, nu mă împiedică să recunosc că singerosul film de simbioză și duminică noaptea, oricît de violent răsturna principiile de mai sus, a fost frumuseț și simpatic. Noi, hitchcockienii, detestînd veșnica întrebare: cine e asasinul?, nu ne-am fi băgat în chestia asta, dar fără montajul nostru paralel niciodată nu s-ar fi născut fioul care lega o trăsură neagră, trasă de doi cai negri, minată de-un vizitiu mascat și acele de păr ale unei prostituate londoneze care se pregătea, obosită, de culcare. Noi, dickensienii, cei care ieșim în balcon să anunțăm mulțimii de cititori că ne-a murit personajul principal, vom admite că filmul lui Winter se hrănea bine din tipologia noastră, permițîndu-ne să ne mișcăm într-o lume dragă, cu cerșetori și informatori, cu revolțai și sătui, cu mizeri și bogați, plină de boarfe

și borfași. Iar cei care credem — și acolo rămînem, pentru a nu sfărîma corola de minuni a lumii — că Jack Spintecătorul va fi de-a pururi un secret, vom accepta că hipo-(și)-teza filmului, descoperind asasinul demont în savantul distins și competent, oricît ar fi fost ea de influențată de Colombo și flierul lui dubios, îndreptat numai și numai spre intelectualii criminali, avea un chichirez al ei. Dacă tot nu se știe cine a fost Jack, de ce n-ar putea fi el sir William, doctorul regal? Una din frumusețile reale ale filmului era această generozitate în bănuială care ținea, în urechile mele, de aceea a ofițerilor lui Brăescu, la popotă, cînd demonstrau că vinovatul puteam fi și eu, și dumnealui.

Calitatea asta venea și ea mai din adînc — din tratarea extrem de democratică, englezească, a nebuniei, ca o boală normală, capabilă, ca un gutural atroce, să-i încerce pe toți, de la nepotul reginei pînă la un vizitiu, de la un actor de geniu pînă la un gunoier. Cel mai seducător era că nebunia îl putea apuca și pe Sherlock Holmes, deși Michael Caine făcea totul să joace anti-Holmes și bine făcea. Scena cea mare și dureroasă era

aceea din final cînd Fred Abberline, inspectorul care o ținuse una și bună că „dacă nu știi de glumă, nu te fă polițist”, își pierdea nu humorul ci toate mințile, vrînd să afle de la gînerile asasinului de ce socru-său, savant eminent din înalta societate, ucidea țirfe. Ce vroia să experimenteze? Ce vroia să dovedească? Amîndoi ajung să urle, sînt gata să se omoare, i-ne-bu-nesc vrînd să afle, ca oameni, taina acelei grozăvii care-ți îngăduie să fii normal acum și în clipa următoare să nu mai știi ce e cu tine. Peste fețele celor doi echilibrați, trecea exact același nor ca peste chipul celui care juca pe scenă „Doctor Jekyll și Mr. Hyde”; nici o diferență între civil și actor; ca și el, după ce bea o stacană de singe, devenind din om ne-om și îngrozind spectatorii, cel doi — căutînd adevărul integral al bolii — vor fi desfigurați în citeva clipe și nu le voi mai recunoaște nici o inteligență, nici un simț al umorului, nici o armonie, nimic, nimic, nimic, doctorul Acland și polițistul Abberline devenind doi monștri, doi „misteri” și două mistere Hyde. Cu o certă îndrăzneală, Michael Caine juca nenumărate scene cu lacrimi în ochi ceea ce desigur nu-i frumos și nu mulți suportă... Nu era nici duos, nici „melo”, nici apos, dar nici sobru, nici rece. Era un detectiv englez emoționat pînă la lacrimi de ceea ce vedea. Era

verosimil. Lacrima lui conținea cea mai durabilă sugestie, după ochiul meu nu de specialist în nebunie, ci de umil practicant al ei, ca tot cel ce vrea adevăr integral pe lumea asta și-o pătește sistematic; nebunia aparține emoției și talentului de a trăi și a juca în piesa aceea căreia vineri seara, la „Gaudeamus”, cîțiva studenți crahoveni i-au găsit titlul cel mai simplu, cel mai actual și atotexpresiv: „Noi nu sîntem normali” (după ce am văzut două excelente cinerite-uri despre viața, vara, într-un cămin bucureștean, printre gîndaci și tapete arăbești pe pereți). Ar mai rămîne să mă gîndesc la cum ar fi reacționat bunică-mea la acest „Jack Spintecătorul”. Ca octogenară care îi striga lui Roger Moore, în „Sfîntul”: „Fii atent că ăla-i după usă și-o să te omoare!”, ea ar fi fost rău enervată că vizionarul Lees nu numai că n-a fost arestat și nedensit, ci că sarlatanul mai avca și dreptate în vedenii! lui. Nu suror-ta, săraca, vizionarii și irealismul.

În numele ei și al lui Jack Spintecătorul care va rămîne un mister — mai uitați-vă, deci, din cînd în cînd și la „Familia Polanecki”, unde n-o să vă strice să aflați, printre bărbați mindri, bogați și scăpătați, că „atita timp cît mai poți iubi, nu ești totalmente o vită”.

A lega, legare

MĂ LEGA, te lega, il/o lega: vâ lega, il le lega, ne lega. Cine? Horia Nelega, de exemplu, fost procuror șef adjunct al municipiului București, om al cărui nume — predestinat, să recunoaștem — doar rostit și dădea cosmaruri atitor inocenti „luati în colimari”, striviti de malaxorul represivului. Rolul Domniei Sale era, printre altele, transformarea cazurilor politice în cazuri penale, de drept comun — „Fii serios, dle. Tudoran! Noi nu avem cazuri politice, Nu sintem timpoti. Am mai învățat din greseli: Goma, Calciu, altii. Ce interes avem să-ți facem proces politic? Nu mai avem nevoie de martiri, legende, simboluri... Odată ajuns la mine, esti la penal și la penal sfîrșesti — orice ai face. Te bag printre criminali și borfasii. Te vor regula în cur și în gură, pînă uiti de politic. Nu știi ce e acolo, crede-mă: Infernul, dle. Tudoran. Ne-am inteles?”

Juca tare procurorul Horia Nelega, foarte tare, dar de inteles nu ne-am inteles. Iată-mă acum, la peste cinci ani de atunci, citind, în traducere engleză, un text alăturat, publicat în **Dimineața** din 6 aprilie 1990: **Frontul Democratic al României**. După ce „grupul de inițiativă și conducerea” acestui Front (multe fronturi mai existau în România de dinaintea lui decembrie 1989: nu s-a aflat nimic însă despre... „război”!) își exprimă sporiinul, omagiu și profunda gratitudine pentru cei ce-au înfăptuit Revoluția Română, urmează o istorie a acestui Front. Ar fi fost înființat în 1977, la București, de înalți ofițeri, oameni de artă și cultură, economiști, ingineri, juriști, z’ar’ști și muncitori. Nu tu picior de fotbalist! Si ar fi avut ramuri la Cluj, Iasi, Ploiesti, Rimnicu-Vilcea și Tirgu Jiu.

Interesant, numai că lipsesc nume’le a celor cu aiosi patrioți — ofițeri, oameni de artă și cultură, etc — firește, cu excepția celor 7 semnatari ai textului: Vladut Nislovanu, economist, Andrei Pășăreanu, ofițer, Marius Ghinea, inginer, Paulian P. Sărin, ofițer, Paul Petrescu, ofițer, Gheorghe Petrescu, ziarist, și... Horia Nelega, jurist.

Vai de capul nostru de nestiutori, care despre 1977, ’78 păstram amintirea mișcării Goma, a grevei minerilor din Valea Jiului și a altor fleacuri precum SLOMR-ul.

Acest Front minunat, aflăm, își propusese folosirea forței militare pentru înleptarea lui Nicolae Ceausescu și a clichiei sale de trădători: și asta, fără ajutor din străinătate. Tiranul și acolitii săi urmau să fie judecați pentru crimă împotriva poporului român. Iar momentul izbăvirii noastre urma să fie anul 1984, cînd ar fi trebuit să fie arestați, la Snagov, toți membrii Biroului Politic Executiv. Imprevizibilă cu tiranul și tirăneasa.

Eh, n-a fost să fie! Si pentru că vîgu-

roșii noștri patrioți din acest Front nu puteau sta cu minile în sin, au continuat o luptă mai la îndemînă — cea împotriva celorlalți trădători: Gheorghe Calciu și Gheorghe Brașoveanu, Vasile Paraschiv și Vladimir Funduc, Herta Müller și William Totok, Nicu Stăncescu și Gheorghe Ursu, Geza Szöcs și Arpad Viski, Ionel Cană și Sergiu Filip, Doina Cornea și Dan Petrescu, Mariana Celac și Mariana Marin, Mihail Botez și Dorin Tudoran, Radu Filipescu și Gabriel Andreescu, Liviu Căneșopol și alții.

Cum de n-a reusit, totuși, acest Front să-l aresteze pe Ceausescu Nicolae și acolitii săi? Simplu: trădare, denunturi. Drept urmare, unii din conducătorii și membrii Frontului Izbăvirii Noastre au pătî-o rău de tot: persecuții, sicane, telefoane ascultate și înregistrate, transferuri abuzive. Ti se face pârul măciucă (nu Constantin, măciucă pur și simplu) de groază!

Măi, să fie! Va să zică, Ceausescu află de existența acestor eroi, ce-i vor nimica altceva decît capul, și nu le ia... capul!! Nu, Crunt cum e, le înregistrează telefoanele. Criminalul! Îi mută în alte locuri de muncă („Ce ne facem noi, tizanii. / Dacă vin americanii? / Că ne-moușcă cu alică / Si ne scuipă din service!”), felcilor orășenesc). Ei bine, dacă așa au stat, într-adevăr, lucrurile, pe de-o parte — Ceausescu pare a nu fi fost un tiran prea... ranchiunos; iar pe de altă parte — noi, cei ce ne-am bucurat de un regim mai sever din parte-lă, am fost niște idioți că nu ne-a dat prin cap să-l luăm, ca din oală cu tot Biroul Politic Executiv, în propriul birlog de la Snagov. Rusine nouă! Ca să nu mai spun că s’arăm și mai ieftin! „Unii din trădători sint cunoscuti. Ei sint responsabili pentru prelungirea tiraniei și, în mod implicit, pentru suferinta poporului român”.

N-ar putea **România literară** (de ce n-ar avea, din cînd în cînd, o pagină de... science-fiction?) să-i ceară sore publicarea d’ui, Horia Nelega, atît beta acestor trădători, cît și lista arhanghelilor Frontului Izbăvirii Noastre? Dacă e nevoie de publicitate internațională, dl. Silviu Brucan ar putea aranja ceva, la **The New York Times**, sore exemplu. Si așa ne-am face cu totii datorita: multitudinei erorilor si atrăgînd omorîrului opiniei publice (interne și internaționale) asupra trădătorilor Izbăvirii Noastre.

Chiar așa, imi spun, cine ne-a băgat în cap prostia cu „Cinele” — cel mai bun prieten al omului? Nu, „Procurorul” — cel mai bun prieten al omului! Mai ales procurorul șef adjunct Horia Nelega!

Va să zică: atunci cînd dl. Horia Nelega îl trimitea la mine, cu noaptea în cap și chipul pe frunte, pe sectoristul Tiulică, dotat cu „mandat de aducere” la

Procuratură, juristul Horia Nelega lupta, alături de mine, împotriva lui Nicolae Ceausescu și a acolitilor acestuia: cînd — desi aflat în greva foamei — mă obliga să bat orasul spre a-l aduce documente din care să reiasă că sint băiat bun, nu o făcea, totuși, cum credeam eu — bălat rău! — ca să fiu văzut, viu și nevătămat, să mă epuizeze cumva fizic și psihic, ci lupta, în felul acesta, împotriva tiranului și trădătorilor de tară din jurul acestuia: cînd mă trimetea — a cita oară? — la subsolul Procuraturii spre a da al-nu-știu-citelea rînd de declarații procurorului Marin Cercel (parcă), fiindcă „ce-ai scris pînă acum nu e ce trebuie”, Horia Nelega imi arăta profunda sa solidaritate: cînd... cînd... cînd...

Si eu? Ce orb am putut fi! Să nu văd adevăratul prieten, tovarășul de idealuri și luptă! Ba mai mult, să-l iau drept unealta diabolică a Bestiei! Doamne, zău, iartă-mă, de poti! Măcar tu, că Horia Nelega nu va putea s-o facă niciodată, si pe bună dreptate! Nici nu îndrăznesc, Doamne, să-l cer așa ceva. Îndrăznesc doar să-l implor de-a nu ne lua drept idioți. Atît!

DACĂ, însă, totuși?...!

Căci era, evident, zăduhit că tu, om, al putea ști ceva despre el, procuror. Iată un exemplu. Trebuia să-i fiu din nou la dispoziție, producînd un document despre care stia că se dăduse indicatii să nu-l obțin. Dar, legea-i lege, mandatul de aducere — mandat, procurorul — procuror, sectoristul — la datorie: noapte-n cap, chipul pe frunte! Mă înfățișez la ora indicată de mandat, dar „tovarășul procuror lipsește. Veniți luni, la ora 8 dimineată”, Vin. Dar pînă să vin aflu (fabulos de mica noastră lume) că dl. Nelega era plecat la ski. Si luni, asa, de-al dracu, hop cu „gafa”: „Cum a fost la ski?” Mă scoate pe coridor unde, fierbind ca un samovar, imi suieră printre dinti: „N-am fost la nici un ski, domnule, ci la tala, la Hunedoara, că e pe moarte. Si-apoi, ce te fute grija pe dumneata ce fac eu? Ai uitat că eu sint procurorul, iar dta., dta., esti... ce esti?” Nu mi-a spus ce eram: era si inutil — stam amîndoi. Dar vroia să stie, neapărat, de unde aflasem povestea cu ski-ul. „De la „Europa liberă”. Au anunțat la buletinele de stiri...”

M-ar fi sfîșiat. Atunci chiar m-am întreb de ce n-a făcut-o: agresiune, fugă de sub escortă: simplu. Înteleg de-abia acum: mă apăra Frontul Izbăvirii Noastre, aliatii intru idealuri... De-aceia s-a multumit, nu-j așa? doar cu „Jos, la Cercel! Dai declarația cum trebuie de data asta. Altfel nu mai iesi de aici în vecii vecilor!” Am iesit.

Declarația „comme il faut” trebuia să cuprîndă recunoașterea tuturor samavolnicilor făptuite de mine împotriva po-

porului român și, mai ales, angajamentul că nu voi mai comite asemenea fapte; adică, implicita întărire a mărturiei că, da, comiseseam acele fapte...

De scris, am scris încă o dată (a cita oară?) că n-am comis nimic și că în viitor — ca si înainte — nu voi săvîrși nimic ce-ar putea leza interesele poporului român. Adăugam, însă — si asta, Procurorul, cel mai bun prieten al Omului, nu putea accepta — adăugam, spun, că prin interesele poporului român nu înțelegeam interesele familiei Nicolae Ceausescu, interese pe care nu văd de ce m-as angaja să le respect...

Urmarea? Să trecem peste ea.

DACĂ, însă, totuși?...!

La finalul ultimei noastre „intrevăderi”, dl. Horia Nelega imi spunea: „Veti pleca din tară, dar nu trebuie să fii supărat pe tară (Cine-i spusese că eram?)”. Guvernele vin și se duc: tară rămîne. Poate peste cîtiva ani vă veti întoarce si atunci...”

Teatru ieftin, de ultim moment? Sau: era Horia Nelega un mare pokerist, așteptînd chinta ori culoarea „la două capete”; „poate intră asul, poate — șeptarul?”

CîND AM AUZIT prima oară vorba **Tineți minte / Cinei cuvinte / E mai rău ca înainte**, îmi-am zis că este, totuși, o exagerare. Acum — după atîtea intimplări cu sau fără „mineri” — mai am, oare, dreptul să nu iau acea vorbă în serios? Si dacă o iau, în ce fel e mai rău ca înainte? As spune: cel puțin pentru faptul că oricine poate publica orice — dogmaticul se autopezintă drept pionier al spărgătoarelor de gheață-ideologică; cel numit, pe drept, „Klaus Barbie al culturii române”, se prezintă democrat pur-sînge; plagiatorul ordinar drept victimă a înșelării Cabinetului 1; securistul drept Măica Theresa, etc. Culmea e că — în anumite cazuri — după ce depășesti momentul de silă, începi, oare, să te îndoiesi de ce știai atît de bine. „Acți plătiseși totul aproape cu propria viață”.

Revenind la dl. Horia Nelega și acest, deocamdată, alăturat text din **Dimineața**, pînă la proba contrarie, Domnia Sa rămîne cel pe care l-am cunoscut. Si, chiar de nu-mi pot scoate cu totul din minte ghimpele acelu „Dacă, însă, totuși?...” (credit pe care totî trebuie să-l dăm du-biului), pînă la dovezi peremptorii, numele Domniei Sale va continua să mă invite la acel imperfect convulsiv al con-jugării terorii: Mă lega, te lega, ne lega...

Înregistrat **Gîntă** Dinu cu acel „Putini am fost, mult am rămas!” imi pare, din ce în ce mai mult, un diagnostician eminent al acestor timpuri suprarealiste!

Realizatorii emisiunilor culturale RADIO

— Să începem, *stimate Titus Vîjeu*, cu un minimum de dezvoltări biografice pe care au dreptul să le cunoască cei care vă

— Bănuiesc că aveți în vedere biografia mea radiofonică. Ea este simplă și chiar lineară. În 1972, la un an de la absolvirea Facultății de teatru, film și televiziune din Institutul de artă teatrală și cinematografică „I.L. Caragiale”, am venit la Radiodifuziune, transferîndu-mă de la o revistă de cultură. Am venit cu gîndul de a lucra aici cîteva luni, șase, șapte, nu mai mult, fără a-mi da prea bine seama de ce. Oricum, nu din comoditate, existența unui redactor radio nefiind nici pe departe una lejeră. După un an petrecut în redacția emisiunilor culturale, am trecut în redacția emisiunilor pentru tineret, odată cu restructurarea celui de al treilea program. Faptul se întîmpla în martie 1973. Aici am rămas pînă astăzi.

— A fi redactor și realizator al programului III reprezintă, în acei ani, o șansă, în primul rînd profesională, nu-i așa? Teme, colaboratori, un anume stil de a construi și prezenta radioemisiunile ce nu aveau acces în cuprinsul canalelor I și II puteau deveni realitate aici. Motivele sîc cunosc.

— Șansa noastră a constat în adăpostul pe care ni l-a oferit lungimea de undă pe care am emis și pe care continuăm să emitem, întrucît UKW-ul presupune o recepție aparte iar cei însărcinați cu supravegherea purității ideologice a emisiunilor știau foarte bine că ele nu puteau fi urmărite decît de o categorie privilegiată de auditori. Căci nu în toate casele există aparate de radio cu unde ultracurte. În plus, nu trebuie omisă atmosfera de concordie pe care a știut să o întretină ani în șir, dincolo de stresul indicațiilor primite, exemplarul om de radio care este Sofia Șincan, fostul redactor șef adjunct al programului III.

— Să revenim la vechile privilegii ale programului III. Acum, cînd cenzura e doar o amintire, programele I și II pot transmite în liniște ceea ce, înainte, vî era rezervat oarecum în exclusivitate. Cum faceți față la această colegială concurență?

— În opinia mea, „directul” reprezintă una dintre posibilitățile de a stimula această onorantă concurență. Nu cred că rolul emisiunilor înregistrate a încetat și ele sint menite să îmbogățească zestrea Fonotecii noastre. Însă un bun animator de program în direct poate să se arate mai puțin priceput în realizarea unei atari emisiuni. Si invers. Oricum, prin largul său spectru expresiv, Radioul este capabil să acorde fiecăruia dintre noi șansa afirmării profesionale. Bineînțeles, dacă se vine cu talentul de acasă.

— Odată cu primele luni ale anului sinteti concurați nu numai din interiorul instituției ci și din afara ei. Viata începe, parcă, să nu mai fie asa de usoară.

— Dimpotrivă. Orice confruntare te obligă la un efort de autodepășire care nu-ți poate fi decît favorabil. Asa că primim cu simpatie la tinerii noștri colegi de la Contact și Radio Fun.

— Din acest an, programul III se numește România-tineret. Se recunoaște, astfel, deschis, „la vedere”, adresa precisă a transmisiunilor. Știu că tinerii vî ascultă.

— Stim și noi. Sondaje nu foarte vechi ale Oficiului Radioteleviziunii vorbesc de un milion de ascultători. Mulți ne scriu...

— Vă fac și reproșuri?

— Mai mult sugestii.

— Atunci, imi permiteți mie să vî fac un reproș? Fiind de acord cu faptul că aparatele de radio cu ultracurte nu sint la îndemîna tuturor, vi se pare normal ca toate emisiunile pentru preșcolari, școlari, adolescenți să fie găzduite doar aici? Și Radio școală și Radio voinicel și Radio prichindel și teatru, chiar și Noaptea bună, copii?

— Cantonarea emisiunilor România-tineret pe programul III reflectă o decizie care, nu mă îndoiesc, asigură în intenție autonomia emisiunilor consacrate tineretului. Din păcate, recepția limitată a radioprogramelor noastre privează mulți tineri de posibilitatea ascultării emisiunilor ce le sint dedicate. Deocamdată, aparatele de radio beneficiind de unde ultracurte nu sint la îndemîna oricui, în nici un caz la îndemîna unui copil sau adolescent. În plus, industria noas-

tră nu s-a dovedit încă aptă să asigure producerea acestor receptoare (chiar la prețurile deloc accesibile, pe care le cunoaștem indeobște) în cantități corespunzătoare. În țări cu un nivel de dezvoltare înalt, problema UKW a dispărut, ea nefiind o chestiune de elitism social. La noi, însă, mai va...

— Nu puteți, desigur, influența planurile de muncă al întreprinderilor producătoare de aparate de radio. Dar puteți, cred, impune instituției dumneavoastră ca o parte din transmisiunile programului III să fie acceptate în succesiunea programelor I și II. Asa se proceda, pînă nu demult, cu seria Cluburilor în care chiar dumneavoastră semnați Clubul artelor. Un sistem elastic, selectiv, eficient de reluiări, asadar.

— Consider sugestia dumneavoastră ca fiind adresată direct conducerii Radiodifuziunii. Studiarea ei atentă poate să clarifice o chestiune de fond. Redacția este pregătită să sprijine rezolvarea problemei cu argumente bine întemeiate.

— Vă supun atenției un alt punct ne-vralgic al programului III. El este confirmat săptămîină de săptămîină și recon-firmat recent prin Integrala științelor, ciclu planificat doar o dată pe lund. Programul III are foarte puține emisiuni de informare științifică sau culturală iar cele literare lipsesc aproape cu deăvîrsire (Cite cărți, atîtia prieteni are numai 15 minute). De asemenea, dintre colaboratorii permanenți absentează personalitățile vremii de azi, savanți, scriitori, critici, pictori, istorici a căror prezență la microfon ar fi, prin ea însăși, un eveniment cu puternic efect formativ.

— La Radiodifuziune, o știți prea bine, ni se interzice să facem politică. Dar nimic nu poate să ne împiedice (nici ne-încrederea, nici obtuzitatea, nici reaua credință) să facem totuși o politică aparte: politica aceasta culturală menită să dimensioneze universul cunoașterii ascultătorilor. Gîndită si urmărită consecvent, ea nu se poate face decît prin antrenarea marilor spirite ale momentului. Re-

Titus Vîjeu

gret că marii noștri oameni de cultură si artă se arată mai puțin interesați de colaborarea cu Radiodifuziunea, acuzînd lipsa de timp. Este și acesta un paradox: în anii de secetă, mulți cărturari eminenți ne-au ajutat să străbatem deșertul. Au contribuit în chip exemplar la salvarea emisiunilor care, fără ei, ar fi fost stinjenite și mai mult de cătușe. Acum, ei se arată mai puțin receptivi.

— Acesta este prezentul. Dar viitorul? — Planuri mai mult sau mai puțin îndepărtate? Sint neumărate și nu mă îndoiesc că destule vor esua. Ritmul în care se lucrează la Radio ne determină să abandonăm uneori proiecte interesante. Sper ca acest lucru să nu se întîmple însă și cu mult așteptatele concursuri radiofonice pe teme dintre cele mai generoase și variate. La un moment dat a trebuit să renunțăm la ele din motive pe care nu le voi aminti aici. Acum, încercăm să le relansăm într-o viziune radiofonică nouă. Și, să nu uit, mai există o intenție lăudabilă a colegilor mei. Dorim să edităm o publicație menită să reflecte problematica cuprinsă în emisiunile noastre. Nu știm dacă li vom spune **Verba volant** sau **Scripta manent**...

— Un memento de care cultura noastră are atîta nevoie...

— Încercăm să parăm măcar în acest chip neantul ce pîndeste munca redactorului radio. Este un adevăr pe care l-am descoperit la venirea mea în radio (și nu sint singurul): eterul devoră eternul. Nu se poate să nu vă placă acest joc de cuvinte acoperind o realitate intrucitva...

— ...tragică. — Exact. V-ați gîndit cîte mii, poate zeci de mii de volume s-ar fi putut scrie de către sutele, poate mii de redactori care au slujit cei peste 60 de ani de existență ai Radioului? Oamenii au știut de la bun început sau poate au descoperit în timp că munca lor se înscrie în sfera efemerului. Dar cită eficiență socială și morală are această muncă! De fapt, cred că toate asemenea cărți, nici-

Dacă doriți să revedeți...

UN SUVOI DE AER pătrunde în cameră : „Sintem de la televiziunea română : „vreți să ne spuneti ce înseamnă cuvântul inviolabil ?” „Sintem de la televiziunea română : obiceiul să folosiți cuvântul bizar ?” Micile anchete ale emisiunii „Limba noastră” se desfășoară pe stradă, în fața gurilor de metrou sau pe aleile parcurilor și sint încredințate de regulă studenților filologi. Trecătorii se opresc surprinși, unii refuză să vorbească, alții se sperie de-a binelea, privind în stînga și-n dreapta, iar cite unul izbucnește pe față: „Dar ce vă interesează lucrul ăsta ?” Totuși, majoritatea răspund, și răspund bine. Cuvinte rare sint scoase din tainele limbii, apoi ciocănite pe toate părțile, apoi nuanțate și lămurite, apoi invitatul din studio le preia și le explică originile, vechimea, sfera de folosință. Este un mod excelent de a ne reîntoarce spre finețurile limbii, după ce auzim de dimineața pînă seara spunindu-se : „activitatea desfășurată”, „construcția a demarat”, „promovarea pîrgiilor economice”, „părerea mea vizavi de asta”, „prin intermediul mijloacelor de masă-media” etc. Poate ar trebui introdusă, la această emisiune, și operația de plivire, în afara celeia de răsădire. Dar timpul e scurt. Ar trebui, poate, citeva emisiuni pe săptămînă (așa cum există la limbile de circulație internațională) pentru ca, prin compensație, limba televiziunii române să fie scoasă din bălăriile ei lemnoase și făcută să semene treptat cu frumoasa limbă română

O ALTA EMISIUNE unde se vorbește spontan este „Gaudeamus” : n-aș spune că neapărat literar (nu-i nici o nevoie de asta), dar în orice caz auzim un tîndru jargon al tineretii, parfumat cu familjarisme și teribilisme care stau bine numai acestei vîrste. Realizatorii ies și ei din studio, plimbă microfonul pe străzi, prin aule și prin holuri, cîotînd din interlo- cutorii untul cu întrebări incomode, fă- să-i lase să se supere. Ultima anchetă, de la un cămin de familisti căzut în pa- ragină, a fost remarcabilă, pînă la a se- mîna cu o secvență de Forman. Mizeria în care trăiesc locatarii, aspectele sordide ale spațiului și spiritului, șobolanii și gîndacii, agresivitatea administratorilor și portarilor au fost reconstituite cu o veracitate care, dincolo de comicul ei in- voluntar, pune pe gînduri

FAPTUL CĂ SIMȚIM VIAȚA mai ales

odată scrise, există într-o unică și uriasă carte pe care o reprezintă existența Radiodifuziunii Române.

— *Cită ardore ! Am impresia că vă tubiți de-a adevărat instituția ! Cum vă simțiți cu colegii ?*

— Foarte bine cu cei vechi, foarte bine cu cei noi ! Ne bucurăm faptul că, recent, redacția noastră a primit în rîndurile sale noi membri. Contăm pe forțele lor tîne- resti și, mai ales, pe viziunea lor, necon- taminată de dogme. Este vorba despre ci- tiva străluciți absolvenți, colaboratori ai redacției încă din anii de studenție. Din ferici- re, ei simt cultura, despre care dum- neavoastră, m-ati chestionat mai înainte, drept element fundamental al muncii ra- diofonice. Ei doresc ca prezența culturii în programe să fie efectivă, nu decora- tivă.

— *Cum se vor realiza acești oameni ?*

— N-am nici o îndoială că în cele mai bune condiții. Știți prea bine că politica de cadre nu e o invenție a fostului re- gim. Atunci a luat doar înfățișări mon- struoase. Ea este prezentă și la Ford și la Fiat și la Radio-France și la RAI. In- clin să cred că și la Europa Liberă. E firesc să se întîmple așa atîta vreme cît nu vom identifica politica de cadre cu evidența divorțurilor și denunțurilor, a- tîta timp cît singurul criteriu de care va trebui să ținem seama va fi cel valoric. Să nu uităm un lucru : Radiodifuziunea Română este, așa cum o arată și numele, o instituție națională. De aici derivă o responsabilitate, gigantică și e bine să- ne-o asumăm fiecare, în datele înzestrării noastre personale. Cei care ne vom simți obosiți ori nepregătiți a face față compe- tiției profesionale, ar fi mai bine să ne retragem spre posturile de radio mai mult sau mai puțin private ce nu vor întîrzia, probabil, să apară. Cu toții sin- tem egali în fața lui Dumnezeu, nu însă și în fața ascultătorilor. Ceea ce vrea să însemne că, indiferent de încadrarea în statul de funcțiuni al redacției, trebuie să luptăm pentru a păstra stîmă onora- tului auditoriu. În această confruntare cotidiană, unii dintre noi vor ieși, desigur, învingători. Nu trebuie să ne temem de apariția unor vedete. Dimpotrivă, radioul are nevoie de personalități care să pola- rizeze interesul ascultătorilor. Așa fi fe- ricit ca, în redacția noastră, numărul lor să fie foarte mare. Dar, am vorbit su- ficient, dacă nu chiar prea mult. Nu credeți că e timpul să ascultăm puțină muzică ?

— O, da ! Aparatul de radio este chiar între noi. Așa că...

Antoaneta Tănăsescu

în emisiunile acestor tineri cvasi-debu- tanți ne reamîntește de speranța pe care ne-o puneam acum trei săptămîni în concursul de reporteri și corespondenți ce se anunța pentru 6 august. Din cite am putut urmări, rezultatul n-a fost nici comunicat și nici nu s-a făcut vizibil în vreun alt fel. Să fi avut, oare, loc con- cursul, ce ar fi dat șansa unei minime schimbări la față ? Au apărut, ce-i drept, cițiva colaboratori noi la „Actualități”, dar numele lor ne par cunoscute de pe la alte emisiuni. Să fie doar simple rocade ?

FIINDCĂ A VENIT VOBA de dorința de înnoire, aș vrea să vorbesc de „Ho- roscopul” care deschide zilnic progra- mele. Ideea nu e rea, dar nedumerirea începe de la felul cum este pusă în practică. O persoană simpatică se așează în fața camerei și citește niște texte din care nu știi ce să înțelegi : trebuie să le iei în serios sau să rizi cu orice preț ? Zodiile sint trecute pe rînd în revistă, iar ascultătorilor le sint date, rînd pe rînd, sfaturi hazlii cu orice preț de ge- nul : „Dacă tot ai chiulit astăzi, du-te la strand”, „Încearcă să nu te întorci din drum”, „Nu scăpa șansa care-ți apare” etc. Nu am nimic împotriva frivolității în sine, dar nici nu mi-e clar la ce folosesc, în această formă, ciudeatele dicteuri. Sint convins că ele pretind autorilor o cantî- tate apreciabilă de imaginație, dar e greu de înțeles dacă aceștia le iau cu adevărat în serios, dacă le consideră glume distrac- tive sau dacă le concep din capul locului ca pe o simplă trecere de vreme. Numai ultima din aceste supoziții pare credibilă.

ODATĂ CU DISPARIȚIA din program a convorbirilor dlui Arachelian, totul la acest capitol, pare a se fi liniștit. Am auzit, ce-i drept, de o interesantă discu- ție neanunțată a d-lor Aurel Stroe și Iosif Sava, dar n-am avut norocul s-o văd și nu îndrăznesc să-i cer reprogra- marea. În rest, „Prim-planul” de dum- nica trecută a readus în atenție un vechi invitat, care mai fusese intervie- vat în 1983, iar acum își completa gîndurile cu iluzile și deziluziile survenite între timp. Pentru duminica viitoare zărim în program numele regretatului Alexandru Graur. Este, oare, vorba de un interviu interzis la timpul său, ori de unul, pur și simplu, reluat din filmotecă ? Îl așteptăm cu interes, dar asta nu înseamnă că foamea de actualitate pe care o simt atîția din telespectatori va putea fi as- timpărată la infinit cu programări im- provizate.

ȘI IARĂȘI, PENTRU CĂ a venit vorba de trecut, nu pot să nu-mi amîntesc ce vedeam la televizor acum un an, pe vre- mea asta. Eram în plină sărbătorire a patruzeci și cinci de ani de la revoluția de eliberare națională, antifacistă și an- tiimperialistă și în plină discuție a pro- gramului-directivă și a tezelor pentru Congresul al XIV-lea. În afara transmi- suunii în direct a adunării solemne, a marelui spectacol literar-artistice de pe stadionul 23 august și a declarațiilor participanților, seara ne erau citite tele- gramme omagiale, și, în paralel, știrile obișnuite despre recoltete record-mondial ale verii. În stațiunea Neptun o delegație înmîna mult iubitorilor și mult stimatilor darurile județului gazdă, ca semn al tra- diționalei omenii românești, iar apoi îi ruga, cu profund respect și aleasă pre- ferență să ia cuvîntul. Mai erau reportaje din uzine și de pe ogoarele în plină campanie, iar apoi, pînă noaptea trziu, depășind orele reglementare, orchestre, coruri și coruri de soliști intonau cîntecele de slavă ale acestui pămînt. Astăzi caut în programul zilei de joi și zăresc doar un prizărit documentar intitulat „Acum 46 de ani”... Pe progra- mul doi, parcă-parcă ar mai fi ceva, un titlu care să semene a aluzie : „Confluențele spiritului”. Nu zic că este puțin, dar fac o propunere care n-ar fi exclus să-i infurie pe unii : n-ar putea fi reluate măcar citeva minute din acele ample desfășurări de forțe, de care aproape că am uitat ? N-ar fi cu puțință să revedem acel stadion fosforescent-euforic, acea sală plină cu cravate și pri- viri religioase, să reauzim versurile în- flăcărâte ale rapozilor, vocile îngroșate de mindrie patriotică ale crainicilor noș- tri, osanele nesfîrșite de pe benzile de magnetofon ? Cineva, al cărui nume a devenit între timp aproape tabu, spunea că trebuie să ne despărțim de trecut ri- zînd. Nu știu dacă ne-ar veni neapărat să ridem revăzîndu-ne acel trecut apro- piat (și, vai, atît de repede ascuns !), dar știu că este obligatoriu să nu-l uităm, pentru că în spatele uitării noastre se vor pîti treptat tot mai mulți din aceia care, sfidîndu-și biografia, țin lecții de morală unei țări abia ieșite din chinurile cosmarului. Uitarea devenită obișnuință permite istoriei să devină imprevizibilă, iar prezentului să picotească în ritmul cîntecelor de leagăn. De aceea aș pro- pune cu toată seriozitatea reluarea sub formă de document a unei rubrici ce e în anii din urmă era rezervată zilelor de după Revelation : „Dacă doriți să reve- deți...”



ADRIANA BLENDEA : Minăstire

REVISTA REVISTELOR

● Să răsfolim și suplimentele culturale sau literare ale cotidienele, pe care le-am cam dat uitării de cînd numai politicul ne interesează. În SUPLEMENTUL DIMI- NEAȚA (nr. 6), puține lucruri notabile, între care cronica dlui Al. Piru la studiul lui Valeriu Cristea despre Creangă, în bi- necunoscutul stil sec și expozitiv : „Des- pre fata împăratului Roș domolită la sfîrșit prin iubire și care lipește la sfîrșit capul lui Harap Alb tăiat de spin, Vale- riu Cristea susține că ar fi femeia îndă- rătnică din *The taming of the shrew* de Shakespeare, Katharina. Cam departe.” Cam puțin. Ne îndoiim că George Iancu are talent de poet, în pofida selecției ge- neroase care ni se oferă cîteva pagini mai departe. Sintem aproape siguri că Silvia Stancu, autoarea poemului *Adio, Nichita ! Bună dimineața, Nichita !*, nu are. Ceva- ceva mișcă în versurile (traduse de N. Ma- res) ale lui Karol Wojtyła, mai puțin cu- noscut ca poet, și mai mult ca Papă. ● Ușor neserioase ni s-au părut interviurile pe care Sorin Preda și N. Iliescu și le acordă reciproc în SUPLEMENTUL LITE- RAR ARTISTIC AL TÎNERETULUI LI- BER (11 august). În același număr, Vio- rica Răduță scrie despre *Un primitivist al imaginărilor*. Acesta ar fi L. Dimov. Noi credem că mai nimerit ar fi să folosim termenul *primitiv*, dar autoarea e de altă părere. Ce înseamnă sintagma din titlu, ni se sugerează la un moment dat : „Leo- nid Dimov evoluează de la primitivismul romantic la cel special (sic) al imaginăru- lui”. Special, nespecial, nu e clar. Mai aflăm că exotismul „aduce un instrumen- talism al versului, care de la Macedonski și Minulescu n-a mai strălucit pe parti- tura cantatei literare” și că unii dintre poeții actuali revin „la versul clasic, în modalități coloristice unghiulare”. Și alte asemenea prețiozități abundă în textul Vioricăi Răduță. La rubrica *Restituție*, dl. Nicolae Scurtu se ocupă de *O colabo- rare necunoscută a lui Nichifor Crainic*. Titlul induce în eroare. Colaborarea cu pricina este la *Revista scriitorilor și scriitorilor români* (poezia Rugăciune, nr. 7-8, 1931). De ce ar fi fiind această co- laborare „necunoscută pînă acum”, n-avem idee. Poate pentru că dl. N. S. presupune că numai d-sa a avut sub ochi revista menționată. Dar ea nu era deloc obscură în epocă. E drept că puțin au studiat în vremea din urmă pe Crainic, dar, așa stînd lucrurile, credem a mai exista nu- meroase alte poeme rămase prin reviste și nesemnalate. Nici o ediție critică nu avem ori măcar una ca lumea. Cît despre aprecierile la adresa lui Crainic („poet din cei mai originali, eseist de profunde nu- anțe” — sic ! — etc.), le punem pe seama unui entuziasm necritic. Se poartă acum nu numai descoperirea multor fleacuri (inedite ?), dar și exagerarea valorii unor scriitori din trecut, și aceasta numai și numai fiindcă ei au stat o vreme la în- demn. Crainic se cuvine, desigur, republi- cat și reanalizat. Originalitatea poetului însă și nuanțele profunde (sic !) ale eseis- tului rămîn să fie verificate mai pe inde- lete de critică. Noi sintem gata să pariem că verificarea va produce oarecare decep- ție. ● În tentativa de a-si crea trecut de rezistent la ceausism, ceau- sistul notoriu C. V. Tudor declară patetic în recentul număr din ROMÂNIA MARE (11) : „...Nu sintem și nu vom fi niciodată antisemii [...] Este o aberație să susții că toți evreii sint așa și pe dincolo, sau toți maghiarii, țigani, germanii ș. a. Toate generalizările de acest fel sint periculoase și nefondate”. Ne vine în minte fabula cu lupul moralist. Exemple contrare declara- ției — de șovinism, xenofobie etc. — ci- tate se găsesc în textele dlui C. V. T. la tot pasul. Pînă și în poezia-pamflet (re- produsă acum ca să se convingă tot omul de neadevărul acuzațiilor aduse în trecut autorului) care viza pe rabinul șef, există această apreciere : „răufăcător esti tu, cu toți ai tăi”. Dar rasismul poate fi și mai subtil. Scrie poetul tot acolo despre rabin că este „fără țară”. Mai e nevoie să ex- plicăm insinuarea conținută în aceste cu- vinte ? În fine, în același număr, la *Uti- lita oră*, ni se dă informația următoare : „Sub președinția de oroare a unui grec (A. Marino) și a doi unguri (Doina Koci- luhasz și Kanyady Sandor) periclitează aerul curat al Clujului Forumul Anti-ro- mân Totalitar sau ceva cam în genul ăsta. Măi copii, de ce nu vă duceți voi să vă jucați de-a democrația la Budapesta ?” A-l face pe dl. Marino grec, pe dna Cornea unguroaică și a-l trimite la Bu- dapesta nu e oare cea mai clară probă de atitudine șovină ? ● O utilă informație... culturală ne furnizează dl. Răzvan Mun- teanu în EXPRES. (nr. 30) : pe urmele unei anchete a dlui Al. Mironov, difuzate în emisiunea *Video Magazin* a T.V.R. din 5 august, referitoare la „pirateria” edito- rială în floare, colaborătorul revistei men- ționate a descoperit că două din broșurile

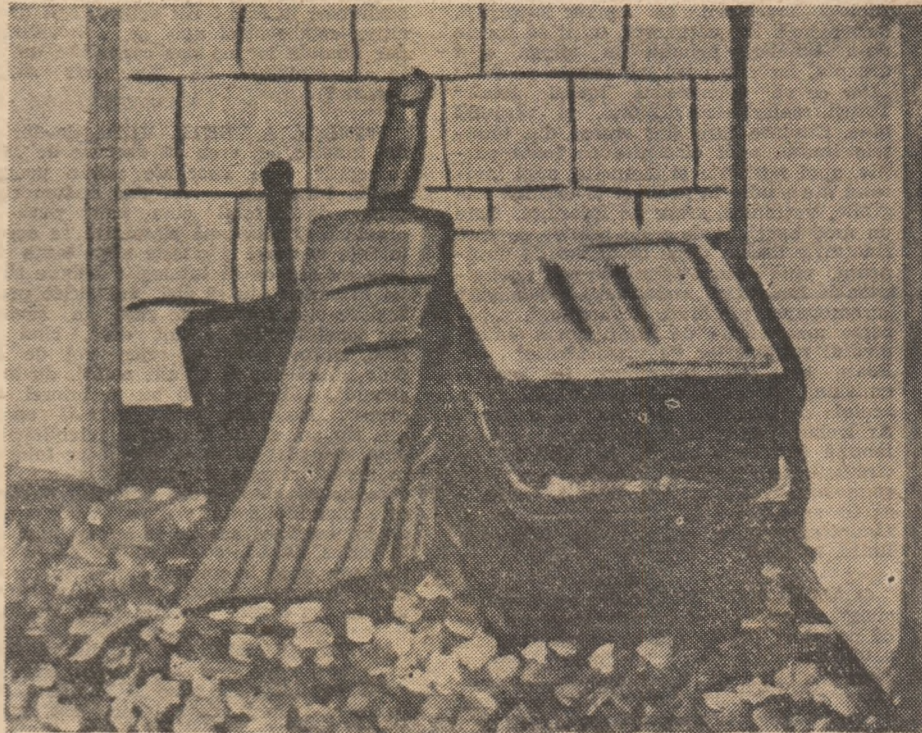
S.F. imprimate fără nume de traducători, sursă etc., sint *Suplimente Club D.* Dar ce este cu acest *Club D.* ? El aparține dlui Sergheț Mesaros, deputat și noul pre- sedinte al Partidului Național Democrat. Foarte rentabilele *Suplimente* au înlocuit o revistă pe care dl. S. M. a scos-o tot la *Arta Grafică*, dar fără succes aceea, deși conținea o poză uriasă a d-sale. Așadar, un deputat și președinte de partid încălcă legea ca în codru. Apropitarul nostru e și nițel „pirat”. ● Un excelent număr este și următorul al revistei CONTRAPUNCT, care conține citeva „prospectiuni” în lu- mea lui Caragiale, datorate Adrianei Bit- tel, Ioanei Pîrvulescu, Elenei Ștefoi, lui I. B. Lefter, M. Vasilescu și Liviu Papa- dima. Relația „specială” a tinerii gene- rații cu autorul *Momentelor* nu mai sur- prinde pe nimeni. E foarte posibil ca ea să ne dea cîndva o nouă lectură a scriito- rului. Perceptibilă, de pe acum, în calei- doscopul impresiilor, conduse totuși în- tr-o unică direcție. În același număr, Flo- rin Iaru intervine în polemica Nedelciu- Cărtărescu, provocată de articolul acestuia din urmă pe care l-am semnalat. Articolul intitulat *Pentru cine bați clo-otele. Mir- cica ?* este sclîncitor și savuros. Ca de obi- cei, la obiect cronica lui Cristian Moraru la *Avangarda* lui Ion Pop. Isi continuă și Liviu Ioan Stoiciu serialul său despre eve- nimentele din (încă) 13 iunie, din care partea de mărturie (care sustine subtitlul : *Jurnalul unui martor*) este extraordinară și ar fi trebuit înaintată comisiei parla- mentare însărcinată cu ancheta. Din cale afară de patetică (spre a nu zice alfcumva) este partea consacrată comentariilor *post- factum* la acest jurnal, în care cuvintele dau literalmente buzna. Ar fi fost prefe- rabilă o analiză la rece, absolut necesară după „căldura” mărturiilor. Dorim să știm ce s-a petrecut și să înțelegem de ce. Exclamațiile, întrebările retorice, „furia” pamfletară arată în Liviu Ioan Stoiciu un prozator liric talentat, dar ne lasă pradă incertitudinilor noastre. Păcat ! Liviu Ioan Stoiciu, care nu este un martor oarecare, ratează astfel ocazia de a fi și un analist politic. ● Mircea Cărtărescu ne emotionează și ne impune respect prin- tr-o profesiune de credință publicată tot în CONTRAPUNCT nr. 31 din 3 august 1990. Iată citeva extrase din acest text memorabil : „Lumea politică românească de astăzi are ceva din tulbureala și din huruitul amenințător, subliminal, ale epocilor premergătoare unei dictaturi. Iar dictaturile tinere au nevoie de per- sonalități care să le sustină, de nume pe care să le folosească” : „Evenimen- tele de după 22 Decembrie m-au găsit într-o stare de edenic-îmbecilă inocentă politică. Am crezut tot ce se spunea la televizor, am tremurat pentru viața lui Iliescu pe 12, am scris că imi n'ac figura și zîmbetul lui. M-am certat cu prietenii mei care deschisera ochii mai temei- nic și mai devreme, eram indignat de ziarele în care apăreau critici la adresa viitorului președinte sau a lui Petre Roman. Marile mitinguri feseni-te și vizitele în întreprinderi, cu copii care oferă flori și cu tinere muncitoare în- lăcrimate de fericire mi-au risipit însă orice iluzie. Parcă mai văzusem așa ceva” ; „M-am convins că o atitudine neutră — singura convenabilă unui scri- tor — nu este, pur și simplu, cu pu- tință, astăzi, în climatul nostru literar. De- clar, de aceea, aici, ceea ce am mai spus, de altfel, în nu știu cite discuții. Cred că în România actuală dreptatea este de partea opoziției și că, prin urmare, scri- torii care sprijină prin semnătura lor guvernul comit o eroare”. ● Revenit în gazetărie, de ce altceva să se ocupe Adrian Păunescu decît de soarta instituției prezidențiale ? Nici altădată nu l-a lăsat indiferent. Ce îl îngrijorează azi cel mai mult este perspectiva de a avea un pre- sedinte fără prea mari puteri, controlat de lege, un „președinte de paie” cu alte cuvinte, mai plastice, cum ne avertizează alarmat în ROMÂNUL nr. 18 : „...nici nu e în firea poporului român si nici în datele actuale ale problemei să avem un pre- sedinte de paie, așa cum par a voi să pregătească unii regizori de culise Consti- tuția”. Nu e „în firea poporului” ? Tot ce se poate. În orice caz, în a lui Adrian Păunescu sigur nu este, și îl înțelegem prea bine : cum să cînti un asemenea președinte, cum să-l glorifici, cum să-l înalți în slăvile cerului, cum si pe ce bază să-l poți proclama într-o istorică zi. „cîrmaci al destinului național” ? O. vi- sele poetului tribun, cutreierate de nostal- gie ! (O.A.)

Donald BARTHELME

Muntele de sticlă

■ MAESTRU al prozei scurte, autor și al unor cărți de mai mare întindere: *Snow White* (Albă ca Zăpada), *The Dead Father* (Părintele defunct), Donald Barthelme (n. 1931) și-a cistigat un loc aparte în proza americană actuală prin calitatea intelectuală, imaginativă și expresivă a creației sale. „Fragmentele sunt unica formă de încredere”, declară el. „Un gol ne înconjoară teritoriul”. „Am crescut într-o lume a discontinuității”. Tocmai acest sentiment acut al fragmentarismului stă la baza preferinței autorului pentru forma scurtă, în care drul căreia practică diverse mijloace de ambiguitate prin juxtapunere, absență a firului narativ etc. Elementele tradiționale de structurare a prozei sunt ignorate intenționat în opera sa Barthelme excelează în revitalizarea

prefabricatului lingvistic, iar stilul aluziv, parodic și autoparodic constituie marca distinctivă a paginilor sale. Prozele lui Donald Barthelme, aceste „lecții de dans pe ritmul tristeții” (cu accente de umor lunecind până la grotesc) mărturisesc o implicită credință în importanța vitală a cuvintelor. Se reține scripitoarea satiră la supraincercarea cu informații, excesul caracteristic lumii de azi: în acest punct, ochiul autorului descoperă același sens al fragmentarismului funciar. Experimentalismul (blind) al prozatorului i-a făcut pe comentatori să-l asocieze cu suprarealismul, cu plastica pop-art, cu viziunile unui Roy Lichtenstein în particular ș.a. Artist autentic și original, Donald Barthelme nu poate fi oprit în cadrele nici uneia din aceste tradiții.



ALEXANDRU IONESCU : Compoziție

1. Încercam să escaladez muntele de sticlă.
2. Muntele de sticlă se află la intersecția între „Traseul 12” și „Bulevardul 8”.
3. Ajunsesem la poalele primei pante.
4. Oamenii mă priveau.
5. Eram nou în cartier.
6. Niste cunoscute, totuși, aveam.
7. Îmi prinsesem la tâlpi gheare de montor și în fiecare minut aveam câte o pomnă mare de desfundați chivete.
8. Mă aflam la o înălțime de 200 de picioare.
9. Vântul sufla tăios.
10. Cunoscutii aceia ai mei se adunaseră la poalele muntelui și mă încurajau.
11. „Nătăleată”.
12. „Căcăciosule”.
13. În oraș, lumea cunoaște muntele de sticlă.
14. Localnicii povestesc mereu despre el.
15. Este arătat vizitatorilor.
16. Dacă atingeți o latură a muntelui, îi simți răceala.
17. Dacă iscodești în miezul muntelui, îi distingi profunzimile sclipind în nuanțe albastrii și albe.
18. Muntele domină partea aceea a Bulevardului 8 ca o splendidă, imensă clădire administrativă.
19. Virful muntelui se pierde în nori, ori în soare, cînd e senin.
20. Am ridicat pompa din dreapta, sprîjinindu-mă pe cea din stînga.
21. Apoi m-am întins și am fixat-o din nou pe cea din dreapta ceva mai sus, potrivit-mi picioarele, centimetru cu centimetru, pe noi poziții.
22. Cîștigul a fost minim, nici măcar o lungime de braț.
23. Cunoscutii nu se lăsau deloc.
24. „Dă-te naibii de prost”.
25. Eram nou în cartier.
26. Pe străzi umbiau destui oameni bolnavi de ochi.
27. Ia mai uită-te și singur.
28. Pe străzi erau sute de tineri, ținînd cu arma, trăgînd de după mașinile parcate.
29. Bătrînii plimbau ciinii.
30. Străzile erau pline de murdăria ciinilor, în culori vii: ocră, galben marțian, slena, viridian, negru ivoriu, roșu trandafiriu.
31. Cîneva fusese prins tăind copaci, un șir întreg de ulmi cu spinarea frîntă printre VW-uri și Valiant-uri.
32. Cu ajutorul fierăstrăului mecanic, fără îndoială.
33. Eram nou prin cartier și totuși îmi făcusem cunoscuti.
34. Cunoscutii mei își treceau o sticlă cafenie din mină în mină.
35. „Mai bine decît un șut în spate”.
36. „Mai bine decît o labă peste ochi”.
37. „Mai bine decît un dos de palmă umeri ca un pește peste burtă”.
38. Mai bine decît un ghiont ca bolovanul în spinare”.
39. „Să vezi cum o să facă bum cînd o cădea, este?”
40. „Sper să nu lipsesc tocmai atunci, să-l văd. Să-mi înmoi batista în singele lui”.
41. „Obrazu’ ca dosu’ de maimuță”.
42. Am ridicat pompa din stînga, lăsînd pe cea din dreapta în urmă.
43. Și m-am întins.
44. Ca să urci muntele de sticlă, ai în primul rînd nevoie de un motiv serios.
45. Nimeni nu s-a cățărat niciodată pe munte doar de dragul științei, în căutarea celebrității, sau pentru că muntele ar fi reprezentat o provocare.
46. Astea nu sînt motive valabile.
47. Dar motive există.
48. Pe virful muntelui se află un castel cu totul de aur, iar într-o încăpere din castel sade...
49. Cunoscutii urlau la mine.
50. „Pe zece martei că-n ai mult patru minute ți-ai și parădit dosu’!”
51. ...un splendid simbol magic.
52. Am ridicat pompa din dreapta, lăsînd-o în urmă pe cea din stînga.

53. Și m-am întins.
54. Sus, la 206 picioare, era destul de frig: mi-am aruncat privirea în jos și n-am găsit nici un motiv de încurajare.
55. O grămadă de corpuri, cai și călăreți, înconjurau poalele muntelui, iar printre ei gemeau muribunzi.
56. „Am depășit în prezent o perioadă de scădere a interesului erotic față de realitate”. (Anton Ehrenzweig)
57. Se puneau cîteva întrebări.
58. Există vreun individ care să se cațere pe un munte de sticlă, cu prețul unor nealături personale, pur și simplu pentru a dezlega un simbol?
59. Mai au încă nevoie de simboluri fîrle cele mai puternice ale zilelor noastre?
60. Am stabilit că răspunsul la aceste întrebări este „da”.
61. Altfel ce căutam aici, la 206 picioare deasupra ulmilor tăiați cu fierăstrău mecanic — de aici, de sus, le vedeam carnea albă, de lemn, descoperită?
62. Cea mai sigură cale să oorești urcarea muntelui ar fi să te echipezi cu o armură de cavaler întregă, iar la poalele muntelui: calul să-ți scape scînteii din copite.
63. Cavalerii mai jos numiți nu reușiseră să urce muntele și gemeau în gloată: Sir Giles Guilford, Sir Henry Lovell, Sir Albert Denny, Sir Nicholas Vaux, Sir Patrick Grifford, Sir Gisbourne Gower, Sir Thomas Gray, Sir Peter Coleorle Sir John Blunt, Sir Richard Vernon, Sir Walter Willoughby, Sir Stephen Smeat, Sir Roger Faulcorbrise, Sir Clarence Vaughan, Sir Hubert Ratcliffe, Sir James Tyrrel Sir Walter Herbert Sir Robert Blakenbury, Sir Lionel Beaufort și mulți alții.
64. Cunoscutii mei mișunau printre cavalerii prăbușiți.
65. Cunoscutii mei mișunau printre cavalerii prăbușiți, adunînd înele, portmonee, ceasuri de buzunar, suveniruri de la doamne.
66. „Calmul domnește în țară, multumită inteligenței și încrederii tuturor”. (M. Pompidou).
67. Castelu’ de aur este vădit de un vultur slăbănog, avînd rubine înflăcărâte în loc de ochi.
68. Am ridicat pompa din stînga.
69. Cunoscutii mei pretăluiau dinții de aur ai cavalerilor care nu-și dăduseră încă sufletul de tot.
70. Pe stradă se aflau oameni ce-și dăimulau calmul sub fața vag înșălmîntată.
71. „Simbolul conventional (cum ar fi privighetoarea, deseori asociată cu melancolia), deși în general recunoscut prin acord nu este un semn (cum ar fi somatoforul) deoarece se presupune că sfîrșește sentimente profunde și se consideră că posedă proprietăți ce denăsceră simla arie vizuală”. (Dicționar de termeni literari).
72. Un grup de privighetori cu semafore legate de picioare trecu în zbor pe lîngă mine.
73. Deasupra mea apărură un cavaler echinat în armură pal trandafirie.
74. Se prăbui, iar armura scoase mici sunete ascuțite cînd se izbea de sticlă.
75. Îmi aruncă o privire piezișă cînd trecu pe lîngă mine.
76. Pronunță cuvîntul „Muerie” cînd trecu pe lîngă mine.
77. Am ridicat pompa din dreapta.
78. Cunoscutii mei dezbăteau problema care din ei va pune mina pe aparatamentul meu.
79. Am trecut în revistă mijloacele conventionale de a ajunge la castel.
80. Mijloacele conventionale de a ajunge la castel sînt următoarele: „Vulturul își împlîntă ghearele ascuțite în carnea fragedă a tinărului, dar el suportă durerea fără să scoată un sunet și se prinde cu minile de ghearele păsării. Creatura înfricoșată îl ridică în văzduh și începu să dea roată castelului. Tinărul se ținu vitejește. Văzu palatul strălucitor, care în razele palide

ale lunii părea o lampă cu lumina scăzută; și mai văzu ferestrele și balcoanele turnului de la castel. Trăgînd un cuțitaș de la briu, tăie ambele picioare ale vulturului. Pasărea se înălță cu un tipăt, iar tinărul căzu ușurel pe un balcon spațios. În același moment, o ușă se deschise și el văzu o curte presărată cu flori și copaci; tot acolo, o preafrumoasă prințesă fermecată”. (Cartea galbenă cu povești).

81. Mi-era trîcă.

82. Îmi uitasem bandajele adezive.

83. Cînd vulturul și-ar fi împlîntat ghearele în carnea mea fragedă...

84. N-ar fi mai bine să mă întorc după bandajele adezive?

85. Dar dacă m-aș întoarce să-mi iau bandajele, aș fi silit să îndur disprețul cunoscutilor mei.

86. M-am hotărît să merg mai departe fără ele.

87. „Sînt veacuri în care, din imaginație, el [omul] își transformă viața într-o intensă practică a celor mai plăcute dintre energii”. (John Masefield)

88. Vulturul și-a împlîntat ghearele ascuțite în carnea mea fragedă.

89. Dar eu am suportat durerea fără să scot un sunet și am apucat picioarele păsării cu minile.

90. Pompele au rămas la locul lor, în unghi drept față de pantă.

91. Creatura înfricoșată m-a ridicat în văzduh și a început să dea roată castelului.
92. M-am ținut vitejește.
93. Am văzut palatul strălucitor, care în razele palide ale lunii părea o lampă cu lumina scăzută; și am mai văzut ferestrele și balcoanele turnului de la castel.
94. Am tras un cuțitaș de la briu, tăind ambele picioare ale vulturului.
95. Pasărea s-a înălțat cu un tipăt, iar eu am căzut ușurel pe un balcon spațios.
96. În același moment, o ușă s-a deschis, iar eu am văzut o curte presărată cu flori și copaci și tot acolo frumosul simbol magic.
97. M-am apropiat de simbol, cu multiplele sale înțelesuri, dar cînd l-am atins, s-a transformat numai într-o preafrumoasă prințesă.
98. Am aruncat-o pe preafrumoasa prințesă pe munte în jos, cunoscutilor mei.
99. Pe care te puteai bizui că vor ști s-o trateze cum se cuvine.
100. Și nici vulturii nu sînt credibili, deloc, nici măcar o clipă.

Prezentare și traducere de
Mihai Moroiu

CRONICA TRADUCERILOR

Trai mi se par a fi motivele pentru care acest roman argentinian, scris în Statele Unite și publicat în Mexic în 1987, dobindește, în versiunea românească și în actualul context cultural din țara noastră, importanța unui eveniment literar.

În primul rînd, cartea satisface pe deplin orizontul valoric de așteptare al iubitorilor de literatură universală, la noi mai exigent și mai pasionați decît în alte părți. Cartea scriitorului Manuel Vázquez-Bigi, profesor la Universitatea din Tennessee, învederează calitățile complementare pe care atît criticii cit și cititorii le cer unor opere de prestigiu și circulație internațională: înalt nivel artistic, dar și lectură fluentă, atrăgătoare; fenomenologie bogat exotică, dar și indeclinabilă esențialitate umană.

În al doilea rînd, după multe luni, încă neterminate, de neglijare a frumuseții literare și de absenteism editorial în ce privește literaturile străine, acest roman reia procesul, necesar ca aerul, de integrare în circuitele vieții noastre culturale a valorilor dominante azi în Europa și în lume, invitîndu-ne să cunoaștem și să folosim, în felul nostru, cele mai noi căutări și

• Manuel Vázquez-Bigi: *Două sint porțile visului*, ed. Univers, colecția „Romanul secolului XX”, 1990, ediție revăzută de autor, traducere de Dan Munteanu, prefată de Paul Alexandru Georgescu.

Porțile

reușite ale narațiunii hispano-americane, mondial consacrate, după cum se știe. Desigur, cei cinci-sase romancieri culminanți în deceniul al VI-lea (Sábato, Cortázar, García Márquez, Vargas Llosa, Fuentes) ne sînt cunoscuți, dar ce s-a întîmplat de atunci, într-un sfert de secol? Care sînt noile tendințe și ce drumuri se întrezăresc pentru viitor în vastele teritorii ale narațiunii hispano-americane? În această privință, Vázquez-Bigi este o admirabilă călăuză — prin exemplu. Cartea sa ne aduce ceva din vînturile innoitoare ce bat pe acele meleaguri.

În sfîrșit, cartea confirmă — desigur, pe un perimetru redus, dar tocmai de aceea elocvent și susceptibil de generalizare — posibilitățile de creativitate românească. Prin conjugarea competenței filologice și a capacității de construcție exegetică, *Două sint porțile visului* atestă maturitatea hispanismului românesc. Ca și în alte cazuri interpretările referitoare la creația românească a lui Vázquez-Bigi sînt cunoscute și omologate din lăuntru instantelor de specialitate, europene și americane. Rodirea pe pămîntul nostru a unei opere de seamă, deschizătoare de noi cărări în narațiunea hispano-americană este încă un semn — și încă unul dintre cele mai grăitoare — despre cordiala creativitate proprie spiritului românesc.

Care este locul și valoarea romanului *Două sint porțile visului* în ansamblul narațiunii hispano-americane de azi? Prins între splendoarea marilor construcții mi-

SCORPIONUL

● Paul Bowles s-a născut în 1910 la New York. Compozitor (a studiat cu Aaron Copland la Berlin) și poet (a publicat în traducere la vârsta de 17 ani; ulterior, Gertrude Stein l-a ajutat să se lase de poezie și Bowles l-a urmat sfatul), se stabilește după război la Tanger, în Maroc. Aici scrie capodopera sa, romanul *Cerul oronator* (actualmente ecranizat de Bertolucci cu numele „primei cărți” — „Ceai în Sahara”), ca și trei alte romane și cam tot atâtea volume de povestiri. A mai publicat 2 cărți de călătorie, autobiografia *Fără oprire* și mai multe traduceri (din magrebiană, franceză și spaniolă). Ultima apariție, editată anul acesta la Londra, cuprinde Jurnalul din Tanger (1987—1989).

Povestirea *Scorpionul* a fost scrisă în 1944. În prefața la culegerea de povestiri apărută în 1989 (și editată tot de Peter Owen) Bowles atrage atenția asupra particularităților a două dintre piesele incluse în volum — printre care și acestea. „*Scorpionul*” este rezultatul unei „erupții a subconstienței” asupra căreia controlul rațional nu s-a mai exercitat; scriitorul a folosit materialul „crud” — „rămânând într-o stare de ignoranță în legătură cu ceea ce a scris”, adaugă Bowles. „Fără să fie în stare să-i atribuie un -înțeles-, atâta timp cât acest aspect nu i s-a impus ca necesar în momentul elaborării sale”. The *Scorpion* a apărut pentru prima dată în revista *View* editată de Charles-Henri Ford.

BĂTRINA locuia într-o grotă pe care fiii ei o săpaseră într-o faleză de argilă de lângă un izvor înainte ca ei să plece la oraș unde erau mulți oameni. Nu era nici fericită nici nefericită acolo, căci știa că totul vieții ei este aproape și că fiii ei s-ar mai fi întors în rupele capui. La oraș sînt atîtea de făcut, se îndelungea cu multe asemănări să-și mai amintească de vremea trăiau cu toții sus pe dealuri îngri- o pe bătrînă.

Unele momente ale anului, la care în grotă se forma o perdea de aur prin care bătrîna trebuia să se uite pentru a intra înăuntru. Apa se apleca de pe ierburile de deasupra și ea pe pămîntul de dedesubt. Așa că ea se obișnuise să stea ghemuită înăuntru, cit mai mult timp, ca să nu se afară, printre mărgelele mișcătoare apă zărea pămîntul gol luminat de cenusiu, și uneori frunze mari și te erau împinse de vîntul care venea dintr-unul de sus. Acolo unde ședea, întru, lumina era plăcută, trandafiriu de argila din jur. Cîțiva oameni obiș- să treacă din cînd în cînd pe poteca apropiere și, intrucît era un izvor preajmă, acei călători care știau că există dar nu și locul exact unde se se apropiau uneori de intrarea înăuntru și descopereau atunci că izvorul nu acolo. Bătrîna nu îi striga niciodată, ci doar la ei pe cînd se apropiau, arusc, o zăreau și pe ea. Apoi con- să-i urmărească în timp ce ei se reeau și o luau în alte direcții în area izvorului.

Viata aceasta erau atîtea lucruri îi plăceau bătrînei. Nu mai era obli- să se certe cu fiii ei ca să-i facă să se lase pentru captor. Era liberă să duiască noaptea în căutarea hranei. Ea să mînce orice găsea fără a fi pită să împartă hrana. Și nu se in- ra nimănui pentru lucrurile din ei.

Bătrînă obișnuia să coboare din sat în drumul lui, să se așeze pe o stîncă nu prea departe de grotă pentru ea să-l recunoască. Știa că el este client de prezența ei acolo și, deși abil nu-și dădea seama, o supăra că nu dădea nici un semn că ar fi o. I se părea că el avea astfel un ntaj necinstit asupra ei și că îl fo- te într-un mod cit se poate de neplă- De aceea-și munea mintea în fel și cum să-l necăjească în caz că s-ar apropiat destul de mult, numai că el

trecea întotdeauna la o anumită distanță, oprindu-se să se așeze pe stîncă pentru citeva clipe și să privească fix înspre grotă. După care își continua încet co- borișul, și mereu i se părea bătrînei că mersul lui este mai agale după ce se odihnește decît înainte. Tot anul grotă mișuna de scorpion, dar mai cu seamă în zilele premergătoare perdedei aceleia de stropi ce se prelingeau din ierbur. Bătrîna avea o grămadă de zdrențe cu care curăța pereții și tavanul de fiecare dată, zdrobind iute sub tălpile-i goale scorpionii cazuți. Cîteodată se mai ră- tăcea înăuntru o mică sălbăticiune, pasă- re sau animal, dar ea nu era niciodată destul de iute ca să le omoare, așa că nici nu mai încerca. Într-o zi întunecată își ridică ochii și-l văzu pe unul din fiii ei stînd în prag. Nu-și mai aducea aminte care dintre ei era, dar se gîndi că putea fi cel care călărise odată pe albia secată a riului și-aproape își frînsese gitul. Se uită la mina lui să vadă dacă era deformată. Nu era acela. El începu să vorbească :

— Tu ești ?
— Da.
— Ești bine ?
— Da.
— Toate bune ?
— Toate.
— Ai stat aici ?
— După cum vezi.
— Da.

Se lăsă tăcere. Bătrîna privi în jur și constată, neplăcut surprinsă, că cel din prag făcea ca în grotă să nu mai intre pic de lumină. Se chinui să distingă di- ferite obiecte : bastonul, plosca, o cutie de tinichea, o bucată de sfoară. Efortul o făcuse să se încrunte.

Bărbatul vorbi din nou.

— Să intru ?
— Ea nu răspunde.

El se retrase din prag, scuturîndu-și hainele de picăturile de apă. Era pe punc- tul de a spune ceva urit, se gîndi bătrîna, care, deși nu știa care din ei era, își aduse aminte că obișnuia să injure. Se hotărî să vorbească.

Ce ? spuse ea.

El se aplecă înainte prin perdeaua de apă și repetă întrebarea.

— Să intru ?
— Nu.
— Ce e cu tine ?
— Nimic.
Apoi adăugă :
— Nu e loc.
El se retrase din nou, ștergîndu-se pe

visului

fantastice sau problematice din anii și violența demolatoare a naratorilor după 1980, între faza descendentă a un mare sistem și mișcarea browniană nui realism mărunț, cotidian și sarcas- Vázquez-Bigi nu avea o sarcină ușoară. Ea părea a fi între două fenomene ative : epigonism sau iconoclastie. Ro- crierul — un scriitor de tipul lui Um- Eco prin erudiție și pluralism inter- al — a rezolvat problema într-un mod te simplu : a schimbat fundamentul și al romanului. La baza narațiunii din *sînt porțile visului*, autorul nu a pus angosta existențială, dubiile despre ititatea abisală, nici vehemența politică atosul justițiar. Romanul nu mai este truit nici pe emoție metafizică, nici activism social, ci pe împlinirea unui ect artistic, pe căutările și izbînzile orului Nicolás Mirabella, pe trăirea useții și pe strădania de a pătrunde, forme și culori, „în sanctuarul tainic ururilor”. Are doi adversari : snobis- și comercializarea artei, dar și un or esențial : iubirea lui puternică, atească, leală, pentru tinăra și ferme- area Laura.

PTIUNEA pentru frumusețe ca „hôte Glück der Erdenkindern” și pre- ența valențelor artistice au urmărit unde asupra antropologiei romancie-

rului și asupra construcției personajelor sale. Calitatea centrală, generatoare, a acestora nu mai este dată de umbra și uneori singeroasa frenezie vltală și nici de coplesitorul catastrofism ideatic, domi- nante încă în narațiunea hispano-ameri- cană, ci de curajul de a fi bun, curat, generos de refuzul brav al urii, violen- ței și morții. Vocația purității sau, mai temperat spus, voința jocului leal și a minilor nepătate, nu exclude — dimpotri- vă ! — bucuriile intense ale vieții vizibile categoric la cei doi protagoniști îndrăgos- tiți. A doua caracteristică a personajelor principale vine din dorința lor de a plă- cea, de a seduce : Nicolás prin forță de creație și capacitate, de devotare, Laura prin frumusețe și grație săgălnică. Lumina bună a lui Cervantes, pe care autorul o cunoaște așa de bine și o iubeste atît de mult, se extinde și asupra altor personaje — familia de evrei olandezi, victime ale nazismului — dar nu asupra tuturor. Două sînt porțile visului nu este o pove- tire roz. Prima sotie a lui Mirabella — o figură ambiguă misterioasă — piere as- sinată de un dement ; cel mai bun prie- ten al pictorului, Antonio, se dovedeste a fi un trădător cinic și agresiv. Dacă pri- ma parte a romanului, care se petrece la Roma, stă sub semnul bucuriilor conju- gate ale artei și iubirii, într-o atmosferă ușor edenică și într-un ritm de *allegre ma non troppo*, în schimb, partea a doua, situată în Buenos Aires este vehement dramatică : ea găzduiește criza Laurel, is- pitită de atracția tulburătoare a unei aventuri cu Tonio „și lupta dureroasă a lui Nicolás care își apărăsoția de ea însăși”. Propozi- tia fundamentală a antropologiei lui Vázquez-Bigi este tulburătoare : chiar

MERIDIANE



Paul Bowles

cap. Bătrîna se gîndi că va pleca pesem- ne, deși nu era sigură că ar fi vrut acest lucru. Oricum, nu prea mai avea ce să facă, se mai gîndi ea. Îi auzi așezin- du-se afară, apoi simți în nări miros de tutun. Nu se mai auzea decît picuratul apei pe pămînt. Puțin mai tîrziu îl auzi din nou ridicîndu-se. Iarăși se propti în prag.

— Intru, spuse el.
Ea nu răspunde.
Se îndoi de la mijloc și pătrunse cu greu. Grotă era mult prea joasă pentru el, nu putea să stea drept. Privi în jur și scuipe pe jos.
— Vino, spuse el.
— Unde ?
— Cu mine.
— De ce ?
— Pentru că trebuie să vii.
Ea așteptă puțin, apoi spuse bănu- toare :
— Unde te duci ?
El arătă vag înspre vale și spuse :
— Încolo.
— În oraș ?
— Mai departe.
— Nu merg.
— Trebuie să vii.
— Nu.
El îi luă bastonul și i-l întinse.
— Miine, spuse ea.
— Acum.
— Trebuie să dorm, spuse ea, cuibărin- du-se în maldărul de zdrențe.
— Bine. Aștept afară, răspunde el și ieși.

BĂTRINA adormi imediat. Visă că orașul era foarte mare. Se în- tindea la nesfîrșit și străzile erau pline de oameni în haine noi. Bi- serica avea un turn înalt cu mai multe clopote care sunau fără-nctare. Rămase pe străzi o zi întreagă, înconjurată de oameni. Nu era sigură dacă toți erau fiii ei. Îi întrebă pe cîțiva : „Sînteți fiii mei ?”. Ei nu fură în stare să-i răspun- dă, dar ea se gîndi că, dacă ar fi putut, i-ar fi spus : „Da”. Apoi, cînd se innop- tă, găsi o casă a cărei ușă era deschisă. Înăuntru era lumină și citeva femei așe- zate într-un colț. Cînd intră se ridicară și-l spuseră : „Ai o cameră aici”. Ea nu voia s-o vadă, dar ele o împinseră înăuntru închizînd ușa. Era din nou fetiță și pin- gea. Afară clopotele bisericii băteau atît de tare încît ea-și închipui că acoperă tot cerul. Deasupra ei exista un spațiu deschis în zid. Prin el putea să vadă stelele, și tot ele îi luminau camera. Prin trestiiile care formau tavanul, un scor- pion se tîra spre ea. Se apropia încet de ea coborînd zidul. Ea se opri din plîns și îl urmări cu atenție. Coada i se arcură peste spinare mișcîndu-se ușor dintr-o parte într-alta în timp ce se tîra. Se uită iute în jur după ceva cu care l-ar fi putut mătura. Cum nu găsi nimic, se hotărî să-l ia cu mina. Dar mișcările ei erau încete și scorpionul îi prinse deget- ul cu cleștii, apucîndu-l strîns în timp ce ea-și scutura mina cu toată puterea, înnebunită. Atunci își dădu seama că scorpionul nu avea de gînd s-o înțepe.

Un sentiment de mare fericire o cuprin- se. Duse degetul la buze și sărută scor- pionul. Dangătul clopotelor încetă. Încet, în pacea care se instăpînea, scorpionul trecu în gura ei. Îi simți carapacea cor- noasă și piciorușele apucătoare traversin- du-i buzele, apoi limba. Se tîri încet în josul gitului și fu al ei. Se trezi și strigă. Fiul ei îi răspunde :
— Ce s-a întimplat ?
— Snt gata.
— Asa repede ?
Rămase afară în timp ce ea trecu prin perdeaua de apă, sprijinîndu-se în bas- ton. Apoi o luă cîțiva pași înaintea ei pe potecă.
— O să plouă, spuse fiul ei.
— E departe ?
— Trei zile, spuse el, uitîndu-se la pi- cioarele ei bătrîne.
Ea dădu din cap. Apoi îl zări pe bătrî- nul acela așezat pe piatră. Pe chip avea o expresie de mare surpriză, ca și cum tocmai ar fi asistat la un miracol. Gura lui era căscată, se holba la bătrînă. Cînd ajunseră în dreptul stîncii se hlizi la ea mai atent ca niciodată. Ea se prefăcu a nu-l băga în seamă. Cînd începură să coboare cu grijă poteca stîncioasă auziră glasul firav al bătrînului în spatele lor, dus de vînt.
— Rămas bun.
— Cine e ?, spuse fiul ei.
— Nu știu.
Fiul ei se întoarse privind-o sumbru.
— Mînti, spuse el.

Prezentare și traducere de Alexandru Șerban



MARCEL LUPȘE : Compoziție cu spice

transrealul din mitic în estetic. Istorizea- ză transcendența fabuloasă. Față de post- modernism, respinge dezagregarea epicu- lui — el îi rămîne leal — dar își insu- șește plăcerea anronierii tangibile, imediate de real. Argentina din Rayuela (So- tronul) lui Cortazar este metafizică, sau mai exact categorială, pe cea din *Două sînt porțile visului*, o simțim, vie con- cretă palpantă. Transrealul din *O sută de ani de singurătate* este magic și miro- bolant ca în *Halima* ; cel din romanul lui Vázquez-Bigi se situează pe cărările sin- tezei frumoase propriie artei, de sensibi- litate și ideatie. Pe această linie a „co- respondentelor” din celebrul sonet, carnea se prefăce în rouă și gîndurile capătă miresme de floare.

Cîteva cuvînte despre compoziția și tehnica narativă din *Două sînt porțile visului*. Romanul este construit în trei planuri temporale : trecutul evocat (1940, războiul), prezentul narat alternativ de Nicolás și Laura (iubirea lor, 1950) și viitorul (un misterios 1990, care apare an- ticipator). Cititorul va găsi cu plăcere procedee moderne ca jocul vocilor nara- tive și discursul continuu, dar nu și teh- nicile absurdului și practicele non-sensu- lui prin care unii romancieri se răzbu- ne estetice tradiționale, pe spiritele con- formiste și pe cititorii nevinovați. Nu e cazul romanului de față. Modern, alert, original, el este totodată accesibil cor- dial, captivant în sensul bun al cuvîntului. Prin intermediul lui, sînt sigur că Manuel Vázquez-Bigi și cititorii români vor în- țeține intense relații de respect și afec- țune reciprocă.

Paul Alexandru Georgescu

plenitudinea se poate înșela asupra ei înseși, căci visul, se știe de la Vergiliu (*Eneida*, cartea VI), are două porți : una spre adevăr și împlinirea, alta spre amă- gire și pierdere de sine. Vázquez-Bigi a scris un admirabil roman al găsirii porții benefice. Metafora din titlul romanului implică o soteriologie subtilă și emotio- nantă în contrapunct : vulnerabilitatea binelui și capacitatea lui de apărare și sal- vare se opun și se compun într-o adevă- rată dialectică a speranței.

În completarea elementelor derogatorii de la establishment-ul narativ hispano- american, să spunem că mai ales în prima parte, romanul vădește calități europene. Italia este evocată cu morbiditate, în eu- lori molatice, cu voluptuoasă plasticitate. În timp ce dialogurile amoroase și discu- țile „eseistice” sînt purtate în mod galic, cu *esprit de finesse*. Chiar tonalitatea ge- nerală a romanului și arta autorului se abat de la obișnuințele „continentului vulcanic”. Ca și pictura lui Mirabella, scrisul lui Vázquez-Bigi este luminos, ira- dianț. Nu atacă teribil, profanator, apo- caliptic, ci purifică linistit, sărbătorește delcat ca să zicem așa.

Și totuși, în ciuda acestui europeanism, relațiile lui Vázquez-Bigi cu narațiunea hispano-americană sînt, de integrare și depășire. Acceptă și trece mai departe spre teritorii și modalități proprii. Față de marile construcții ale culminatelor din 1960—70, ca și față de micile cutezante ale naratorilor de după 1980, el proce- dează pe baza celebrului „oui, mais...”.

Admiră magnificele explozii narrative ale lui Cortazar și Garcia Márquez, asumă constructivismul românesc, dar transferă



Soarta unor gravuri

● Gravura **Noapte înstelată** (în imagine) de Vincent Van Gogh, despre care se credea că s-a distrus în timpul celui de-al doilea război mondial, poate fi văzută la Moscova. Viktor Baldin a explicat cum, fiind tânăr ofițer, o găsisse împreună cu alte 363 gravuri risipite pe podeaua unui conac din apropierea Berlinului, pe lângă lucrări de Raphael, Rembrandt, Rubens, Goya, Delacroix, Corot, Rodin, Degas... Baldin, acum în vîrstă de 71 de ani, vrea „să-și regleze afacerile”. Înainte de a muri și să restituie colecția sa adevărată muzeului german care a pierdut gravurile în timpul războiului, a declarat el ziarului *The Observer*.

Uimitoarea poveste a început în 1945, cînd Armata Roșie a intrat în Germania. Baldin, care

staționa la conacul din Karnzow, a descoperit lăzile cu gravuri în pivniță, unde fuseseră adăpostite de către Kunst-halle din Bremen. Cele mai multe lăzi fuseseră prădate iar multe gravuri fuseseră risipite pe podea. Baldin le-a strîns și le-a pus în bagajul lui. El a strîns de la camarazi și o serie de alte gravuri în schimbul cizmelor și ceasului. Înapoiat la Moscova, s-a văzut posesorul celei mai mari colecții de gravuri originale, aflată pe mîini particulare. Devenit director al Muzeului de arhitectură din Moscova, Baldin a mutat acolo lucrările de la Bremen, pentru a fi păstrate în siguranță. Abia recent, după ce i-a scris președintelui Mihail Gorbaciov, el a primit permisiunea de a revela secretul său. Muzeului din Bremen.

Céline și Ronconi

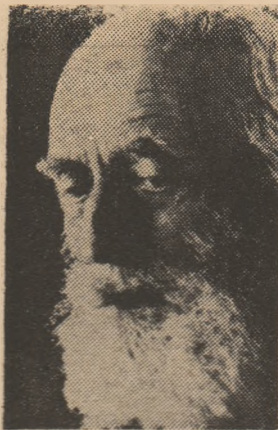
● În regia lui Luca Ronconi a fost prezentat la Milano spectacolul monolog *Feerie* inspirat de paginile lui Céline *Feerie pour une autre fois* pe care autorul le-a dedicat „animalelor, bolnavilor și

prizonierilor”, dar în care sînt evocate intîmplările trăite în timpul celor 11 luni de detenție, cînd Céline a fost acuzat de colaboraționism. Spectacolul a fost susținut de Franco Branciaroli.

Jessica Lange

● Cunoscuta actriță americană de film a terminat de curînd pelicula *Blue sky*, o dramă psihologică realizată de Tony Richardson. Jessica Lange interpretează ro-

lul soției unui fizician nuclear care lucrează într-un campus militar. Acțiunea filmului se desfășoară în anii cincizeci; rolul fizicianului este interpretat de Tommy Lee Jones.



Se inchide cercul

● A trebuit să treacă cincizeci și patru de ani pentru ca ultimul roman, **Se inchide cercul**, al norvegianului Knut Hamsun (în imagine), premiul Nobel pentru literatură pe anul 1920, să fie tradus în limba franceză. El a apărut recent la editura Calman-Lévy. Este o carte sumbră, deosebită, de o luciditate înspăimîntătoare și de un pesimism absolut. Avînd un stil incredibil de modern, dialogurile romanului sînt aproape beckettiene, ele se desfășoară aproape în tăcere, în mini-tablouri și în fraze scurte.

Menuhin-Brahms

● Sir Yehudi Menuhin a inaugurat de curînd, la Heide in Schleswig-Holstein, casa care a aparținut familiei Brahms. După renovare, Menuhin a înființat fundația Brahms care organizează concerte, seri muzicale, simpozioane. Casa-fundatie, va deveni unul din cele mai complete muzee ale vieții și operei compozitorului german. Yehudi Menuhin este al doilea laureat, după Leonard Bernstein, al Premiului Brahms.

Aniversare

● După un îndelung turneu în Japonia dirijorul și compozitorul Leonard Bernstein a revenit pentru scurt timp în America hotărît să pornească iar la drum, de data asta în Europa. Bernstein a declarat că va fi o călătorie de plăcere care se va solda totuși cu un concert în orașul Kiel la Ostseehalle, la 25 august, cînd Bernstein își va sărbători cea de a 72-a aniversare.

Premiul Caruso

● Instituit de asociația „Amici della musica” din localitățile Sastra și Signa, Premiul Caruso a revenit anul acesta tenorului Gianni Raimondi. Festivitatea de decernare a premiului a avut loc în vila Bellosguardo, unica reședință italiană a celebrului tenor.

Respinși

● André Bernard este autorul unui volum de mare succes în Statele Unite: **Rotten rejection**. Cartea înmănunchiază numeroase exemple de scriitori celebri ale căror manuscrise au fost respinse de diverși editori. Printre aceștia se numără și Faulkner care, oferind unui editor manuscrisul romanului *Sanctuar*, a primit următorul răspuns: „Nu-l pot publica. Am risca amîndoi să ajungem la închisoare”. Scriitoarei Pearl Buck, laureată în anul 1938 a Premiului Nobel pentru literatură, i-a fost restituit un roman pe motivul că „publicul american nu este interesat de romane despre China”. Aceeași soartă a avut-o, cu una din cărțile sale, și John Le Carré, catalogat de un editor drept „un scriitor fără viitor”.

Completări la Nabokov

● „Tatăl meu a fost un om de o extraordinară sensibilitate și generozitate. Scrierile sale inedite ne pun în fața unei opțiuni dificile: să-i respectăm sau nu dorința și să lipsim posteritatea de posibile capodopere? Printre lucrările sale ne terminate — lipsesc doar cîteva pagini pe care, împreună cu mama, am încercat să le recompunem, se află și o piesă de teatru intitulată *Tragedia domnului Morn*, scrisă la începutul anilor '30. Pe aceasta o vom publica în mod sigur” — a declarat într-un interviu Dimitri, fiul scriitorului Vladimir Nabokov. Dimitri se ocupă acum de moștenirea literară a tatălui său. „Doresc, a mărturisit el, să obțin traduceri cit mai fidele originalului”.



Omagiu David Oistrach

● Cel de-al doilea festival muzical internațional din orașul alsacian Colmar a fost marcat anul acesta de omagierea lui David Oistrach. Desigur, n-a lipsit nici o expoziție cu documente despre viața renumitului violonist rus, oferite organizatorilor de Muzeul Glinka din Moscova. Dar senzația festivalului a constituit-o apariția, la concertul de la Teatrul

Municipal din Colmar, reprezentanților din două și a treia generație Oistrach. Au susținut concert comun, David Oistrach și fiul său Vladimir (29 de ani) accomp-niați la pian de Natalia Tertsalova — Oistrach care a completat tria familiei de muzicieni. Fotografia alăturată face parte din colecția Oistrach: David Oistrach în postura de profesor al fiului sau Igor.

O piesă de debut

● Teatrul The Young Vic din Waterloo oferă spectatorilor săi, pînă la



30 august, spectacole cu piesa **Omul care a avut tot norocul** de Arthur Miller. Este vorba de prima reluare majoră a piesei de debut a lui Miller, scrisă în 1944, „un fel de basm despre misterul sorții și destinului”. Premiera este realizată în colaborare cu Teatrul Old Vic din Bristol, în regia lui Paul Unwin, avîndu-i în distribuție pe Iain Glen (în imagine) în rolul lui David Beeves și Rudi Davies în rolul Hesterei.

Eu

● Actrița Katharine Hepburn a primit o parte a unei edituri americane fabuloasă sumă, patru milioane și jumătate dolari pentru autobiografia sa, care urmează să fie dată publicității. Cartea, la a cărei redactare a colaborat și ziarist german, se numește simplu: **Eu**.

Reeditare

● După zece ani de moarte, romanele soitei engleze Barbara Pym cunosc, după ce afirmă critica literară britanică, o „renaștere” rafală. Autentică moștenitoare a stilului J.K. Austin, Barbara Pym a avut o anumită vogă pînă în '60, apoi o penumbra fiind considerată acum Times Literary Supplement drept „o scriitoare subestimată, editorii le donezi refuzindu-i să aminându-i cărțile”. Reditarea actuală, masivă și altfel primitivă sau „continuă să trăiască speranța unei noi primări?” — cum spune unul din personajele romanului *Un fir verde*.

Michel TOURNIER:

Schimbarea la față, Hiroshima

● ANUMITĂ noțiune teologico-morală nu conține să mă obsedeze, să mă urmărească, să-mi sară-n ochi sub aspectele cele mai neașteptate: noțiunea de inversiune malignă. Am întîlnit-o pentru prima dată pe vremea pioasei mele copilării. Ca Lucifer, cel mai frumos dintre îngeri, Purtătorul de Lumină pe numele său, să devină prințul Tenebrei, — iată un paradox izbitor, care m-a marcat pentru totdeauna. De atunci, am fost mereu atent la manifestarea acestui fenomen magic și înspăimîntător.

L-am regăsit, mai tîrziu, într-un basm de H.C. Andersen, *Regina zăpezilor*. Este vorba în el despre o oglindă, oglinda Diavolului. Căci Diavolul a făcut o oglindă. O oglindă inversă, bineînțeles. Nu numai că dreapta apăsă în ea ca stînga, ca-n toate oglinzile, dar ziua devenea noapte, frumusețea, urîtenie, tînețea, bătrînețea. Diavolul se amuză mult timp cu această teribilă jucărie, apoi îi vine cea mai diabolică dintre idei: să o pună sub nasul lui Dumnezeu însuși! Se înalță spre cer cu obiectul sub braț. Dar pe măsură ce se apropie de Ființa supremă, oglinda se ondulează, se contorsionează, se îndoiește și în cele din urmă se sparge, se împrăștiă într-o pulbere de sticlă.

Chiar în clipa în care se producea această explozie, la Amsterdam, micuțul Kay și micuța Gerda erau aplecați asupra unei cărți cu poze plină de flori și de păsări. Ornicul bisericii bătea ora cinci cînd Kay tresări de durere. Îi intrase ceva în ochi și suferința se împrăștiase pînă în fundul sufletului. O secundă mai tîrziu nu mai simțea nimic, dar respingea dezgustat această carte plină cu porcării, ca și pe fetița mai urâtă decît o vrăjitoare. Lui Kay îi intrase în ochi unul din cioburile pulverizate ale uriașei oglinzi

diabolice. De atunci acest copil va fi admirat pentru spiritul și talentul său, dar capacitatea sa de a observa la oameni și în lucruri urîtenia, prostia, disperarea ne va înfricoșa...

● INVERSIUNEA malignă a cărei imagine ne-o oferă acest basm își arată chipul său poci în cărțile cele mai venerabile și-n evenimentele istorice cele mai cunoscute, acolo unde ceilalți au fericirea de a nu vedea nimic. În Evanghelii, de exemplu...

Cîna cea de taină este punctul culminant al Noului Testament, pentru că aici Isus pune bazele Eucharistiei. Acest lucru este adevărat cel puțin în evangheliile după Matei, Luca și Marcu. Isus împarte pîinea și vinul cu discipolii săi și le spune: „Mîncăți și beți, acesta este trupul meu, acesta este singele meu”. Am dat oare destulă atenție absenței eucharistiei din cea de-a patra evanghelie, aceea a lui Ioan? Ioan, „cel pe care Isus îl iubea”, așa cum se prezintă el însuși, este evanghelistul vizionar și metafizic. Lui i se atribuie Apocalipsul. Nici urmă de eucharistie în povestirea sa despre Cîna. Să nu fie chiar nici una? Mai curînd este aici o eucharistie pe dos, inversiunea malignă a eucharistiei. Mai bine citiți:

„Isus fu tulburat în spirit și spuse: «Adevărat grațesc vouă, unul dintre voi mă va trăda». La aceste cuvinte, discipolii se priviră unii pe alții, neștiind despre ce vorbește. Or, unul dintre discipoli, cel pe care Isus îl iubea, se afla la masă la pieptul lui Isus. Întorcîndu-se spre Isus, îi spuse: «Doamne, cine este?» Isus răspunse: «Este cel căruiu îi voi da bucată de pîine înmuiată în vin». Înmuind deci o bucată, o luă și i-o dădu lui Iuda, fiul lui Simon Iscariotul. Și odată cu bucată de pîine intră în el și

Satana. Iar Isus îi spuse: «Ce ai de făcut, fă repede». Însă nici unul din cei care erau la masă nu înțelese sensul acestor cuvinte. Pentru că Iuda se ocupa de bani, unii se gîndeau că Isus voia să spună: «Cumpără ce trebuie pentru sărbătoare». Sau să dea ceva săracilor. Îndată ce luă bucată de pîine, Iuda ieși. Se lăsase noaptea» (Ioan, 13—20).

● ACESTE rînduri sînt extraordinare. Cum să nu ți se facă milă de Iuda, literalmente otrăvit de mina lui Isus, aruncat apoi în bezna? Nici un pictor n-a îndrăznit încă să reprezinte această anti-cînă, această eucharistie diabolică, și de curînd l-am incurajat pe Georg Baselitz, fiu de pastor, să încerce această operă diabolică.

Dar mai există și alt episod din viața lui Isus pentru care am o preferință aparte. Este cel al Schimbării la față. Isus urcă pe muntele Thabor împreună cu discipolii săi preferați, Petru, Iacob și Ioan. Atunci, lăsînd să cadă de pe el stralele omenești sub care se ascundea, Isus se schimbă sub ochii lor. Fața îi strălucea ca soarele, ne spunea Matei, veșmintele i se făcuseră albe ca însăși lumina. În fața frumuseții sale strălucind dumnezeiește, discipolii sînt copleșiți de fericire. Naiv, Petru le propune să instaleze corturi și să rămînă acolo pentru totdeauna.

Îmi place nespuse această exaltare a frumuseții fizice a lui Dumnezeu. Mult timp am aplaudat, la data Schimbării la față, acest 6 august, care este pentru noi o zi solară, cînd corpul dezgolit regăsește inocența plajei și a vîntului marin. Pînă în ziua cînd... mi-a 'apărut masca hidoasă a inversiunii maligne. Căci 6 august 1945 este ziua bombei atomice de la Hiroshima, și acel foc cîzînd din cer și sfîrtecînd chipurile și trupurile, acea lumină asemănătoare aceleia a sutelor de mii de sori și care distruge totul cu intensitatea sa, conferă fiecărui cuvînt al povestirii Schimbării la față o semnificație de o cruzime insuportabilă. Se cuvine să mai adăugăm și această precizare: bomba atomică a fost lansată de un popor creștin asupra unui care nu era...

Traducere de
Ioana Triculescu
(Din *Le Figaro*, 6 august 1990)



Manuel Puig

● Scriitorul argentin Manuel Puig (în imagine) a încetat din viață în Mexic, în urma unei complicații postoperatorii. Născut în 1932 la General Villegas (Argentina), Manuel Puig debută în 1968 cu romanul *Madama Rita Hayworth* (mat de *Boquitas pintadas* (1972), *Buenos Aires* (1973), *Sărutul meleii păianjen* (1978) — tradus de regizorul Hector Babenco, *Misterul ochetului de trandafiri* (1987), *Noaptea tropicală* (1989).

Pirandello în chineză

● În cadrul emisiunii *Capodopere ale teatrului străin* televizunea chineză va prezenta pentru prima dată piesa *Să trăiești pe cei doi deși mori* de Luigi Pirandello. Versiunea în limba chineză este înscrisă de Lu Tong Liu, regia — Wen Xin-Glu. Emisiunea este prevăzută pentru luna decembrie.

Comoara din insulă

● La 67 de ani, Charlton Heston interpretează rolul cîinului pirat Long Silver, în noua versiune cinematografică a filmului *Comoara din insulă* de Robert Louis Stevenson. Regia filmului aparține fiului său, Peter C. Heston. Producător: Ted Turner. Distribuție: Oliver Reed, Helen Glover, Christopher Lee și Christopher Bal în rolul lui Long Silver. Întrebat ce se deosebește această nouă versiune de cele anterioare, Charlton Heston (deținător al premiului Oscar pentru rolul din *Ben Hur*) a precizat: „Nu cunosc versiunile precedente. Ceea ce știu este că de mai mulți ani domnul Heston se adresează pe ecran la un public mai larg și cum el a avut ocazia să-l facă să-l accepte”.

Filmul pentru copii

● 200 de filme, dintre care 16 în concurs pentru „Grifonul de argint” — premiu acordat de un juriu alcătuit din 100 de copii între 11 și 14 ani — au fost prezentate anul acesta la Festivalul internațional al filmului pentru copii, desfășurat la Giffoni (Italia). Actori și regizori de prestigiu, precum Liv Ullmann, Bud Spencer, Jeremy Irons, Giuliano Gemma, Nanny Loy, Liliana Cavani, Mauro Bolognini, Jean Jacques Annaud s-au aflat în mijlocul copiilor, au răspuns întrebărilor lor. Peliculele prezentate au abordat teme civile și sociale dar și subiecte mai dificile, precum rasismul. Filmul pentru copii — a declarat Claudio Gubitosi, directorul festivalului, cunoaște astăzi un adevărat „boom” în întreaga lume.

O viață dedicată muzicii

● Instituit de asociația „Omaggio a Venezia”, premiul *Una vita per la musica*, ajuns la a 10-a ediție, a fost atribuit anul acesta pianistului Nikita Magaloff. Născut la Petersburg, în 1912, Magaloff trăiește în Elveția și este socotit printre cei mai de seamă interpreți ai muzicii lui Chopin. Printre laureații anteriori al premiului „Una vita per la musica” se numără: Arthur Schnitzler, Andrés Segovia, Karl Böhm, Carlo Maria Giulini, Jehudi Menuhin, Mstislav Rostropovici, Gianandrea Gavazzeni, Nathan Milstein, Leonard Bernstein, Francesco Siciliani.

Ecranizare

● Viața și teoriile privind originea Universului emise de fizicianul britanic Stephen Hawking — autorul volumului *De la big bang la găurile negre*, vor alcătui subiectul unui film aflat în curs de elaborare la studiourile din Elstree (Anglia). În ciuda invluidității care îl obligă să trăiască într-un scaun cu rotile și să comunice cu lumea printr-un video-terminal, Stephen Hawking își va interpreta propriul rol.



Sarea pămîntului

● Tradus în limba italiană sub titlul *Il sale della terra* (Ed. Giunti) romanul scriitoarei cehoslovace Sheilla Ochová, care din 1972 trăiește în R.F.G., a fost distins cu Premiul Bancarella acordat anual de către librării italiene unei cărți valoroase dar nu suficient de apreciată de cititori. Romanul — a cărui acțiune se desfășoară în Cehoslovacia anilor '60 — va fi transpus pe ecran de regizoarea Benedetta Sforza și va fi, potrivit declarațiilor acesteia, un film politico-filosofic. (În imagine, Sheilla Ochová).

Opera Doctor Jivago

● „Editura Feltrinelli” mi-a acordat încă din 1984 dreptul de a realiza o dramă muzicală după romanul lui Pasternak — *Doctor Jivago*. Aceasta ar trebui să figureze pe afișul operei din Praga în martie 1991. Renato Bruson a acceptat să interpreteze rolul titular. Pentru Lara aștept un răspuns de la Katia Ricciarelli. Oricum opera mea va fi mai fidelă romanului decât a fost filmul cu Omar Sharif — a precizat compozitorul italian Pietro Bonadio.

Retrospectivă Jacques Tati

● Centrul cultural francez din Roma, în colaborare cu „Monaco international studio” a organizat în capitala Italiei o gală de filme dedicată artistului francez Jacques Tati. Între cele 15 pelicule prezentate, în care Tati apare ca scenarist, interpret sau regizor, s-au aflat și două filme necunoscute până acum în Italia, *Soigne ton gauche* și *L'école des facteurs*. A fost prezentat și un documentar realizat pentru *Antenne 2* de Sophie Tatischeff, fiica artistului omagiat.

Jorge Semprun, Lenin, Orwell, Stalin

● Filmul *Mărturisirea* realizat după cartea omonimă a cunoscutului om politic și publicist ceh Arthur London, rulează acum pe ecranele din Moscova. La premieră au fost prezenți scriitorul Jorge Semprun, autorul scenariului, actualmente ministrul culturii al Spaniei, și Costa Gavras, realizatorul filmului. Publicația *Les Nouvelles de Moscou* a folosit prilejul pentru a-i solicita scriitorului spaniol, un interviu, din care extragem:

— Ați fost unul din reprezentanții mișcării de stînga. Acum poziția dv. s-a schimbat. Cum s-a desfășurat la dv. acest reviriment destul de obișnuit pentru numeroase personalități?

— Poziția mea nu s-a schimbat. Dimpotrivă. Cred că astăzi sînt mai la stînga decît oricînd. Întregul secol XX este marcat de leninism. A fost un mare mit și de aceea a servit drept criteriu pentru a defini dacă ești de dreapta sau de stînga. Chiar și pentru cei care nu recunoșteau leninismul. Acum mitul ia sfîrșit. Astăzi valorile stîngii sînt democrația și participarea la gestiune. Epoca în care un partid încarna pentru toți aspirația stîngii s-a terminat.

— Ce loc revine, după dv., gauchismului lui Sartre și, în general, gauchismului de la mijlocul secolului XX?

— Acesta s-a născut odată cu opoziția față de fascism care a crescut în anii 30. Dar mișcarea de stînga n-a întrevăzut pericolul totalitarismului. Spunînd aceasta nu vreau să-l apăr pe Sartre ci pe mine însumi. Generația acelei epoci vedea în stalinism un mijloc de evoluție. Pentru mine, care am studiat filosofia, Lenin n-a fost niciodată un mare filosof. Dar aveam o oarecare simpatie față de ideile sale, simpatie care a dispărut odată cu congresul al XX-lea (al P.C.U.S.). Noi am mers pînă la capăt, pînă la a ne îndepărta de partidul comunist. În ce privește sistemul sovietic, el nu a mers încă pînă la capăt în critica sa.

— Puteți să definiți etapele debarșării dv. de constituția totalitară?

— Bineînțeles și ele sînt foarte bine delimitate. Am intrat ilegal în Spania după război ca instructor al partidului comunist spaniol. Trebuia reînscrisă întreaga activitate cu lumea universitară, trebuia organizat partidul. Nu mai există nimic, represiunea franchistă distrusese totul. În iunie 1953 am părăsit Spania, la cîteva luni după moartea lui Stalin, după ce citisem în ziare comunicate despre revoluția muncitorilor din Berlin. Atunci cînd se spune că toate schimbările din Europa de est sînt foarte rapide, eu cunosc ceea ce revine și afirm că eliberarea nu s-a terminat încă. Dar primele semne au apărut exact în aceea epocă. Executarea lui Beria, reabilitarea „doctorilor-criminali”, congresul XX care a avut un caracter determinant, au eliberat energia critică. Apoi în 1964, am fost exclus din partidul comunist. Evoluția mea politică a continuat avînd ca punct de pornire congresul XX al P.C.U.S. Lectura cărții lui Soljenitin *O zi din viața lui Ivan Denișovici* m-a influențat puternic. Căci

am fost într-un lagăr german și după ce am citit această carte, am înțeles că existau lagăre de acest fel și la noi. Era imposibil de înțeles! Dar trebuia! [...]

— De ce tocmai Orwell care n-a cunoscut decît războiul civil din Spania, a reușit să deceleze atât de profund structura totalitarismului?

— El este unul din cei mai remarcabili intelectuali ai acestui secol, în Occident, Orwell este cunoscut puțin. Cartea sa despre Spania este cunoscută, dar lucrările sale teoretice nu sînt studiate. A fost un om de stînga, foarte de stînga, dar care îi critica pe cei de stînga. Orwell este totuși străin de orice fel de dogmatism. N-a cazut nici în troțkism nici în interpretarea leninistă a criticii. A fost primul care a elaborat concepția totalitarismului. Dar a fost singur. Nimeni nu-l asculta, iar lucrările lui rămîneau fără ecou. La începutul lui 1941, a publicat la Londra eseul *Leul Licorn* în care analiza situația în lume la acea epocă. Pactul germano-sovietic, Franța invinsă. Nu mai rămăsese decît Anglia, izolată, și America în așteptare. Totul era limpede. Democrația și totalitarismul. Spuneam că a fost un om de stînga, foarte lucid pentru secolul său, n-a fost un filosof, n-a scris cărți mari și aceasta tocmai pentru că era de stînga. Au fost mulți oameni lucizi de dreapta, dar aceștia nu vedeau lucrurile din interior.

— Ce anume a împiedicat Europa occidentală să-l înțeleagă pe Orwell în acea epocă?

— Europa occidentală era fascinată de stalinism. Leon Blum, de exemplu, a scris în 1945 un articol în care îl lauda pe Stalin. Chiar și Blum! El confundau stalinismul cu eroismul poporului sovietic. Victoria în război era considerată ca o victorie a lui Stalin. Această admirație era foarte profundă și de aceea, foarte alarmantă. Europa avea nevoie de un psiholog pentru a înțelege de ce capitulase. Căci oameni inteligenți ca Sartre, Brecht sau alții, aplaudau tacit stalinismul. [...]

— În legătură cu tema „artistul și puterea”, situația dv., ca ministru al culturii, vă obligă să vedeți soluția problemei în introducerea artistului în structura puterii?

— Nu, nu sistematic. Există epoci istorice în care acest lucru trebuie făcut, și nu numai la nivel ministerial. Există acum în Spania un proiect de modernizare a societății care este considerabil și comportă transformări sociale și democratice. Ne aflăm într-o perioadă de tranziție spre democrație și rolul culturii și al intelectualilor este foarte mare. În calitate de ministru nu-mi revine doar rolul de dirigitor. Eu sînt chemat să favorizez structurile care ajută societatea să se exprime.

— Cum vă autocaracterizați?

— Sînt produsul istoriei spaniole. [...]

— Și acum?

— Continui.

C.C.

Paul GOMA:

Patimile după Pitești (20)

MĂNUITORII de băte iar se reped, Turcanu iar îi oprește: i se adresează lui Bălan:

— Ai auzit, măi, ce-a spus dispușta ăsta di sionist care face pe circasul: că te recomandă! — Turcanu e muzat. Ești și tu... mai scurt și la puși?

— Și tu de-al lui? Cum ti chiamă?

— Bălan Constantin, să trăiți!

— Bini, Balani...

— „Să trăiți, tovarășe căpitan”, așa se ce — tot Fuhrmann.

— Să trăiți, tovarășe căpl...

Însă Bălan nu mai isprăvește: palma lui Turcanu l-a dărâmat.

— Măi-ăăă, tu, alista... — acum se apropie de Fuhrmann. Măi sionist lejtoar, tu vrei să-ți dai duhul? În minuta asta?

— Nu vreau, tovarășe căpitan! Fuhrmann a sărit în picioare (mai exact: într-un picior), pe prici, schițând un salut militar. Ca să devin martir? Iu, marter?

— Așa și trilese iu... Aici nu se fabrică artiri — v-am citat din memorie...

Turcanu își prinde în pumn bărbia roeminentă ca pe o barbă, o trage, o bulge.

Pauză.

FUHRMANN începe să tremure. Probabil asta a și urmărit Turcanu, așa că, ultimul de efect, se răsucesce iar spre Bălan:

— Ci spuneai tu, măi? Ci culoare poacă?

— Eu, dom? Nici una, să trăiți, eu...

— Eu am fost arestat, așa, dintr-o...

— N-am nimica, a fost o greșeală cu...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

— ...

Însă Dihorul, de parcă ar fi fost aruncat în corzi, revine numaidecât în poziție de drepti.

Și râde. Râde. Nu-l vâd, îl aud: râde, fericit.

— S' nu ti mai prind cu apucaturii din lstea, aici nu suntem la biserică — deși eu vă sînt popa, ha-ha-ha! — Turcanu râde, corul ciomăgașilor răspunde numaidecât, însă tace atunci cînd „popa” zblără:

Măi, tu: di ci miști capul? Nu ti-am spus să nu-ți dezlipiști privirea de la bocanci?

— Nu mi-am dezlipit-o, zice Fuhrmann.

— Nu tu, măi-ăăă banditu! Istalant a mișcat capul, dar tu ai vorbit! Așa că ai prioritate, pentru vorbă: di ce-ai vorbit măi vorbărețule?

— De frică, dom'. Ca în pădure, noaptea. Te pîndesc lupii, strigoi. Îți dai curaj, vorbind singur, ca să...

Nu mai isprăvește: dintr-o mișcare, Turcanu îl zmulge de pe prici, îl trage în mijlocul camerei dincolo de masă. Cu o mână îl ține de gât — am impresia, ba nu: certitudinea: îl ține suspendat — cu cealaltă îl lovește. Apoi îl stăpînește cu amîndouă mîinile și îl îmblățește cu picioarele. Mișcările dezordonate, adeseori în contratimp, ale lui Fuhrmann mă fac să mă gîndesc la un manechin, la o păpușă de cîrpă.

Acum nu mai vîd: mîinile lui Turcanu sînt libere. Și capul — șapca l-a căzut. După mișcări, după sunete, îl lucrează doar picioarele, jos.

În sfîrșit, îl culege, îl ridică...

Și, cu o singură mîna, îl azvârle în perețe.

Fuhrmann zăbovește cîteva clipe bune, lîpit, nehotărât, aproape aplatizat. Apoi se decide să-și câștige a treia dimensiune și să se prelingă pe prici — păpușă de cîrpă.

Între timp s-au mai pe-trecut păpuși de cîrpă, le-am ținut la distanță acolo, uitat-lipite de pereții lor, uitat-curse pe priciurile lor. Elisav este pe drum, în-

coace, ca să aflăm cum era sîcriul, pînă atunci, s-a dat stîngerea în camera 5 spital, cam 12 metri pe 6, două perechi de ferestre, în pereții opusi, răsăriți-apus, un efectiv de șaptezeci și trei de deținuți, toți prezenți, unu imobilizat în pat, gata pentru închidere! și dacă n-ar pat-ula planșoanele, cu bâte și centrioane, de-a lungul priciului mare cît lungimea camerei, a celui cît lățimea di-spre răsărit, precum și a celui din dreapta usii aflată în mijlocul unei laturi lungi și dacă bătele n-ar face: poc! poc! iar planșoanele n-ar zice: „Mîinile-ntîse peste pătura, banditu!”, poc-poc! și „Nu aduna picioarele, stai întins, banditu!” și poc! și poc! și „De ce dormi pe spate, banditu!?” și larăși poc!, atunci ar fi de parcă n-ar fi fost, ceea ce ar fi bine — nu fi fost — aici, pentru că dincolo de zidul ăsta, pe zidul celălalt, sentinelele anunță că postul cutare bineee, postul cutare tot bineee, așa că eu care am voie să țin mîinile și trupul cum vreau, am voie să închid ochii, ca să-i ușurez lui Elisav venirea.

EL VINE, vine il simt. dar și eu trebuie să fac ceva, de întâmpinare, măcar cu trei pași, măcar cu o schiță de pas — așa se întâmpină activ; iar dacă răgetul fiarei interzice retragerea ca și avansul, nu poate împiedica rememorarea și devansul, acest trecut atât de trecut, cu atât mai plăcut de trecut, cu cît îți dă voie să-ți dai voie să fii și să faci, acum, ceea ce de obicei, rămîne într-un viitor problematic.

Așa că, în momentul ieșirii pe poartă, îi vîd așteptîndu-mă, însă ai mei nu se grăbesc să-mi alerge în întâmpinare — nici chiar Seliva — ca alții ai altora, ai mei știu că, din acest moment, nimeni nimic, nîcîcînd nu ne mai poate înhăța din urmă, sugă înapoi, risipi, fărîmîța, umbra prin noi — și ce bine, ce bine să știu asta.

Caleidoscop parizian

PARISCOPE, revista săptămânală a spectacolelor din metropola franceză, te pune în fața unui tablou greu de cuprins: săli mari, săli mici, muzee, coltoane în sau lângă Paris, găzduiesc o profuziune de manifestări muzicale în mare măsură simultane. Numai un ochi treaz și o bună informare suplimentară te pot ajuta să țiiști ceea ce e mai interesant. Manifestările importante nu au loc neapărat în sălile centrale; de multe ori ele se petrec la țară; astfel în Auvers-sur-Oise (acolo unde se găsește biserica pictată de Van Gogh) se ține un festival sprijinit de „Crédit Lyonnais”; aici a avut loc singurul recital parizian al lui Rostropovici. Viața muzicală a Franței de la De Gaulle și Malraux încoace s-a descentralizat în bună măsură; presa, radioul și „telefonul fără fir” colportă în permanență manifestările ei. Au loc stagioni muzicale la Louvre, la Muzeul Orsay, la Teatrul Châtelet, dar și în cartierele marginase sau în suburbii. Ultimul an a văzut o expunere completă a muzicii lui Sostakovic în săli și la radio, dar farul parizian își schimbă în permanență obiectivul; tocmai pentru a evita fărâmițarea, se recurge la „tematică”; în stagiunea viitoare a formațiilor radio, Mozart, Mendelssohn-Bartholdy și Ch. Ives sint compozitorii anului.

Tot pentru a uni ceea ce pare gata să se desfacă în particule, au loc manifestări de forță. Astfel, între 24 și 29 aprilie întregul Grand Palais a adăpostit MUSICORA, un fel de expoziție-iarmaroc în care făceau act de prezență orchestrele, soliștii, editurile, revistele de muzică, radioul, fabricile și magazinele de instrumente, mecenatul, regiunile muzicale, casele de discuri — din Franța și alte țări europene. Zeci de concerte, convorbiri, întreveneri erau înregistrate sau transmise în direct; cind vorbim de instrumente muzicale, avem în vedere tot, de la electronică și pînă la vechea flautetă.

Este imposibil să cuprinzi totul la Paris, de aceea m-am mărginit să trec în revistă doar o parte din manifestările muzicii de ultimă oră, lăsînd la o parte manifestările muzicii clasice sau chiar pe clasicii secolului XX (ca de exemplu opera Moses și Aaron de Schönberg în concert) și făcînd o excepție doar pentru recitalul pianistului Andras Schiff care oferea trei sonate de Schubert într-un recital la sala Pleyel; recitalul lui Schiff mi-a dat multe satisfacții muzicale. De altfel, am ascultat și văzut foarte multă muzică clasică la radio (France-Musique) sau pe micul ecran.



OVIDIU SIMIONESCU : Personaj

Seara, tîrziu, am putut asculta de mai multe ori cvarțetul românesc „Atheneum” care domiciliază și este foarte activ în Franța.

Am înregistrat de asemenea cîteva concerte românești sau pentru România — organizate de către „Medecins sans frontières”; am asistat la emisiunea cu public în direct „Desaccord parfait” într-un studio al radioului, inserată într-o zi a României (19 mai, dar fără legătură cu alegerile care se desfășurau în România); în această zi, „France-Musique” a transmis fără încetare muzică românească din toate genurile. Emisiunea „Desaccord parfait” este una dintre cele mai atractive: Jean Michel Damian convoacă în fiecare sîmbătă după-amiază o discuție urmată de un concert în jurul unei teme. La 19 mai tema a fost George Enescu, iar concertul a fost oferit de Valentin Gheorghiu, Silvia Marcovici și Orchestra din Brașov. În ceea ce privește discuția asupra lui George Enescu, personal am rămas cu o insatisfacție: s-a arătat înzestrarea sa genială, activitatea sa multilaterală, dar nu a fost scos în evidență profilul compozitoric, deși a venit timpul să se facă acest lucru.

Am asistat și la o remarcabilă primă audiere românească: piesa pentru cor și orchestră... „Well Paul Celan” a lui Mihai Mitrea-Celarianu. Piesa a fost comandată de municipalitatea din Juvisy și a fost interpretată acolo sub conducerea inimosului J.L. Vicard (în program mai figurau piese de Bach, Gesualdo și Tristan Murail). Mitrea-Celarianu mi se pare o personalitate muzicală interesantă și atîșantă: cunoscător al tendințelor contemporane cele mai noi, el se detașează și se delimitează fără nici un fel de ostentație. Tehnica sa este subtilă, sensibilă, acută și fină, impresia definitivă stăruie după înregistrarea unor imagini muzicale aparent dispărute; unul dintre maeștrii săi este cineaștul Alain Resnais; „Milchstrassemusik” și „Natalienlied”, alte lucrări ale sale din ultimii ani, conturează un intens poet al sunetelor: colinde proiectate în calea lactee par suspendate asupra peisajului cotidian; solitudinea metafizică îngheață respirația caldă și tîndră a artistului. Organizatorii concertului din Juvisy au prezentat cu prilejul primei audieri și o expoziție ad-hoc, cu fotografii și material documentar despre Paul Celan, mai ales din perioada sa „iucureșteană”, extrase din cartea lui Petre Solomon.

CUM aspectul eseistic este adesea prezent în viața muzicală pariziană (aducînd-o astfel mai aproape de ansamblul vieții intelectuale), am ținut să asist și la conferințele ținute de doi dintre „monștrii sacri” ai muzicii de azi: Xenakis și Boulez. Xenakis a rostit o conferință însoțită de proiecții și urmată de un concert; ideile sale imi erau cunoscute; mi-a plăcut acum accentul pe care l-a pus acest artist (considerat riguros și scientist) asupra aspectului ludic al artei sale, chiar asupra bunului plac. Concertul a fost susținut de către doi interpreți celebri ai muzicii contemporane: clavicembista E. Chojnacka și percuționistul S. Gualda. Xenakis se instalează bine în aceste instrumente; clavicinul este privat de referințele sale culturale (după mine, însă, prin sunetul său prea sec și clar, acest instrument se ridică oarecum împotriva esteticii compozitorului); percuțiile însă corespund de minune temperamentului său: are loc un fel de scurtcircuitare, spiritul logic nimerește prin surprindere în domeniul magiei.

Cîteva prelegeri ale lui Boulez (la Institutul său IRCAM) au avut un stringent caracter de lucru: nici un fel de concert nu a întrerupt caracterul eseistic al expunerilor intitulate „Mémoire et émergence”; Boulez ne-a introdus în frîmîntările sale actuale care vizează folosirea calculatorului și a electronicii fără nici un fel de pierdere față de achizițiile anterioare ale serialismului. Deși pare să lucreze în fața ochilor noștri, Boulez vorbește cu cuvinte gîsite de mult, cizelate, exprimînd idei cristalizate. Acest malarmean refuză pasta sonoră telurică: el cere dematerializarea sunetului, formulînd condiția contextualizării lui totale.

Sar de la conferințe la prezentarea în concert la Radio France a operei „Les émigrés” a lui Vinco Globokar; și ea este însă... o operă-eseu. Se poate spune că e un discurs pasional simțit de autor pînă în rîrunchi. Scenariul este un imens colaj în multe limbi (cîteva fraze în limba română nu lipsesc) cu cîte din spusele emigranților anonimi, din țare se desrînd grîile, dezrădăcinarea, drama lor. Opera compozitorului iugoslav născut în Franța este o lucrare de sinteză a modalităților sale de limbaj, o operă de maturitate; ea nu este departe de mentalitatea expresionistă a lui Nono și Stockhausen, pîrînd uneori obligată procedeele curente în deceniile 6 și 7 ale secolului pe cale de a trece.

Mă onresc o clipă la concertele unor reputeate formații de muzică contemporană. Parte din aceste concerte au avut loc la Beaubourg, în centrul „Pompidou” „Intercontemporain”, formația lui Boulez (ca și institutul IRCAM), este și cel mai bine dotată, ceea



LUCIAN IRIMESCU : Pin

ce nu înseamnă că rezultatul este întotdeauna și cel mai convingător. Concertul la care am asistat alături de doi compozitori din generația mai vîrstnică, Bela Jolas și André Boucourechliev (acesta din urmă e echivalent muzical ale unui poem de Paul Celan, unora mai tineri, James Dillon în „Introitus transform” în timp real sunetul viu al unei orchestre de coară cu ajutorul unor procedee electronice; partitură minuoasă lucrată (cum mi s-a părut) într-un spin apropiat lui Eliot Carter, oferea un bun suport prelu crărilor electronice; probabil că această muzică poa suna foarte bine și fără aceste transformări. I schimb, în „Jeux de Daniel Cohen, prelucrările l timp real ale ordinaroarelor copleșesc muzica m modestă a pianului solist.

OSIMPATICA formațiune muzicală este „L'itinéraire”. Cu o înzestrare electronică mai puțin fastuoasă decît „Intercontemporain”, dar totuși remarcabilă, această formație cuprinde cîteva personalități compozitice (Tr. Murail, C. Grisay, M. Levinas). Din concertul la care am asistat am reținut în mod deosebit „Tempora” de Fr. B. Mâche, una din piesele cele mai vii pe care le-am ascultat la Paris; ea este compusă pentru trei sintetizoare racordate la sample (échantillonneurs, în terminologia franceză) și se execută live. Spiritul naturist al lui Mâche este satisfăcut de aceste instrumente care reușesc să evite clișeele sonore ale electronicii, înfrînzînd sunete naturale, muzicalizate doar prin electronică. În „Tempora” electronica nu este cosmetică, în muzica propriu-zisă nu rămîne un balast sau un simplu pretext; este lucrarea unui foarte bun compozitor care satisface condiția formulată de Boulez: dematerializării sunetului prin contextualizare integrală.

Cunoscuta formație 2E2M a lui Paul Mefano continuă activitatea în spiritul muzicii pure (oarecum asemănător celui al formației lui C. Tăranu „Musica Nova”). Concertul la care am asistat a fost calm, lipsit de ostentație, dorînd să se impună numai prin muzicalitate, ceea ce a reușit. În cele două piese ale lui Boulez („Dérive” și „Memorial”) ca și în Marges II (un concert pentru oboi) de Fr. Durrieux sau în piesa „Mem-Nun” de Corregia, spiritul armonic predomină. Făcea „disonanță” expresionista Kammermusik X germanului Dittlich.

La sala Gaveau am ascultat și formația „Fa” într-un concert animat și înregistrat de Radio France.

Nu aș vrea să închei aceste însemnări caleidoscopice fără să vorbesc de excelentul trio „Accroche note” (sopran, clarinet, contrabas) pe care l-am ascultat într-un matineu la „Châtelet”; cu puține mijloace performanța s-a dovedit a fi excelentă; cizelare vioiciune, o vecinătate controlată cu teatrul muzical inteligentă și tehnicitate, toate acestea mi-au imprimat în memorie manifestarea acestei formații ușor bizare.

Anatol Vieru

Director : Nicolae Manolescu ; Redactor-șef : Gabriel Dimisianu ; Secretar general de redacție : Mihai Pascu

Secretariat : Adriana Fianu, Magda Groza (telefoane 17 61 90, 17 28 67 și 17 60 10 interioare 1001, 1238). Critică : Alex Ștefănescu (interior 2602). Poezie : Constanța Buzea, Ion Horea (interior 1736). Proză și reportaj : Vasile Băran, Platon Părdău, Cristian Teodorescu, C. Toiu (interior 1736). Art : Valentin Silvestru, Eugenia Vodă (interior 1736). Externe : Adriana Bittel, Mihai Minculescu (18 41 01 și interior 2602). Secretariat de redacție : Olga Andronache, Mihai Grecu, Octavian Telceanu (interior 2529). Fotoreporter : Ion Cucu (18 41 01). Corectură : Irina Horea, Maria Ionescu, Laura Popa, Margareta Popescu, Silvia Zabarancu (interior 2024). Stenodactilografie : Elena Mares, Ioana Niculescu (interior 1159). Curier : Maria Micu (interior 1159).



Redacția : București, Piața Presei Libere nr. 1, poarta B1-B2, telefoane 17.60.10, 17.60.20 și 18.20.30. Administrația : București, Calea Victoriei 120, telefon 50 74.96. Abonament : 3 luni — 91 lei ; 6 luni — 182 lei ; un an, 364 lei. Cititorii din străinătate se pot abona prin ROMPRESFILATELIA — sectorul export-import presă. P.O. Box 12—201, telex 10876, prsfr București, Calea Griviței 64—68. Tiparul : Combinatul Poligrafic București.